STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 02199

DI VUNDERLIKHE GESHIKHTE FUN RABENU GERSHOM MEOR HA-GOLAH

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

די וואונדערליכע געשיכטע פון

רבינו גרשם מאור הגולה

אדער

חרם דרבינו גרשם

אויספיהרליכע בעשרייבונג די אורזאכע וועלכע האט רבינו גרשם בעוואוגען צו מאכען מיט די הסכמה פון די רבנים אין זיין צייט א חרם אז א איד טאר קיין צוויי ווייבער נישט נעמען; ווי אזוי רבי גרשם האט געמאכט א קייזערליכען טהראן אזוי ווי די גאלדענע שטוהל וואס שלמה המלך האט געהאט און דורך די פאלשקייט פון זיין צווייטע ווייב וועלכע רבי גרשם האט גענומען איז ער אריינגעפאלען אין סכנת נפשות און מיט די הילף פון זיין ערשטע ווייב איז ער ניצול געווארען.

ירושלים תשכ"ו

בטח בד׳ ועשה טוב שכן ארץ ורעה אמונה
תהלים לז פסוק ג

רש״י בטח בד׳, ואל תאמר אם לא אגזול ואגנוב או אתן לעני צדקה, במה אתפרנס: ועשה טוב, ואז תשכון ארץ לאורך ימים: ורעה אמונה, תאכל ותתפרנס משכר האמונה שהאמנת בהקב״ה לסמוך עליו ולעשות טוב.

חובת הלבבות, שער הבטחון פרק ג׳:
וכן כשירגיש האדם שלא יועילנו ולא יזיקנו אחד מהנבראים אלא ברשות הבורא יתברך, ישוב לבו מיראתם ותקותם ויבטח על הבורא לבדו, כמו שכתוב (תהלים קמ״ז) אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה.

„ארבעה כללים״

א׳. כלל זה יהיה בידיך, אם תרצה לגנות שום אדם, תגנה את עצמך במדותיך הרעות.
ב׳. ואם תרצה לעשות מחלוקת עם שום אדם תעשה מחלוקת עם יצר הרע שלך המתגבר עליך בכל יום בפתויו הרעים.
ג׳. ואם תרצה לכעוס על שום אדם, תתיישב לכעוס על נפש הבהמיות שלך שנאמר עליה וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום.
ד׳. ואם תרצה לשבח שום אדם, תשבח את הבורא ברוך הוא, מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, אשר מחיה אותך, ומטיב עמך בכל עת ורגע, ואם תזכור לקיים ד׳ דברים אלו, תהיה נשמר משום חטא ועון.

(סידור ישועות ישראל דף ק״א עמוד ב)

כל הזכויות שמורות
(כולל זכות צלום)

הספר אפשר להשיג:
יוסף הלל קעניג
גבעת-שאול, ירושלים

ערשטעס קאפיטעל.

קאנסטאנטינאפאל

ווילסט דו, ליעבער לעזער, פערגניגען האבען און זעהן די גרעסטע און די שעהנסטע שטאדט פון דער וועלט, געה און זעה די שטאדט קאנסטאנטינאפאל. אלע וואונדער, וועלכע דו קענסט זעהן אין פעקינג, די הויפטשטאדט פון חינא, די גאנצע מאיעסטעט פון לאנדאן, די זעלטענע שעהנהייט פון פאריז, די גרויסקייט פון רוים, די עלטסטע שטאדט פון דער וועלט מיט איהרע אלטע בנינים, און דער נאטירליכער חן, וואס ליעגט אויף נעאפאל — דאס אלעס וועלען פון דיר פערשווינדען, ווען דו וועסט זיי פערגלייכען מיט קאנסטאנטינאפאל, ווען דו וועסט זי זעהן צום ערשטען מאל. און דאך איז היינט נאר א שוואכער שאטען געבליעבען פון דער אמאליגער קאנסטאנטינאפאל, ווען זי איז געוועזען די רעזידענץ פון דעם גרעסטען קייזער פון דער וועלט, ווען זי איז געוועזען דער מיטעל־פונקט פון אלע אריענטאלישע מדינות און ווען זי האט מיט איהר אייזערנער האנד די גאנצע וועלט בעהערשט. וועגען קאנסטאנטינאפאל דערצעהלט אונז דער גרויסער אידישער רייזענדער רבי בנימין פון טאלעדא (רבי בנימין בעל־המסעות), וואס האט זי מיט זיבען הונדערט יאהר צוריק בעזוכט, אין דער צייט ווען זי איז נאך געשטאנען אין איהר גאנצער גרויסקייט און אין איהר רעכטען גלאנץ, פאלגענדעס: „זי איז די גרעסטע שטאדט און די רעזידענץ פון גריכענלאנד. זי זאמעלט איין דעם גאנצען צינז פון אלע אריענטאלישע מדינות, וואס שטעהען אונטער דער רוימישער הערשאפט. איהרע פאלאצען און לוסט־שלעסער זענען פול מיט גאלד און זייד. מען זאגט, אז דער צינז פון די קאנסטאנטינאפאלער קראמען און מערק אליין, טראגט איין די רעגירונג ביז צוואנציג טויזענד גולדען טעגליך, אויסער די אבצאהלונגען פון די פערשיעדענע סחורות, וואס ווערען געבראכט אין דעם קאנסטאנטינאפאלער האפען פון פערזיען (פרס), פון מצרים, פון רוסלאנד, פון אראביען, פון שפאניען און פון איטאליען".

צו יענער צייט, ווען קאנסטאנטינאפאל איז געשטאנען אויף דער העכסטער שטופע פון איהר גליק און גרויסקייט, האט זיך דארטען געטראפען דער פאקט, וואס איז פאר אונז יודען אזוי וויכטיג און וועלכען מיר נעהמען זיך צו דערצעהלען פאר אונזערע לעזער.

דער קייזער יאהאן ציטיסציעס איז געשטארבען אין דעם יאהר 976, און די מלוכה איז איבערגעגאנגען צו די צוויי זיהן פון דעם קייזער ראמאן דער צווייטער וואס האט רעגירט פאר איהם. ביידע פרינצען זענען אבער זעהר פערשיעדען געוועזען אין זייערע האראקטערע און אין זייערע נייגונגען. דער פרינץ קאנסטאנטין האט נאר געלעבט פוסטע פערגעניגענס און צו לעבען א גוטען טאג, און דער פרינץ

באַזיל, וואָס איז געווען איין ערנסטער מענש, האָט אַרײַנגענומען די לײַצעס פון דער רעגירונג אין זײַן האַנד, ער האָט זײַנע אונטערטהאַנען זעהר גוט און פרײַנדליך בעהאַנדעלט און האָט דעם קייזערליכען פּאַלאַץ פון אַלע פערדאָרבענע בעאַמטע און פון אַלע פאַלשע צבוע'קעס און שמײַכלער אויסגערײניגט. צווישען צווייַ פעלד-מאַרשאַלען לעאָ באַרדאַגעס און לעאָ פאָקאָס וועלכע האָבען אונטערגעהעצט דאָס פאָלק צו מאַכען אַ רעוואָלוציע געגען די צוויי קייזער-ברידער, האָט באַזיל דורך פערשידענע מיטלען אָנגעמאַכט אַ קריעג און אַ שנאה אַז דורך דעם האָבען זיי שוין נישט אין זינען געהאַט די רעוואָלוציע; מיט קראַפט און מאַכט האָט ער בעזיעגט אויך די אויסערליכע פײַנד פון זײַן לאַנד, די בולגאַרען וועלכע האָבען דאַן געפיהרט אַ מלחמה מיט די גריכען און דאַדורך האָט ער זײַן טראָהן אוועקגעשטעלט אויף אַ פעסטען פונדאַמענט. זײַן גאַנצעס דענקען און טראַכטען איז געווען נאָר זײַן לאַנד און זײַנע אונטערטהאַניער גליקליך און צופריעדען צו מאַכען, און דאָס איז איהם ווירקליך אין העכסטען גראַד געלונגען. גריכענלאַנד האָט אויפגעבליהט אין רײַכטהום און גליק און קאָנסטאַנטינאָפּאָל איז געוואָרען די קרוין פון אַלע לענדער.

אָבער קאָנסטאַנטינאָפּאָל איז אונטער זײַן רעגירונג נישט נאָר דער נעסט פון רײַכטהום געוועזען. זי איז אויך געווען דער מיטעלפּונקט פון וויסענשאַפט און בילדונג, צו דערזעלביגער צײַט, ווען די מלכים פון איירופּאַ זענען נאָך פערזונקען געוועזען אין דעם זומפּ פון אַבערגלויבען און פאַנאַטיזמוס און האָבען זיך אָבגעשוואַכט דורך עביגע בלוטיגע מלחמות, וואָס האָבען זייערע לענדער שוואַך און אָרעם געמאַכט — האָט דער קייזער באַזיל אין זײַן רעזידענץ די גרעסטע געלערנטע פון דער וועלט צוזאַמען-גערופען און האָט זיי די גרעסטע פּריווילעגיאומס געגעבען כדי זיי זאָלען קענען שאַפען און ווירקען זײַן לאַנד בעסער און גליקליכער צו מאַכען. אונטער די גרויסע צאָהל געלעהרטע און דענקער פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל, איז צו יענער צײַט בעקאַנט געוועזען אַ יודישער געלעהרטער, רבי גרשם בן-יהודה, בעקאַנט אונטער דעם צונאָמען: „דער פּראַנצויז”. ער איז געווען אַ גאָלד אַרבייטער, אַ קינסטלער אין זײַן פאַך. זײַן פאַבריק, אין וועלכע מען האָט פערשידענע כלים פון גאָלד און זילבער געמאַכט, איז בעריהמט געוועזען אין דער גאַנצער וועלט און זײַנע אַרטיקלען האָבען געהאַט אַ גרויסען אָבגאַנג אין די הײַזער פון די גרעסטע אַריסטאָקראַטען.

דיזער געלעהרטער רבי גרשם איז געבוירען געוואָרען אין דער שטאָדט מעטץ, וואָס האָט דאַן בעלאַנגט צו פראַנקרייך. נאָך אַלס קינד, האָט ער גרויס חשק געהאַט צו לערנען תורה און די יודישע וויסענשאַפטען, און האָט זײַן גאַנצע טהעטיגקײַט אָנגעווענדט צו לערנען און קענען די ספרי התלמוד וגמרא און פוסקים פון די ראשונים׳ וועלכעס האָט דאַמאַלס פערנומען דעם הויפּט-אָרט בײַ יודען, און מיט גרויס חשק האָט ער נאָכגעפאָרשט נאָך די הויפּט-קוועלען וואו מען קען דאָס ערלערנען, דאַן האָט ער געהערט דעם נאָמען פון די חכמי מײַנץ וואָס זענען בעריהמט געוועזען אַלס גדולי התורה, און אַלס ר׳ גרשם איז אַביסעל עלטער געוואָרען איז ער אוועק פון זײַן געבורטס-שטאָדט מעטץ און איז געפאָהרען נאָך מײַ...

אין יענער צייט איז געוועזען רב אין מיינץ דער גדול־הדור רבי קלונימוס וועלכער האט מחבר געוועזען פיעל פיוטים און שאלות ותשובות וואס זענען בעריהמט אין דער יודיש־תלמודישער וועלט. רבי קלונימוס צו הילף אין די רבנות איז געוועזען דער בעריהמטער חכם רבי אבון. אויך הרב רבי יהודא, א פאטער פון הגאון הצדיק רבי אליעזר מגרמייזא מחבר פון ספר רוקח הגדול און די רבנים וואס זענען בעריהמט פון יענע צייט ביי יודען, רבי יקותיאל און רבי איתיאל זענען דאמאלס געוועזען אין מיינץ.

אין דער צייט וואס רבי גרשם איז געקומען קיין מיינץ לערנען, האט רבי קלונימוס זיך אבגעזאגט פון די רבנות דארט און איז אוועק קיין פראנקרייך. אויפ'ן כסא הרבנות איז דאן ארויף רבי ליאון וועלכער איז בעריהמט געוועזען אין יענע צייט מיט זיינע פיעל קענטניסע אין תורה און תלמוד ווי אויך אין וועלטליכע וויסענשאפטען, און ביי דיעזען הייליגען און געבילדעטען געלעהרטען איז רבי גרשם געזעסען און געלערנט פלייסיג.

אין יענע צייט איז דאס תלמוד־לערנען און זיין ערפארשונג געווען איינס פון די וויכטיגסטע זאכען ביי יודען געגען אנדערע וויסענשאפטען, דען אין די פריהערינגע צייטען איז נישט אנגעקומען אזוי גרינג דער סדר, פון לערנען ווי יעצט; די מפרשים אויפ'ן תלמוד אין זיינע ערקלערער וועלכע עפנען יעצט אונז די אויגען ווי אזוי צו פערשטעהן אין די גמרא זענען נאך אין יענע צייטען נישט געוועזען. רבינו יצחק אלפסי (דער אלפס) האט נאך נישט געהאט געשריבען זיין ספר וועלכעס איז ביי אונז היינט די א פעסטער מויער זיך אויף איהם צו פערלאזען ביי פסקנ'ען א דין על פי הלכה. רבינו נתן פון רוים האט נאך נישט געהאט מחבר געוועזען זיין בעריהמטען ספר „הערוך" וועלכער ערקלערט אונז די בעדייטונג פון תלמוד־ און מדרש־שפראך. רבינו שלמה יצחקי (רש"י הקדוש) האט נאך נישט געהאט געמאכט זיין פירוש וועלכעס בעלייכט די יודישע וועלט. רבינו משה בן מיימון (דער רמב"ם) האט נאך נישט געהאט פערפאסט זיין גרויסען און בעריהמטען ספר „היד החזקה" (בעוואוסט אין דער תלמודישער וועלט אויף דעם נאמען פון מחבר — רמב"ם). די פירושים פון די בעלי התוספות, די ספרים פון רבינו הרשב"א, פון רבינו אשר (הרא"ש) האבען נאך נישט געהאט ערשיענען פיר די וואס קלערען אין די תלמוד פארשונגען; די גאונים פון די לעצטערע צייטען דער מהרש"ל און מהרש"א האבען נאך נישט געהאט פערפאסט זייערע פירושים אין וועלכע זיי ערקלערען שארף די פערשטעלטע ערטער אין דער גמרא; רבינו יוסף קרא און דער רמ"א האבען נאך נישט געהאט פיר אונז אנגעגרייט דעם שלחן־ערוך (א געגרייטער טיש) ביי וועלכען מיר קענען זיך אוועקזעצען רוהיג און זיך פערלאזען אויף זייער ארבייט אין די דינים ווי מיר ברויכען זיך פיהרען לויט יודישען דת. די אלע באורים, מפרשים און פוסקים וואס מיר האבען אנגעריפען ביי די נעמען און וועלכע זענען פערפאסט געווארען פון אונזערע גדולים וחכמים, האבען נאך אין יענער צייט וואס אונזער ערצעהלונג קומט פאר נישט געקענט זיין צו הילף פיר די וואס האבען געוואלט ארבייטען אין תלמוד דען — זייערע מחברים זענען נאך נישט געווען געבוירען, און דאריבער דאס ייד וואס האט געוואלט לערנען דעם תלמוד קיין שום ספרים אלס הילף נישט געהאט, און אזוי ווי א שיף אהן א זעגעל אין ים אזוי האט איינער געצויגען יעדער

וואס האט געוואלט שווימען אין ים התלמוד אויב ער האט זיך נישט פלייסיג געהאלטען אין זיין לעהרער און רבי וועלכער האט איהם אלעס מינדליך ערקלערט.

ווען רבי גרשם איז געזעסען אין מיינץ און געלערנט ביי זיין רבי'ן און לעהרער האט ער זיך בעטראכט אז עס איז נעטהיג אויפצושרייבען די באורים און ערקלערונגען צום תלמוד וועלכע ער האט געהערט ביי זיין רבי'ן, און דעריבער פלעגט ער אויפצייכנען אלעס וואס ער האט געהערט — אויף די גליונות (זייטען-בלעטער מארגינעזען) פון די ספרים וואס מען האט געלערנט, כדי גרינגער צו מאכען פיר די תלמידים וואס וועלען זיין נאך איהם און עס זאל זיי זיין לייכט צו לערנען אהן א רבי'ן און לעהרער; דען אבוואהל עס איז געוועזען זעהר פיעל וואס האבען געוואלט לערנען, איז אבער געוועזען וועניג לעהרערס. גרויסע מענשען וואס זאלען קענען געבען צו פערשטעהן גוט און ערקלערען דעם תלמוד וואס דאס איז געוועזען אין יענע צייטען ברעט דאס איינציגע לערנען ביי יודען, אזוי ווי מיר האבען אויבען געשריבען אז די אלע מבארים און פוסקים וואס מיר האבען היינט פאר זיך איז דאן נאך נישט געוועזען.

רבי גרשם האט איינגעזעהן אז מיינץ איז נאך נישט דער ארט וואו ער וועט קענען ערלערנען אין תלמוד אזוי פיעל ווי ער דארף האבען צו זיינע פעהיגקייטען, און אויב ער וויל קומען צו זיין ריכטיגען צוועק מוז ער אויסוואנדערן נאך בבל אין דער ישיבה פון פומבדיתא צו לערנען ביי דעם דארטיגען ראש-ישיבה. דען בבל האט גאט בעשטימט פאר א ארט צו פערשפרייטען די תורה שבעל פה נאך דעם חורבן פון ירושלים. די חכמים פון בבל האבען געגרינדעט דעם תלמוד און האבען איהם פערפעסטיגט אז ער זאל זיין פאר א גרונד פון יודישקייט ביז עביג.

ווען נבוכדנצר האט פארברענט דעם בית המקדש און פערוויסטעט ירושלים האט ער אויסגעפיהרט אין גלות די גרויסע פון די יודישע געלעהרטע (אין פסוק סוף ירמי' ווערען זיי דערמאהנט אונטער דעם נאמען „החרש והמסגר" דאס איז טייטש „דער מייסטער און דער שלאסער" מיינט מען די געלעהרטע וועלכע האבען ערפונדען די שליסלען פון תורה שבכתב וועלכעס איז אהן תורה שבעל פה אזוי ווי א פערשלאסענער שלאס אהן א שליסעל). דארט האבען זיי פערזייעט די לעהרע פון דער תורה און זי האט זיך דארטען פערפעסטיגט אזוי שטארק אז אפילו נאך דעם ווען די יודען זענען צוריק קיין ירושלים אין כורש'ס צייט און האבען אויפגעבויט דעם צווייטען בית המקדש איז בבל געבליבען א ארט פון תורה; אין דער צייט ווען עס איז פארגעקומען די קריעג ביי די חשמונאים און עס האט געהאלטען אז די תורה זאל פערגעסען ווערען ביי די יודען, דען זיי האבען זיך פערנומען מיט וועלטליכע זאכען און וועניג עוסק געוועזען אין די תורה, דאן איז געקומען „הלל" פון בבל קיין ארץ ישראל, וואו ער איז נאכהער געווארען דער נשיא ביי די יודען, האט בעניייעט די לעהרע און האט איהר א נייעם גייסט אריינגעזעצט. ווען רבי יהודה הנשיא (רבינו הקדוש) האט צוזאמען-געשטעלט די דינים אונטערן נאמען „משניות" זענען נאך דעם געקומען רבי חייא און זיינע זיהן פון בבל און דאָ־ען ערגאנצט די משנה מיט די צוגאבען פון נאך תנאים, אונטער דעם נאמען תוספתות און ברייתות, און ווער שמועסט נאך דעם חורבן פון בית שני, ווען די רומאים האבען געדריקט די יודען פון אלע זייטען, די גרונדען פון די הייליגע תורה זענען געווארען שוואך אין ארץ ישראל, דאן האט זי אנגעהויבען בליהען אין בבל און דארטען זענען געוועזען די הייליגע אמוראים ביז [illegible]

געקומען רבינא און רב אשי און האבען צוזאמענגעשטעלט דעם גאנצען „תלמוד בבלי" וועלכער ענטהאלט אין זיך אלע משניות, תוספתות, ברייתות און נאך פיעל ערקלערונגען און דינים פון די אמוראים, און דאמיט האבען זיי געענדיגט די „הויפט-קוועלע" פון יודישע דינים און מנהגים. אין שפעטערע צייטען האבען אין בבל אנגעהויבען שיינען די גאונים און די ריש גלותא'ס פון וועלכע די גרעסטע זענען געוועזען די ראשי ישיבות אין סורא און פומבדיתא, און זיי האט מען גערופען „די רבנים פון אלע יודען אין גלות" און „מאורי הגולה" (בעלייכטער דעם גלות). די ביידע ישיבות האבען זיך געהאלטען ביז עס איז געשטארבען רבינו האי, איינער פון די לעצטע גאונים, דאן איז בטל געווארען די ישיבה אין סורא און עס איז נאר געבליבען די ישיבה אין פומבדיתא וועלכע איז געשטאנען פעסט אונטער די לייטונג פון רב שרירא גאון, און צוליעב דיעזען ראש ישיבה האט זיך רבינו גרשם ענטשלאסען נאך בבל אויסצוואנדערן און דארטען נאך מעהר יודישע לעהרע צו ערווערבען. פאר זיין אויסוואנדערן נאך בבל האט ער חתונה געהאט מיט די שעהנע דבורה, די טאכטער פון דעם גאון רבי ליאון, דער רב פון מיינץ, ביי וועלכען ער האט עטליכע יאהר נאך אנאנד געלערנט.

עטליכע יאהר האט רבי גרשם אין פומבדיתא פערבראכט אויף זיינע תלמודישע סטודיען. אבער מיט דעם תלמוד אליין און מיט זיינע מפרשים האט ער זיך נישט בענוגענט, ער האט זיך אויך צו אנדערע וויסענשאפטען מיט גרויס פלייס גענומען און האט געלערנט פערשיעדענע שפראך. אין א קורצע צייט האט ער שוין כמעט אלע נאטור-וויסענשאפטען אויסגעלערנט, אבער זיין גרעסטע לוסט איז געוועזען די מעטאלורגיע (די וויסענשאפט פון פערשיעדענע מעטאלען, ווי גאלד, זילבער, קופער, אייזען, א. ז. וו. צו בעארבייטען). ער האט זיך דיעזע וויסענשאפט נור דארום אויסגעוועהלט, ווייל ער האט זי געוואלט מאכען צו דער הויפט-קוועלע פון זיין פרנסה, ער זאל האבען גענוג צו לעבען אין דער צייט, ווען ער איז בעשעפטיגט געוועזען מיט דעם שרייבען זיין ביאור אויף דעם תלמוד.

רבי גרשם האט פלייסיג געארבייט אין לערנען ווי אויך אין די גאלד-שמידעריי קונסט. פלוצלונג האט ער בעקומען די טרויעריגע ידיעה אז זיין פאטער איז געשטארבען. גלייך האט זיך רבי גרשם בעאיילט צו פאהרען אין זיין געבורטס-שטאדט אום צו וויינען אויף זיין פאטער'ס קבר און אבצונעהמען די ירושה. קומענדיג קיין קאנסטאנטינאפאל, וואו זיין וועג האט איהם דורך-געפיהרט, האט ער געמוזטווארטען א צייט, ביז ער האט בעקומען א שיף וועלכע געהט קיין פראנקרייך. אין דער צייט האט ער זיך איבערציינט אין די גוטסקייט און שעהנקייט, האנדעל און רייכקייט פון דער רעזידענץ-שטאדט, און האט בעשלאסען דארט זיך אז בעזעצען און וואהנען. ער האט בעטראכט אז דארטען וועט ער קענען פיהרען זיין מלאכה און ערווערבען זיך א נאמען; דארטען וועט ער געפינען בעוואוסטע געלעהרטע, אזוי חכמי התורה און אזוי אין וויסענשאפטען, מיט וועלכע ער וועט זיך בעפריינדען און וועט ביי זיי קענען ערווערבען נאך קענטניסע צו וועלכע ער האט זעהר געגלוסט. רבי גרשם איז געקומען קיין מעטץ, פערקויפט די אונבעוועגליכע גיטער וועלכע ער האט בעקומען אין ירושה און דאן איז ער געפאהרען קיין מיינץ וואו עס האבען איהם זעהנזיכטיג ערווארטעט רבי ליאון מיט זיין טאכטער, רבי

גרשם'ס ווייב, דבורה. מיט שרעק האט רבי ליאון אויסגעהערט דעם פערלאנג פון זיין איידעם רבי גרשם דאס ער וויל אוועק וואהנען אין קאנסטאנטינאפאל, דען עס האט איהם באנג געטהון אוועקצולאזען זיין ליעבע טאכטער און איידעם אזוי ווייט פון זיך, נאר רבי גרשם האט זיך איינגע'עקשנט און ,האט זיך פעסט געהאלטען ביי דאס זייניגע, אויך זיין ווייב דבורה האט מסכים געוועזען צו איהר מאנ'ס פערלאנג, אזוי האט רבי ליאון געמוזט אויך געבען זיין הסכמה. דאן האבען זיך רבי גרשם מיט זיין ווייב דבורה געזעגענט מיט זייער שוועהר און פאטער רבי ליאון וועלכער איז געוועזען זעהר בעטריבט, איינער דעם אנדערן האט צוגעוואונשען, ביידע האבען געוויינט און רבי גרשם מיט זיין ווייב זענען געפאהרען קיין קאנסטאנטינאפאל.

אויך אין די איצטיגע צייטען איז רייזען פון די שווערע זאכען און אזא ווייטע שטרעקע ווי פון מיינץ קיין קאנסטאנטינאפאל מאכט שוואך דעם רייזענדען וואס פאהרט, קען מען זיך פארשטעלען וואס פאר א צרות עס איז פארגעקומען אין יענע צייטען די רייזענדער. קיין אייזען-באהנען זענען נאך נישט געוועזען, פון קיין דאמפף-שיפען האט מען נאך נישט געהערט, אויך די שאסען זענען נישט געוועזען געברוקירט מיט שטיינער ווי היינט און דער רייזענדער האט געמוזט דאן דורכפאהרען מדינות וואו עס האבען געוואהנט אונקולטיווירטע ווילדע מענשען, וועלכע אז זיי האבען דערזעהן א פרעמדען זענען זיי איהם בעפאלען ווי די ווילדע חיות. פיעל מאל אז דער רייזענדער האט געמוזט פאהרען דורך גרויסע און שרעקליכע וועלדער און אז ער איז געקומען צו א טייך וועלכער האט איהם פערשטעלט דעם וועג ווייטער צו פאהרען האט ער נישט געפונען קיין שיפעל ער זאל קענען אריבער דעם טייך; גנבים און רויבער-באנדעס פלעגען לויערן אויף די וועגען צוצונעמען ביי די רייזענדע זייער האב און גוטס וואס זיי האבען ביי זיך געהאט, און פיעל מאל פלעגען זיי טוידטען די וואס האבען זיך געשטעלט זיי אקעגען, און נאך פיעל צרות זענען דעמאלס געוועזען אויף די וועגען וועלכע האבען גוט איינגעמאטערט די רייזענדע.

נאך דעם ווי רבי גרשם מיט זיין ווייב האבען זיך גענוג געהאט אנגעליטען אויפן וועג זענען זיי געקומען קיין קאנסטאנטינאפאל וואו זיי האבען זיך בעזעצט און וואו רבי גרשם האט אויפגעעפענט זיין פאבריק פון גאלד- און זילבערווארג. דא האט רבי גרשם אנגעהויבען צו ארבייטען קונסט-זאכען, זילבערנע בעכערס מיט שעהנע אויסגראווירטע עמאליעס און פערציערונגען, גאלדענע ריגנען מיט קייטען מייסטער-ווערק שעהן אויסגעארבייט און אזוי האט רבי גרשם ביי טאג געארבייט זיין מלאכה און ביי נאכט געזעסען און פלייסיג געלערנט כדי זיך צו פערפאלקאמענען אין די יודישע לעהרע.

באלד איז ער אין דער גאנצער שטאדט צווישען יודען און קריסטען בערירהמט געווארען אונטערן נאמען „דער פראנצויז". זיין געשעפט האט מיט יעדען טאג אלץ לייכטער אויפגעבליהט און זיינע קונדען זענען געווארען די גרעסטע אריסטאקראטען פון דער רעגירונג און פון דער מדינה. אפילו די מיטגליעדער פון קייזערליכען הויף האבען ביי איהם געקויפט גאלדענע און זילבערנע קונסטזאכען.

פון טאָג צו טאָג איז ער רײַכער און בערימטער געװאָרען. דער „פּראָנצױז", רבי גרשם, איז געװאָרען אײנער פון די װיכטיגסטע פּערזאָנען אין דער רעזידענץ, געשעצט און געליעבט פון אַלע קלאַסען הי בײַ יודען און הי בײַ קריסטען

און דאָך איז זײַן גליקס־בעכער מיט אַ ביטערן טראָפּען פערגאַלט געװעזען. עס זענען שוין עטליכע יאָהר נאָך זײַן החתונה פערגאַנגען, און ער האָט נאָך קײן אײנציגעס קינד געהאַט. דער געדאַנקען אָהן קינדער זײַער לעבען צו פערברענגען, האָט איהם און זײַן װײַב געטאָטשעט װי אַ גיפטיגער װאָרעם און האָט אַלע זײַערע לעבענס־פרײַדען פערדונקעלט.

צװײַטעס קאַפּיטעל.

מעליטאַ.

דבורה האָט אָנגעהױבען צו מערקען און צו פיהלען, אַז איהר מאַן רבי גרשם װערט פון טאָג צו טאָג טרױעריגער און נידערגעשלאָגענער, און דאָס האָט איהר נאָך מעהר איהר לעבען פערביטערט, דען זי האָט געװאוסט די אורזאַכע פון זײַן טרױער און האָט איהם נישט געקענט טרײַסטען. עס זענען שוין פערגאַנגען צעהן יאָהר פון דעם טאָג אָן, אין װעלכען זי האָט מיט איהם חתונה געהאַט, און גאָט האָט זי נאָך נישט געבענטשט מיט אַ קינד.

— פאַר װעמען אַרבײַטען מיר, פאַר װעמען האָרעװען מיר? — פלעגט ער זעהר אָפט זאָגען, און עס האָט זיך איהר אױסגעדאַכט אַזױ װי ער מאַכט איהר מיט דעם אַ פאָרװאורף, אַזױ װי ער װאָלט איהר אין דעם בעשולדיגען.

גאַנץ אָפט פלעגט ער זאָגען:

— גאָט האָט מיר געגעבען עשירות, אַ פײַנעם נאָמען, הי בײַ יודען און הי בײַ קריסטען. איך בין חשוב און געאַכט אין דעם קײזערליכען הויף, אָבער װער װעט דאָס אַלעס ירש'נען? מיט מײַן טויט װעט דאָס אַלעס אָבשטאַרבען, עס װעט פון מיר קײן זכר נישט בלײַבען!

דאָס אַלעס האָט איהר װי מיט אַ שאַרפען מעסער געשניטען אין האַרצען, זי האָט זיך פאַר זיך אַלײן געשעמט, אַזױ װי זי װאָלט אַ שװערע פערברעכערין געװעזען...

אײנמאָל, אין אַ געװיסען אָבענד, נאָך דעם װי רבי גרשם האָט זײַן מאַגאַזין פערשלאָסען און האָט אָבגעדאַװענט מעריב אין שול, איז ער געקומען אַהײם און האָט זיך געזעצט לערנען אין זײַן בעזונדערן חדר. ער פלעגט דאָס שטענדיג טהון, װען די טרױעריגע געדאַנקען פלעגען איהם שטאַרק דריקען, װײַל זײַנע ספרים פלעגען איהם אױף אַ געװיסע צײַט צערשטרײַען אונד מאַכען פערגעסען דעם ברענענדען שמערץ, װאָס האָט אין זײַן ברוסט װי אַ העלישער פײַער געברענט.

הײַנט אָבער האָבען איהם די טרויעריגע געדאַנקען מיט דאָפּעלטער קראַפט אַרומגענומען און האָבען איהם נישט צוגעלאָזען זיך צו פערטיעפען אין דעם ספר, וואָס איז פאַר איהם אויף דעם טיש אָפען געלעגען. ער האָט צוגעמאַכט דעם ספר און האַסטיג אויפשטעהענדיג פון זײַן שטוהל, האָט ער אויסגערופען:

— גאָט מײַן גאָט! ווי גרויס איז מײַן פּײַן אונד ווי טיעף זענען מײַנע שמערצען... דו האָסט מיר דײַנע רײַכסטע אוצרות געעפענט, אין מײַנע געשעפטען האָסטו די דײַן ברכה אַרײַנגעשיקט. דו האָסט מײַן הויז אָנגעפילט מיט גאָלד אונד מיט זילבער. אַלעס וואָס עס קען אַ מענשען גליקליך מאַכען אונטער דײַן הימעל, האָסט דו מיר געגעבען. וואָס נאָך פעהלט מיר אונד וואָס נאָך קען איך פון דיר פערלאַנגען?... אָבער צו וואָס טויגען מיר אַלע די זעלבע ערדען־גיטער, ווען דו האָסט מיר קײַן קינד געגעבען, וואָס זאָל מיר טרייסטען אין מײַן טרויער אונד וואָס זאָל נאָך מײַן טויט ירש'נען מײַן נאָמען?... אַליין בין איך, גאַנץ אַליין!... אַלע מענשען, וואָס לעבען אויף דער וועלט, זענען ווי רינגען פון אַ לאַנגע קייט, איינער איז פערבונדען מיט דעם אַנדערען, איינער איז אַבהענגיג פון דעם צווייטען, איך אָבער בין אַ בעזונדערער רינג פאַר זיך אַליין אונד מיט די אַנדערע קען איך מיך נישט פעראייניגען.... מוז איך דען בלײַבען ווי אַ טרוקענער שטרוי, אָדער ווי אַן אָבגעשטאָרבענער בוים, וואָס קען שוין מעהר קײַן פרוכט פון זיך נישט געבען? לעבט דען אין מיר נישט דער גייסט פון מײַנע הייליגע עלטערן, וואָרום זאָל מײַן גייסט נישט איבערגעהן אין מײַנעם אַ קינד, אין וועלכען איך זאָל נאָך אַ מאָל ווידער געבוירען ווערען?... וואָס שטראָפסט דו מיך אַזוי האַרט. דו גוטער גאָט? היט איך דען נישט דײַנע הייליגע געזעצע אונד דינים? בין איך דען אין אמת'ן נישט ווערטה דײַן בעסטע ברכה צו בעקומען, יענע ברכה, מיט וועלכער דו בענטשסט אפילו חיות און בהמות?

אַ שטראָם הייסע טרעהרען האָט זיך אַרויסגעגאָסען פון זײַנע אויגען. ער האָט זיך ווידער געזעצט אויף זײַן פריהערדיגען פּלאַטץ אונד איז ווידער פערזונקען געוואָרען אין זײַנע טרויעריגע מחשבות.

ער האָט געגלויבט, אַז קיינער האָט זײַנע ווערטער נישט געהערט, אָבער ער האָט אַ טעות געהאַט. אין דער לעצטער צײַט האָט זײַן ווײַב דבורה זיך גוט צוגעהערט צו יעדען וואָרט, וואָס ער פלעגט אַרויסברענגען פון זײַן מויל. איך יעצט האָט זי זײַן טרויעריגען מאָנאָלאָג וואָרט פאַר וואָרט געהערט, אונד דאָס האָט איהר אויפגעמונטערט זיך ענדליך צו ענטשליסען צו דעם פערבאָרגענעם פּלאַן, וועלכען זי האָט שוין אַ לאַנגע צײַט אין זיך אַרומגעטראָגען.

האַסטיג האָט זי אויפגעעפענט די טהיר פון זײַן לערנצימער, איז צו איהם צוגעגאַנגען אונד האָט צו איהם געזאָגט:

— מײַן געליעבטער מאַן! עס איז מיר אַ גרויסער וועהטאָג אין האַרצען צו זעהן ווי דו געהסט אַרום אײַנגעבויגען אונטער דער לאַסט פון דײַן טרויער, אונד דאָפּעלט וועה איז מיר וויסענדיג, אַז איך, נאַר איך אַליין בין די אורזאַכע פון דײַן שמערץ, ווײַל גאָט האָט מיך געשטראָפט מײַן גאַנצעס לעבען לאַנג אַן עקרה צו בלײַבען. אָבער לאָמיר דאָך נישט פערצווייפלען, מײַן געליעבטער מאַן! לאָמיר זוכען מיטלען ווי זיך צו העלפען. מיר קענען טהון דאָס זעלבע, וואָס אונזערע הייליגע

אבות אונד אמהות האבען פערצייטען געטהון... איך וועל דיר אריינברענגען אין דיין הויז א צווייטע פרוי, מיט וועלכער דו קענסט חתונה האבען כדת משה וישראל *). עס קען זיין, אז דיעזע צווייטע פרוי וועט פון דיר קינדער האבען, וואס וועלען דיין נאמען ירש'נען. אונד אויך איך וועל דורך דעם געהאלפען ווערען ווי אונזערע אמהות פערצייטען.

— דו הייסט עס מיר טהון, מיין געליעבטע דבורה? — האט ער מיט גרויס פערוואונדערונג אויסגערופען — אה, איך ווייס וואס פאר א היילינגע נשמה עס זיצט אין דיין קערפער! איך ווייס, אז אין דיינע אדערן פליסט דאס היילינגע בלוט פון אונזערע אמהות, אבער זאל מיך גאט בעהיטען אונד בעשירמען דאס צו טהון!... אזא קרבן וויל איך פון דיר נישט אנגעהמען. ניין, איך וויל עס נישט פון דיינעט־וועגען!... ווייסט דו דען נישט וואס הגר די דינסט האט געטהון שרה'ן נאבדעם ווי זי איז געווארען אברהם אבינו'ס ווייב?

— האב קיין מורא נישט, מיין געטרייער מאן! — האט זי איהם געענטפערט — אויב איך וויל דיר דעם קרבן מקריב זיין, וויל איך, ער זאל א גאנצער קרבן זיין; א קרבן וואס זאל אונז ביידען צופריעדען שטעלען. איך וועל אויף דיין צווייטער פרוי נישט איפערזיכטיג זיין אונד איך וועל איהר אויך נישט מקנא זיין, ווען איך וועל זעהן, אז דו ליעבסט זי. דען מיין איינציגער וואונש איז נאר דיך גליקליך אונד צופריעדען צו זעהן. איך וועל דיר בלייבען די זעלביגע, וואס איך בין דיר ביז יעצט געוועזען, מיין ליעבע צו דיר וועט חלילה נישט געמינדערט ווערען אויף א האר. מיין איינציגער וואונש איז נאר דער, אז דיין צווייטע פרוי זאל ווערען זיין דיין ליעבע אונד דיין פריינדשאפט אונד דאס זי זאל דיר דיין לעבען פערזיסען, אז דו זאלסט שוין מעהר נישט וויסען פון קיין צער אונד פון קיין קומער!

— דו רעדסט, מיין טהייערע, ווי א צדיקת דארף רעדען — האט ער זיך אבגערופען — ווי גערן וואלט איך געוועזען, ווען גאט וואלט דיר געהאלפען מיט א קינד, כדי א פרעמדע זאל זיך צווישען אונזערע הערצער נישט אוועקשטעלען, נאר מיט דיין קינד וואלט איך דער גליקליכסטער מענש אויף דער וועלט געוועזען... אבער ניין! איך וויל דיין קרבן נישט אננעהמען!.. לאמיר נאך ווארטען אונד לאמיר נאך גאט בעטען, פיעלייכט וועט ער אויף אונז רחמנות האבען.

עס האבען אבער נישט געהאלפען קיינע תפלות אונד קיינע הייסע טרעהרען וואס זענען פון ביידען אין דער שטיל פערגאסען געווארען. נאך א יאהר צייט איז פערגאנגען. איאהר, וואס האט אונזער רבי גרשם נאך מעהר רייכטהום אונד נאך מעהר גדולה איינגעבראכט, אבער די ברכה פון קינדער האט ווי נאך אלץ געפעהלט.

צו יענער צייט האט אין קאנסטאנטינאפאל געלעבט א סוחר מיט דעם נאמען מנחם. דער מאן איז געוועזען א פרומער אונד איין עהרליכער איד, האט גוט געקענט לערנען אונד איז געשטאנען אין געשעפטליכער פערבינדונג מיט רבי גרשם. ער

*) אונזערע לעזער דארפען נישט פערגעסען, אז ביז דער צייט פון רבינו גרשם האט מען ביי אונז אידען על פי דין געמעגט נעמען עטליכע ווייבער.

פלעגט ביי רבי גרשם קויפען פערשיעדענע כלים פון גאלד און זילבער אונד פלעגט זיי מיט א גוטען פראפיט ווידער פערקויפען.

זיין ווייב איז נאך זעהר א יונגע געשטארבען אונד האט איהם איבערגעלאזען איין איינציגע טאכטער מיט דעם נאמען מעליטטא, וואס האט אין איהר שעהנהייט איהר גלייכען נישט געפונען אין גאנץ קאנסטאנטינאפאל. זי איז געוועזען די איינציגע פרייד אונד דער איינציגער טרייסט פון איהר פאטער, וועלכער האט זי געליעבט מעהר פון זיין לעבען אונד וועלכער האט זי פערצערטעלט אין דער בליהענדער פאטער-ליעבע אין דעם העכסטען גראד. א ריכטיגע פיינע ערציהונג האט ער איהר נישט געקענט געבען, וויל ער האט דערצו קיין צייט געהאט, דארום האט ער איהר אין, אלעם נאכגעגעבען וואס זי האט נאר פערלאנגט אונד וואס איהר הארץ האט געגלוסט. די שעהנע מעליטטא האט נאר איין זאך געוואוסט: אז זי איז א זעלטענע שעהנהייט אונד איז אויף איהר שעהנהייט זעהר שטאלץ געוועזען, ווי אלע שעהנע פרויען, וואס האבען קיין גוטע ערציהונג גענאסען. איהר איינציגער געדאנקען אונד איהר איינציגער ציעל אין לעבען איז געוועזען איהר שעהנהייט נאך מעהר צו ענטוויקלען, אום ביי לייטען נאך מעהר צו געפעלען, אונד צו דיזען צוועק האט זי זיך שטענדיג געפוצט אונד האט די טהייערסטע קליידער געטראגען.

איינמאל, ווען די שעהנע מעליטטא איז געזעסען ביי דעם אפענעם פענסטער פון איהר פאטער'ס הויז איז איינער פון די קייזערליכע גארדיסטען פערביי געריטען אויף א טהייערן אראבישען פערד. דער יונגער גארדיסט איז בעקאנט געוועזען אונטער דעם נאמען מיכאיל פון פאפלאגאניען אונד איז געוועזען א נעפע פון יאהאן, וואס איז דאמאלס דעם קייזער באזיל'ס ערשטער מיניסטער אונד ראטהגעבער געוועזען.

זיין בליק איז געפאלען אויף דער שעהנער מעליטטא אונד העכסט איבעראשט פון איהר שטראהלענדע שעהנהייט האט ער זיין פערד איינגעהאלטען.

— דו שעהנע געטטין! — האט ער ווי בעגייסטערט אויסגערופען — אויב דו ביסט א הימלישעס וועזען אונד גאט האט דיך ארונטערגעשיקט, אום זי צו פערשעהנערן, דאן בלייב נאך א ווייל‌ע זיטצען, בדי מיין אויג זאל מיט דיין שעהנהייט זאט ווערען... ביזט דו אבער א מענשליכעס וועזען פון בלוט און פלייש, בעשווער איך דיך ביי אלעם וואס הייליג איז, מיר דיין נאמען אונד דעם נאמען פון דיין פאטער צו זאגען, כדי איך זאל איהם קענען בעטען, ער זאל דיך מיר געבען פאר א ווייב!

אזעלכע ווערטער האט מעליטטא נאך קיינמאל נישט געהערט. זי האט זיך פון זייער שטארק דערשראקען אונד איז אנטלאפען געווארען אין גארטען, וואס איז געלעגען הינטערן הויז.

דער גארדיסט מיכאיל איז אבער געוועזען א „העלד" מיט לייב אונד לעבען אונד האט זעהר גוט פערשטאנען די „קונסט" צו נעהמען „פעסטונגען", וואס זענען געבויט פון פלייש, בלוט, נערווען אונד פון א שוואכע מיידעלשע הארץ. ער איז האסטיג פון פערד אראבגעשפרונגען, האט אריבערגעקלעטערט דעם מויער, וואס האט דעם גארטען ארומגערינגעלט פון אלע זייטען, אונד איז מיט דער זעלבער

אָדער בעסער צו זאָגען, מיט דער פּרעכטיגקייט פון א מיליטאַריסט צו מעליטטאַן צוגעגאַנגען.

ער האָט איהר אָנגענומען פאַר'ן האַנד, אונד האָטש זי האָט זיך פערשעמט אונד איז רויט געוואָרען האָט זי זיך דאָך נישט געוועהרט, ווייל דער שעהנער אונד יונגער קייזערליכער אָפעציר האָט אויף איהר א גרויסען איינדרוק געמאַכט.

— ווי הייסט דו, דו הימלישע געטטין? — האָט ער איהר געפרעגט.

— מעליטטאַ — האָט זי איהם ציטערנדיג געענטפערט

— אונד ווער איז דיין פאָטער?

— מנחם דער גאָלדהענדלער.

— מנחם?... א איד?... דאָס טהוט מיר זעהר לייד!... אָבער דאָס וועט מיך נישט אָבהאַלטען דיך צו ערוואָרבען... איך וועל דיך צונעמען פון דיין פאָטערס הויז און וועל דיך אַריינזעצען אין א גאָלדענעם פּאַלאַסט, ווי עס פּאַסט פאַר אַזא שעהנהייט ווי דו ביזט... איך בין מיכאַיל פון פּאַפלאַגאָניען, לייטענאַנט אין דער קייזערליכער גאַרדע אונד מיין פעטער איז דער העכסטער מיניסטער יאָהאַן, וועלכער איז די צווייטע האַנד פון קייזער. היינט נאָך וועל איך מיט איהם וועגען דיר רעדען אונד וועל איהם ערקלערען, אַז נאָר מיט דיר וויל איך חתונה האָבען. מיין פעטער ליעבט מיך אונד וועט מיר מיין פערלאַנג נישט אָבשלאָגען... געמיינליך וועסט דו מוזען דיין גלויבען איבערבייטען!

מעליטטאַס האַרץ האָט געציטערט פון טויזענד געפיהלען, הערענדיג אַזא פייערדיגע ליעבעס־ערקלערונג פון אַזא שעהנעם אונד הויכגעשטעלטען יונגען מאַן אונד זיין פאָרשלאַג מיט איהר חתונה צו האָבען. איהר שמאַרץ האָט אין איהר ווידער א מאָל אויפגעוואַכט אונד איהרע געדאַנקען האָבען איהר פאָרגעשפּיגעלט די גליקליכע צוקונפט, וואָס שטעהט איהר פאַר, ווען זי וועט ווערען די פרוי פון אַזא הייכען אַריסטאָקראַט.

— אַח, מיין גאָט! — האָט זי ביי זיך געטראַכט, — ווער וועט נאָך אַזוי גליקליך זיין ווי איך... איך די פרוי פון אַזא גרויסען בעאַמטען!... דער קייזערליכער פּאַלאַסט וועט פאַר מיר שטעהן אָפען ווי מיין פאָטער'ס הויז... צו יעדען פעסט אין צו יעדען האָפבאַל וועט מען מיך איינלאַדען... איך וועל טאַנצען מיט די גרעסטע שררות... און אָנגעטהון וועל איך זיין אין גאָלד און אין זייד ווי א פּרינצעסין...

דאָס אַלעס איז איהר געגאַנגען דורך איהר קאָפּ. זי האָט שוין מעהר נישט געטראַכט און האָט דעם יונגען גאַרדיסט מיט ליעבע אויף ליעבע געענטפערט.

א לאַנגע צייט האָבען זיי אין גאָרטען פערבראַכט, ביז איהר דיענסטמיידעל איז געקומען איהר צו רופען. דאַן האָט זי פון איהם אָבשיעד גענומען און איז אַוועקגעגאַנגען.

דער מיניסטער יאָהאַן האָט זיך אָבער וועגען זיין נעפע מיכאַיל גאַנץ אַנדערע פּלענער אויסגעטראַגען. דער קייזער באַזיל האָט נישט חתונה געהאַט און פאַר זיינע פערטרויטע האָט ער פיעל מאָל געזאָגט דאָס ער רעכענט קיינמאָל נישט חתונה האָבען. זיין ברודער, דער קייזער קאָנסטאַנטין דער אַכטער, האָט נישט געהאַט קיין

זײַן נאָר צװײ טעכטער, די עלטערע מאַכטער צאַצע װעלכע איז בעשטימט געװעזען אלס קרױן־פּרינצעסין און איז שױן געװעזען פערלאָבט און די צװײטע טעאָדאָראַ. דער מיניסטער יאָהאַן האָט בערופען זײַן נעפע מיכאיל קײן קאָנסטאַנטינאָפּאָל, װײַל ער האָט געװאוסט דאָס צאַצע איז לײַכטזיניג און עס איז זעהר מעגליך דאָס זי זאָל זיך פערליבען אין מיכאיל'ן װעלכער איז געװעזען א שעהנער מאַנספּערזאָן, און אויב דאָס װעט זײַן קען זײַן א האָפנונג דאָס מיכאיל זאָל אמאָל װערען קײסער אין גריכענלאַנד און דאַן װעט ער — יאָהאַן — זײַן דער גאַנצער הערשער, דען מיכאיל װעט איהם אין אלעם געהאָרכען זײַן. דאָס װאָס צאַצע איז דאַן געװעזען פערלאָבט און אַז ביז די צײַט װאָס זי װעט זײַן קײסערין װעט זי שױן האָבען אויך חתונה געהאַט. האָט יאָהאַן'ען װעניג געאַרט, דען ער האָט געװאוסט פון דער געשיכטע אַז עס איז נישט קײן זעלטענהײַט בײַ די ביצאַנטישע הערשער, פון װעלכע גריכענלענדישע מלכים האָבען געשטאַמט, דאָס װען דער קײסער האָט געװאָלט חתונה האָבען מיט א אנדערע פרױ, אָדער זוען די קײסערין (אויב די מלוכה איז דאַן איבערגעגאַנגען דורה ירושה אויף א פרױ) האָט געװאָרפען א אויג אויף א אנדערע מאַן, דאַן פלעגט דער קײסער זײַן װײַב, אָדער די קײסערין איהר מאַן, אײַנשליסען אין א קלױסטער פון װעלכען זײ זענען שױן לעבעדיג נישט אַרױס; און פיעל פלעגען דאָרטען ערמאָרדעט װערען — אויף בעפעהל — נאָר כדי דער קײזער אָדער די קײסערין זאָל קענען זײַער תאוה נאָך־קומען. און דאַרום האָט דער מיניסטער יאָהאַן מיכאיל'ס רײד גאָר נישט געװאָלט הערען, װײַל ער איז צו איהם געקומען און האָט איהם געבעטען, ער זאָל איהם געבען די ערלױבניס חתונה צו האָבען מיט מנחם דעם גאָלדהענדלערס טאָכטער.

— ביזט דו משוגע, דו נאַרישער יונג — האָט ער אויפפלאַקערנדיג אין א װילדען כעס אויסגעשריען, — האָב איך דיך נאָר צוליעב דעם אַראָבגעבראַכט פון פּאַפלאַגאָניען און גרױס געמאַכט, אַז דו זאָלסט מיר פערשװאַרצען די אויגען?... דו װילסט חתונה האָבען מיט א אידישע מײדעל און־ דערמיט װאַרפען א שװאַרצען פלעק אויף אינזער פאַמיליע?... אָבער איך זאָג דיר אײן מאָל פאַר אלע מאָל: װען דו װעסט װאַגען נאָך אמאָל דאָס הױז פון יענעם אידען צו בעזוכען, איז א סוף פון דיר... איך װעל דיר אַרױסטרײַבען פון מײַן הױז און דו װעסט װידער װערען יענער נאַרנישט, װאָס דו ביסט פריהער געװעזען... אָבער גלױב נישט אַז דו קענסט מיך נאַרען... איך האָב טױזענד שפּיאָנען, װאָס װעלען דײַן יעדען טריט נאָכקוקען, און קוים װעל איך מיך דערװיסען, אַז דו בעזוכסט דײַן אידישע מײדעל, װעט דיר זײַן װעה און װינד.

מיכאיל האָט שװײַגענדיג צוגעהערט דיזען אויסגוס פון צאָרן און בעלײדיגונגען פון זײַן פעטער. ער האָט נישט געהאַט װאָס צו ענטפערן, װײַל ער האָט געקענט דעם אײַזערנעם װילען פון זײַן פעטער, װעלכען קײן מאַכט אין דער װעלט איז נישט אים שטאַנד צו ברעכען.

דער מיניסטער אָבער האָט באַלד אומגעענדערט זײַן טאָן און האָט אָנגעהױבען מיט איהם פרײַנדליך צו רעדען. ער האָט איהם אין די שעהנסטע פאַרבען אויסגעמאָלט זײַן גליענצענדע צוקונפט, װען ער װעט חתונה האָבען מיט דער קײסערין צאַצע, און דאָס

האט אויף איהם געווירקט. ער האט זיין פעטער צוגעשווארען, אז ער וועט שוין דאס איינציגע מיידעל מעהר נישט בעזוכען.

מיט דער גרעסטער אונגעדולד האט מעליטטא דעם צווייטען בעזוך פון איהר געליעבטען ערווארטעט. עס זענען אבער טעג און וואכען פערגאנגען און ער איז נישט געקומען, דאן האט זי שוין פערשטאנען, אז דאס איז נאר געווען א קורצער און זיסער חלום, און האט אויפגעהערט צו האפען. אין א קורצע צייט האט זי איהם שוין אין גאנצען פערגעסען...

צו דער זעלבינגער צייט האט זיך די פרומע דבורה, רבי גרשם'ס ווייב, מיט אלע איהרע כחות געמאטערט איהר מאן איינצורעדען א צווייטע ווייב צו נעהמען, און צולעצט האט ער מסכים געווען, ווען זי וועט פאר איהם אויסזוכען אזעלכע, וואס זאל פאר איהם פאסען. נאך לאנגען זוכען איז איהר בליק געפאלען אויף די שעהנע מעליטטא און זי האט געגלויבט, אז מיט איהר וועט זי קענען רוהיג און פריידליך צוזאמענלעבען. זי האט דעם גאלדהענדלער מנחם געמאכט א פארשלאג, און יענער האט זיך צו דעם מיט פריידע הענד אנגעכאפט. ער האט דאס בעטראכט פאר א גליק פאר זיין טאכטער און פאר א גרויסען כבוד פאר זיך. אין א קורצע צייט נאכדעם, האט רבי גרשם חתונה געהאט מיט דער שעהנער מעליטטא כדת משה וישראל.

רבי גרשם האט זיין צווייטע פרוי נישט וועניגער געליעבט פון זיין ערשטע. ער האט איהר אין אלעם נאכגעגעבען, וואס איהר הארץ האט פערלאנגט. זי האט זיך תמיד געפוצט ווי א פרינצעסין און איז מיט איהר שיקזאל העכסט צופרידען געווען.

עס האט אבער נישט לאנג געדויערט און דבורה האט דעם וואהרען כאראקטער פון מעליטטא דערקענט. זי האט שוין גאנץ דייטליך געזעהן, וואס פאר א ביטערן טעות זי האט געהאט. זי האט אין איהר דערקענט א נידעריגע פרוי, אהן שום מאראל און דרך ארץ, א פרוי, וואס איז נאר שטאלץ אויף איהר שעהנהייט און וואס איז בערייט דיזע שעהנהייט פאר יעדען פרייז צו פערקויפען.

זי האט זיך אין דער שטיל די ביטערסטע פארווירפע געמאכט, דאס זי האט איהר געליעבטען מאן געלאזט אריינפאלען אין אזא געפערליכען נעטץ. אבער זי האט געמוזט שווייגען.

דריטעס קאפיטעל.

די שרפה.

דער מיניסטער יאהאן, דער ליעבלינג פון קייזער באזיל, איז פון דער נאטור אבי עהרגייציגער מענש און א גרויסער אינטריגאנט געווען און דאס, זיין גרויסע-עהרגייץ און די קונסט אינטריגען צו פיהרען, האט ער צו פערדאנקען. דאס ער

האט זיך אַרויפגעאַרבייט ערשטער מיניסטער און ערשטער ראטהגעבער פון דעם קייזער באַזיל צו ווערען. צו דעם איז ער נאָך פון זיין ערשטע יוגענד אַן אַ גרויסער שונא ישראל געווען און האט געזוכט די אָרעמע אידען צו שאדען ביי יעדער געלעגענהייט.

די אורזאַכע פון זיין שנאה צו אידען שטאַמט פון פאָלגענדען צופאַל:

א צייט פריהער, איידער ער איז נאָך געווען אזא וויכטיגער בעאַמטער, איז ער אַמאָל געזעסען מיט אַ גרויסע געזעלשאַפט פון זיינע פריינד און בעקאַנטע אין אַ שענק און האט מיט זיי וויין געטרונקען. די מהיר האט זיך געעפענט און איין אָרעמער אידישער הויזירער (פעדלער) איז מיט זיין קעסטעל סחורה אריינגעקומען און האט יעדען איינעם פון די געסט אַנגעבאָטען, ביי איהם עטוואס צו קויפען. יאָהאַן האט אַ קוק געטהון אויף דעם אָרעמען און בארועסען אידען און האט גרוים לוסט בעקומען איהם צו בעלייריגען.

— קום אַהער יודע! — האט ער ווינקענדיג מיט'ן קאָפּ אויסגערופען.

דער אָרעמער הויזירער האט זיך דערפרעהט, גלויבענדיג אַז ער וועט דאָ מאַכען אַ פיינעם לייזונג, איז צו איהם צוגעגאַנגען און האט דאָס קעסטעל סחורה פאַר איינע פים אוועקגעשטעלט.

— נעהם צו דיין פּאַק! — האט יאָהאַן ווידער אויסגערופען. — איך וועל גאָר נישט קויפען. איך האָב דיר נאָר צוגערופען אום דיר אַלעקציאָן צו געבען: דער מענש, וואָס זיצט אויף אַ טראָהן און רייט אויף אַ טהייערן פערד, איז אַ קעניג; דער מענש, וואָס פאָהרט אין אַ פיינעם עקיפּאַזש, איז אַן אַריסטאָקראַט; דער וואָס געהט צו פוס אָנגעטהון אין שיך איז אַ מענש, אָבער וואָס איז יענער וואָס געהט אום בארועס? דו ווייסט עס נישט און איך וועל עס דיר זאָגען: דאָס איז אַ שמוציגער יודע!

דעם אָרעמען הויזירער איז פאַר בושה גאָר דאָס בלוט פון זיין קערפּער אין זיין געזיכט אַריינגעקומען. עס האט איהם געקרענקט ביז טויט אזא בעליידיגונג גאָר אומזיסט און אום נישט צו הערען. ער האט זיך אָבער בעהערשט און האט גאַנץ רוהיג געענטפערט:

— איך דאַנק דיר זעהר, מיין גנעדיגער העיר, פאַר דער לעקציאָן, וואָס דו האָסט מיר געגעבען, אָבער אומזיסט וויל איך זי נישט אָנגעהמען; איך וויל דיר בעצאָהלען מיט אַן אַנדער לעקציאָן. געדענק, מיין גנעדיגער העיר, אַז אַ מענש דאַרף האָבען דריי זאַכען, אום אַ מ ע נ ש צו זיין: אַ באָרד, אַ ווייב און קינדער. אַ באָרד גיט איהם די געשטאַלט פון אַ מענשען, אַ ווייב איז דער ציעל פון זיין לעבען און קינדער זענען זיין צוקונפט. היינט זאָג מיר, מיין ווערטהעסטער, ביזט דו דען אַ מ ע נ ש, ווען עס פעהלען דיר דיזע דריי זאַכען?

אַלע, וואָס זענען אין שענק געזעסען, האָבען אויסגעשאָסען מיט אַ גרויסען געלעכטער. דער אָרעמער הויזירער האט אָבער זיין קעסטעל סחורה האַסטיג צוזאַמען געפּאַקט און איז נעלם געוואָרען.

ווי פון אַ דונער דערשלאָגען איז יאָהאַן געבליבען זיצען אויף זיין פּלאַץ, און אַלס ער איז צו זיך געקומען, האט ער געוואָלט דעם הויזירער נאָכלויפען און איהם שלאָגען, ער האט אָבער באַלד איינגעזעהן, אַז עס איז פאַר איהם נישט

קיין גרויסער כבוד איין ארעמען אידען צו שלאגען אויף דער גאס, און האט זיך צו־געשווארען, זיך נוקם צו זיין פון אלע אידען.

דער ווייץ פון ארעמען יודען האט אנגעהויבען קורסירען אין גאנץ קאנסטאנטינאפאל. דער שפעטערער מיניסטער יאהאן איז דאן פערפיינדעט געוועזען ביי די איינוואהנער פון דער הויפט־שטאדט, ווייל ער האט זיך בעפריינדעט מיט ניצעפאר דעם צווייטען וואס איז בעקאנט געוועזען אלס אומארענטליכער מענש און ביידע האבען זיי ערמאר־דעט דעם קייזער יאהאן ציטיסציעס. אלס דעם מיניסטער יאהאן'ס געגנער האבען דערהערט דעם בעליידיגטען ווייץ וואס דער ארעמער יודע האט אמאל געזאגט און פון וועלכען דער יעצטיגער מיניסטער האט געהאט שטארקע קרענקונג, האבען זיי זיך שטארק געפרעהט פון דעם און האבען זיך אויסגעדענט נאך אזעלכע, וויצען אים דעם מיניסטער צו בעליידיגען. איין מאל איז ער צוזאמען־געקומען מיט זיינע פיינד, האט זיך אנגערופען איינער פון זיי: „וואס איז די שענהייט פון א מענש?" — „זיין בארד" האט דער צווייטער געענטפערט. — „וואס איז דער פערגניגען פון א מענש?" — האט געפרעגט א דריטער. — „זיין פרוי" האט א אנדערער געענטפערט. — „וואס איז דער פרייד פון א מענש?" האט ווייטער געפרעגט איינער. — „זיינע קינדער" האט ווידער ווער פון די פערזאמעלטע געענטפערט. — „געלויבט איז גאט" האבען זיך אלע מיט איין קול אבגערופען „וואס אונזער מיניסטער האט אלע דריי זאכען נישט".

יעדעס מאל ווען ער פלעגט דערהערען די בעליידיגענדע וויצען האט ער געקריצט מיט די צייהנער, געטופעט מיט די פיס און געשווארען נוקם זיין זיך אן אלע יודען.

א לאנגע צייט האט ער אבער דאצו קיין געלעגענהייט און קיין מאכט נע־האט, דען ער איז נאר געווען א קליינער, אונבעדייטענדער בעאמטער. שפעטער אבער, ווען ער האט זיך דורך פערשיעדענע אינטריגען ביי דעם קייזער באזיל איינגע־שמייכעלט און איז געווארען ערשטער מיניסטער, האט ער ביי זיך געטראכט: „יעצט איז געקומען די צייט אלע אידען עוקר מן השורש צו זיין"!

ער האט אנגעווענדעט אלע מיטלען זיין פינסטערן פלאן אויסצופיהרען, אבער ער האט צו זיין גרויסען פערדרוס גארנישט געקענט מאכען, דער קייזער באזיל האט ליעב געהאט גערעכטיגקייט און האט אלע זיינע אונטערטהאנען, הן קריסטען און הן אידען בעשיצט.

זיין וואונש איז אבער באלד ערפילט געווארען דורך איין אונגליקליכען צופאל.

אין א פינסטערע נאכט, ווען גאנץ קאנסטאנטינאפאל איז פערזונקען געוועזען אין א טיעפען שלאף, האט ערגיץ־וואו אין שטאדט אויסגעבראכען א פייער און באלד האבען די ווילדע פלאמען ארומגענומען די גאנצע שטאדט.

צו יענער צייט, האט מען פון פייערוועהר, ווי היינט, נאך נישט געוואוסט, און די צושראקענע איינוואהנער זענען פון שרעק אזוי פאראליזירט געווארען, דאס זיי האבען נישט געוואוסט, וואס אנצופאנגען. הונדערטער הייזער זענען אין א קורצער צייט פערברענט געווארען אויף אש און מיט זיי א גרויסע צאהל מענשען, וואס האבען שוין קיין צייט געהאט פון די פלאמען זיך ארויסצוראטעווען.

וואס דער פייער האט פערשוינט, דאס האבען גנבים צוגענומען און דער שאדען איז געווען זעהר גרויס.

די הויז פון רבי גרשם איז געווען איינע פון די ערשטע וואס האט זיך אנגעצונדען. ער האט אבער גענוג צייט געהאט זיך און זיינע פרויען צו ראטעווען.

ווי תמיד, איז ער אויך היינט געזעסען און האט פלייסיג געלערנט, און קוים האט ער די שרפה דערזעהן, האט ער זיינע צוויי פרויען אויפגעוועקט. מיט זייער הילף האט ער זיינע גאלדזאכען און זיינע כתבים צוזאמענגעפאקט און איז מיט זיי אנטלאפען געוואָרען צו זיינעם א גוטען פריינד, וואס האט געוואוינט אין א גאס, וואו דער פייער האט נאך נישט שולט געווען.

ער האט דארטען איבערגעלאָזען זיינע פרויען און איז געלאָפען ראטעווען זיין שוועער ר׳ מנחם. ווי גרויס איז אבער זיין שרעק געווען אז ער איז אהין געקומען! ער האט געפונען די טהיר פון זיין שווערס הויז אויסגעבראָכען, און דער אלטער ר׳ מנחם האט געשוואומען א טויטער אין א טייך בלוט.

די גנבים, בענוצענדיג די מהומה, האבען אין זיין הויז אריינגעבראָכען, דעם אלטען ערמארדעט און דאס הויז בערויבט.

רבי גרשם האט שטארק מורא געהאט זיין יונגע ווייב מעליטטא די בייזע בשורה פון איהר פאטערס טויט אנצוזאָגען. ער האט אבער א גרויסען טעות געהאט; דען אלס ער האט עס איהר ענדליך דאך אויסגעזאגט, איז זי גאנץ רוהיג און גלייכגילטיג געבליבען.

אין זיין פערבלענדונג האט ער געגלויבט, אז מעליטטא, ווי אלע פרומע און גאטספארכטיגע פרויען, נעהמט עס אן ווי א שטראף פון גאט, אויף וועלכען מען טאָר נישט מתרעם זיין, און האט זיך מיט דעם זעהר געפרעהט.

דבורה אבער האט אנדערש געזעהן. זי האט געזעהן, אז מעליטטא בעדויערט מעהר דעם פערלוסט פון איהר פאטערס פערמעגען, אלס זיין טויט; אבער זי האט קיין ווארט געזאגט און האט געשוויגען, ווייל זי האט איהר מאן נישט געוואלט מצער זיין

צו דעם אומגליק פון דער שרפה, האט נאך א שרעקליכע מגפה אין קאנסטאנטינאפאל אויסגעבראָכען און די מענשען זענען געפאלען ווי די פליגען.

איבער דרייסיג טויזענד מענשען האבען זיך געוואלגערט אין די פערברענטע און שמוציגע גאסען פון שטאדט און אונטער זיי האט די מגפה געהערשט מיט איהר פייזע מאכט גאר אהן רחמנות.

רבי גרשם, וואס האט דורך דער שריפה דעם גרעסטען טהייל פון זיין פערמעגען פערלאָרען, האט שוין גענומען מאכען הכנות זיין פאבריק און זיין געשעפט ווידער אויפצובויכטען. ער האט שוין אבער דערצו קיין צייט נעהאט. ער האט געזעהן, אז יעצט האט ער וואס וויכטיגערעס צו טהון. אלס גרויסער מענשען-פריינד און פהילאנטראפ, האט ער פאר נויטיגער געפונען די קראנקע פון דער מגפה מיט ראטה און טהאט בייצושטעהן. אין פומבדיתא, וואו ער האט זיינע תלמודישע שטודיען געמאכט, האט ער אויך מעדיצין געלערנט, און דיזע וויסענשאפט איז איהם יעצט זעהר צונוטץ געקומען.

טאג און נאכט פלעגט ער ארומגעהן ארום די פעסט-קראנקע, האט פאר

זיי פערשידענע רפואות פאבריצירט און האט זעהר פיעל קראנקע פון זיכערן טויט ארויסגעראטעוועט.

עס האט נישט לאנג געדויערט, און רבי גרשם האט בעקומען א נאמען פון דעם בעסטען דאקטאר אין גאנץ קאנסטאנטינאפאל. הונדערטע מענשען זענען צו איהם געקומען פון פערשידענע קראנקהייטען ביי איהם זיך צו קורירען, און ער האט זיי אלעמען מיט גרויס קונסט בעהאנדעלט.

דער מיניסטער יאהאן האט דערווייל נישט אויפגעהערט צו זוכען פלאנען ווי אזוי זיך נוקם צו זיין אן די אידען און איז ענדליך געקומען אויף דעם איינפאל, די אידען פון דער רעזידענץ אין דער גרויסער שרפה צו בעשולדיגען.

ער האט דורך א פאר פון ־־נע געטרייע באנדיטען, אין שטאדט בעקאנט געמאכט, דאס די שריפה האט זיך אין א אידישער הויז אנגעפאנגען. און צו יענער צייט איז שוין נאר דאס אליין גענוג געוועזען א שרעקליכען שטורעם אויף די ארעמע, אונבעשיצטע אידען אויפצוועקען. זייערע פערבארגענע אינטריגען האבען אזוי ווייט אויף דער קריסטליכער מאסע געווירקט, דאס טאג טעגליך פלעגען זיך ארום דעם קייזערליכען פאלאץ גאנצע מאסען פאלק פערזאמלען און פלעגען פערלאנגען מען זאל די אידישע „אונטערצינדער" בעשטראפען.

א לאנגע צייט האט דער קייזער באזיל דערפון נישט געוואלט הערען, ביז ער איז דעם באנדיט יאהאן געלונגען די גלחים פון די קירכען איבערצורעדען און זיי אויף זיין זייט צו קריגען.

די גלחים זענען געקומען צום קייזער און האבען איהם ערקלערט, אז אויב ער וועט נאך ווייטער די אידען האלטען אונטער זיין שוטץ און וועט זיי נישט בעשטראפען, ווי זיי האבען עס פערדיענט, וועט געוויס א שרעקליכע רעוואלוציאן אין גאנצען לאנד אויסברעכען און דאן איז זיין טהראן נישט זיכער.

דאס האט אויף דעם קייזער געווירקט. ער האט ארויסגעגעבען א בעפעהל, דאס אין דריי חדשים צייט מוזען אלע אידען דאס לאנד פערלאזען. עס טאר קיין איינציגער בלייבען. דער איד, וואס וועט בלייבען אין לאנד נאך דעם פעסטגעזעצטען טערמין, וועט פעראורטהיילט ווערען צום טויט. עס קענען נאר בלייבען די אידען, וואס וועלען אננעהמען דעם קריסטליכען גלויבען.

עס איז שווער צו שילדערן דעם שרעק און יאמער פון די אומגליקליכע אידען, אלס זיי האבען דיעזען בעפעהל בעקומען. ווי איז דאס מעגליך טויזענדע פאמיליען אין אזא קורצע צייט א לאנד צו פערלאזען, א לאנד וואו זיי האבען גאנצע יאהרהונדערטע געלעבט! עס איז זיי אפילו ערלויבט געווען זייער פערמעגען מיטצונעהמען, אבער דיעזער פערמעגען איז על פי רוב בעשטאנען אין הייזער און אין פעלדער, און וועלכען פרייז קענען זיי פון די קריסטען דערפאר בעקומען, ווען יענע וויסען, אז אין דריי חדשים מוזען זיי עס איבערלאזען און אויסוואנדערן. אויסער דעם בלייבט נאך די פראגע: וואוהין געהן? וואוהין זיך ווענדען? וועלכע לאנד וועט זיי אויפנעהמען?

די אונגליקליכע אידען האבען נאר איין מיטעל געקענט: גאט בעטען. דאס האט זיי שוין אין די אלטע צרות עטליכע מאל געהאלפען און זיי האבען געגלויבט, אז אויך יעצט וועט זיי דער רבונו של עולם די ישועה פון הימעל ארונטערשיקען,

איבעראל, אין גאנץ גריכענלאנד און אויך אין קאנסטאנטינאפאל, האבען די אידען גוזר תענית געוועזען און האבען מיט הייסע טרעהרען גאט געבעטען, ער זאל די גזרה מבטל זיין. עס איז ביי קיינעם גאר קיין ספק נישט געוועזען, אז גאט וועט זיך איבער זיי מרחם זיין און וועט זיי אויך יעצט ארויסהעלפען פון דער ביטערער נויטה.

פיערטעס קאפיטעל.

די פרינצעסין טהעאדארא.

אין דעם קייזערליכען פאלאץ, אין קאנסטאנטינאפאל, האט געלויכטען א ליכטיגער שטערן. די יונגע און די שעהנע פרינצעסין טהעאדארא, די אינגסטע טאכטער פון קאנסטאנטין דעם אכטען, קייזער באזיל'ס ברודער, האט אין גאנץ גריכענלאנד געהייסען: „דער שטערן פון קאנסטאנטינאפאל". זי איז אבער נישט נאר פאר איהר יוגענד און פאר איהר זעלטענע שעהנהייט אליין איבעראל בעקאנט און בעליעבט געוועזען, מען האט איהר אויך פערגעטערט פאר איהר גוטען חאראקטער און פאר אנדערע גייסטיגע מעלות, מיט וועלכע די נאטור האט איהר זעהר רייך בעשאנקען. מעהר פון אלעמען האט איהר געליעבט און געשעצט איהר פעטער, דער קייזער באזיל, ווייל זי האט שטענדיג פערשטאנען איהם לוסטיג צו מאכען און איהם אויפצומונטערן אין די שווערע מאמענטען, ווען זיין גייסט איז פערדונקעלט געווארען דורך די לאסטען און זארגען פון דער מלוכה. אין איהר געגענווארט האט דער קייזער אלע זיינע זארגען פערגעסען, און ווען זי האט איהם א פאר פון איהרע לוסטיגע געשיכטען פארגעפלוידערט, אדער, ווען זי האט איהם איינע פון איהרע לוסטיגע ליעדער פארגעזונגען, האט ער געלאכט ווי א קליין קינד.

א קורצע צייט נאכדעם, ווי דער קייזער באזיל האט ארויסגעגעבען דעם בעפעהל, דאס אלע אידען פון גריכענלאנד מוזען אין דריי חדשים צייט דאס לאנד פערלאזען, איז אין דער פרינצעסין טהעאדארא'ס געמיטה א גרויסע ענדערונג פארגעקומען. איהר פרעהליכקייט איז מיט אמאל פערשוואונדען, זי איז פערזונקען געווארען אין א טיעפע מעלאנכאליע, האט זיך צוריקגעצויגען פון די מענשען, איבערהויפט פון די לוסטיגע געזעלשאפטען, האט זיך צו קיין עסען נישט צוגעריהרט און האט אנגעהויבען מאגערער צו ווערען פון טאג צו טאג.

מיט גרויס טרויער האט קייזער באזיל צוגעזעהן ווי זיין ליעבלינג, זיין יונגע בלוה, פערוועלקט אלץ מעהר און באלד וועט זי אין גאנצען אבשטארבען.

אויף זיין בעפעהל, האט מען צו איהר די גרעסטע און בעריהמטעסטע דאקטוירים פון גריכענלאנד איינגעלאדען, אבער אלע זייערע מיטלען האבען אויף איהר נישט געווירקט. פון דער בליהענדער פרינצעסין איז נור א שוואכער שאטען איבערגעבליבען, און מען האט שוין געגלויבט אז איהרע טעג זענען געצעהלטע.

דערווייל האבען די קאנסטאנטינאפאלער אידען געמאכט הכנות ראַ

לאַנד צו פֿערלאָזען, ווײַל די צײַט פֿון דעם פֿעסטגעזעצטען טערמין איז שוין קורץ געוועזען.

אָנפֿאַנגס האָבען זיי נאָך געפּרובירט די גזרה מבטל צו זײַן. זיי האָבען געשיקט דעפּוטאַציאָנען צום קייזער און האָבען איהם געבעטען דעם בעפֿעהל צוריק צו נעהמען, דער קייזער אָבער האָט דערפֿון נישט געוואָלט וויסען, ווײַל ער איז געשטאַנען אונטער דעם אײַנפֿלוס פֿון די גלחים. די יודען האָבען אויך דעם באַנריט יאָהאַן אַ גרויסע סומע געלד פֿאָרגעשלאָגען, כּדי ער זאָל זיך פֿאַר זיי בײַ דעם קייזער פֿערווענדען, ער האָט זיי אָבער נאָר אויסגעלאַכט און פֿון זײַן הויז אַרויסגעטריבען.

פֿערלירענדיג אַלע האָפֿנונגען, איז זיי גאָרנישט איבערגעבליבען, נישט מעהר ווי זיך מכין צו זײַן צום אויסוואַנדערן.

וועניגער פֿון אַלעמען האָט רבי גרשם געזאָרגט. איהם האָט די גזירה נישט געקענט רואינירען. ער האָט געהאַט צוויי וועגען: ענטוועדער נאָך מעטץ, זײַן געבורטס־שטאָדט, אויסצוואַנדערן, אָדער זיך צו בעזעטצען אין מײַנץ, דאָרט וואו די עלטערען פֿון זײַן ווײַב דבורה האָבען געוואוינט. ער האָט געוואוסט אַז אין בײַדע פּלעטצער וועט מען איהם מיט אָפֿענע אָרעמס אויפֿנעהמען. דאָרטען וועט ער קענען גאַנץ רוהיג לערנען און זײַן מסחר ווי ביז יעצט בעטרײַבען.

דאָס אײנציגע וואָס האָט איהם זייער לעבען פֿערביטערט, איז געוועזען די אונגליקליכע לאַגע פֿון זײַנע אָרעמע ברידער, פֿון די אונגליקליכע, וואָס האָבען נישט געהאַט וואו זיך צו קעהרען און וואו זיך צו ווענדען.

טאָג און נאַכט האָט ער געטראַכט און געזוכט מיטלען, ווי אַזוי די ביטערע גזרה מבטל צו זײַן, אָבער ער האָט גאָר נישט געקענט אויסטראַכטען.

אין אַ געוויסען טאָג האָט ער ערפֿאַהרען פֿון דער פּרינצעסין טהעאָדאָראַ'ס קראַנקהײַט און האָט זיך גלײַך ענטשלאָסען איהר זײַן הילף אַלס דאָקטאָר אָנצובאָטען. דיעזער ענטשלוס האָט בײַ איהם געשטאַמט פֿון דער האָפֿנונג זײַנע אונגליקליכע ברידער פֿון דער גזירה אַרויסצוהעלפֿען, ווען עס וועט איהם געלינגען די קראַנקע פּרינצעסין אויסצוקורירען. עס איז נאָר איין מניעה געוועזען: ווי אַזוי זאָל ער קומען אין קייזערליכען פּאַלאַץ נישט־גערופֿענערהייד און זאָל דאָרט זײַן הילף אָנבאָטען?

דאָ האָט ער זיך דערמאָהנט אָן זײַן אַלטען בעקאַנטען פֿרײַנד ראָמאַן אַרגיראָפּאָליס, וועלכען ער האָט אַמאָל אַ טהײַערן בעכער פֿון זילבער פֿערקויפֿט און מיט וועלכען ער איז פֿון דאַמאָלס אָן זעהר בעפֿרײַנדעט געוועזען.

ער האָט געוואוסט, אַז דיעזער הויכער בעאַמטער ראָמאַן איז זעהר געאַכטעט בײַ דעם קייזער באַזיל און קען בײַ איהם מאַנכעס אויספֿיהרען. ער האָט קיין שהיות געמאַכט און איז אַוועק צו איהם אין זײַן הויז, אום איהם צו בעטען, ער זאָל איהם רעקאָמענדירען אַלס דאָקטאָר.

— אָה, רבי! — האָט ראָמאַן טרויעריג אויסגערופֿען, אַלס רבי גרשם איז צו איהם אַרײַנגעקומען, — איך ווייס וועלכען צוועק דײַן בעזוך האָט. דו ביסט מיר געקומען בעטען, איך זאָל מיך בײַ דעם קייזער פֿערווענדען וועגען דײַן אונגליקליכעס פֿאָלק, אָבער עס וועט גאָרנישט העלפֿען. די גזרה קען קיינער נישט

מבטל זיין. די גלחים האבען א גרעסערע מאכט פון מיר. זיי האלטען דעם קייזער אין זייערע הענד.

— דו האסט א טעות, מיין פריינד! — האט איהם רבי גרשם געענטפערט. — איך ווייס זעהר גוט, אז נעגען אזא בונדיש ווי דער מיניסטער יאהאן איז, קענסט דו נישט מלחמה האלטען. אבער מיין וויזיט האט איין אנדער צוועק. דו מוזט דאך וויסען, אז חוץ מיין פראפעסיאן אלס גאלד-ארבייטער, האב איך נאך א צווייטע פראפעסיאן.

— אה, איך ווייס!... דו בישט זעהר א גוטער דאקטאר, און עס פרעהט מיך זעהר, דאס אויך אין דיזער מלאכה האסט דו זיך אויסגעצייכענט אלס וואהרער קינסטלער... יא, יא, מיין פריינד, אויך אין דעם האסט דו גליק!

— ניין, מיין פריינד! דיין לויב געהערט נישט צו מיר, איך האב עס נישט פערדיענט... איך בין נאר א שליח פון גאט, ווען ער וויל א קראנקען זיין הילף שיקען, און דארום האף איך אויך יעצט, דאס אונזער גוטער גאט וועט מיר העלפען די קראנקע פרינצעסין טהעאדארא אויסצוקורירען, ווען דו וועסט מיר פאר דעם קייזער רעקאמענדירען.

ראמאן האט איהם העכסט איבערראשט אנגעקיקט.

— וואס רעדסט דו, רבי? — האט ער אויסגערופען, — דו גלויבסט, אז דו בינזט אין שטאנד די פרינצעסין אויסצוקורירען?... ווייסט דו דען נישט אז איהר לאגע איז פערצווייפעלט, אז זי שטעהט שוין מיט איין פוס אין קבר? אום זי אומזיסט נישט מעהר צו פייניגען און צו מאטערן, האט דער קייזער געגעבען א בעפעהל צו איהר קיין דאקטאר נישט צוצולאזען, ווייל די דאקטוירים, וואס האבען זי ביז יעצט בעהאנדעלט, האבען איהר קיין הילף פערשאפט.

— איך ווייס עס, — האט רבי גרשם געענטפערט —, און דאך גלויב איך, אז איך וועל איהר קענען העלפען, ווען מען וועט נאר צו מיר צוטרויען האבען.

— ווייסט דו, אבער, וואס דער רעזולטאט וועט זיין, ווען די קוראציע וועט דיר נישט געלינגען? דער יוד-פרעסער יאהאן וועט דיך דאמאלס פערפאלגען ביז טויט.

— אויך דאס ווייס איך!... אבער אין אנדער פאל, ווען עס וועט מיר יא געלינגען די פרינצעסין צו קורירען, קען דאס זיין א גרויסע ישועה פאר מיין פאלק. אוים דאנקבארקייט וועט דער קייזער זיין בעפעהל צוריקציהען און די ביטערע גזרה וועט בטל ווערען.

ראמאן האט זיך אויף א ווייזע פערטראכט און האט דאן אויסגערופען:

— גוט, איך וועל עס אונטערנעהמען!... בלייב דא אויף מיר ווארטען! איך געה צום קייזער און וועל איהם דיין פארשלאג פארלעגען.

טרויעריג און אין גאנצען נעבראכען איז דער קייזער באזיל געזעסען אין זיין קאבינעט און האט זיין יאמער פאר דעם מיניסטער יאהאן אויסגעגאסען.

דער קייזער באזיל האט קיין ווייב און קיינע קינדער געהאט, דארום איז ער טיף לייד און לעבען צו זיין ברודערס טעכטער צוגעבונדען געוועזען, די שעהנע א

גוטע טהעאָדאָרא האָט ער געליעבט ווי איין איינציגעס קינד, און יעצט שרעקליך איז איהם געוועזען דער געדאַנקען זי צו פערלירען...

— איך גלויב, — האָט דער קייזער צו דעם מיניסטער יאָהאַן געזאָגט — אַז דאָס איז נאָר אַ שטראָף פון גאָט פאַר מיין האַרטהערציגקייט צו די אָרעמע אידען... איז עס דען נישט אַ זינד אַ גאַנצע פאָלק אַזוי עלענד און אונגליקליך צו מאַכען?

— אייער קייזערליכע מאַיעסטעט מוזען מיר פערצייהען, ווען איך ערלויב מיר צו ענטפערן, אַז די זאַך איז נישט אַזוי, — האָט יאָהאַן געענטפערט — ווען דאָס וואָלט ווירקליך אַזוי געוועזען, וואָלט אונזער הייליגער מיטראָפּאָליט אַלעקסיי צו דעם נישט צוגעשטימט. פערקעהרט, ער האָט פון דער הייליגער ביבעל בעוויזען, אַז דאָס איז אַ גרויסע מצוה.

אין דער מינוט איז דער קייזערליכער קאָמאָנדיענער אַריינגעקומען מיט, ער מעלדונג, דאָס ראָמאַן אַרגיראָפּאָליס האָט מיט איהם איבער אַ וויכטיגען ענין צו רעדען.

דער קייזער האָט איהם געהייסען אַריינפיהרען אין קאַבינעט.

— וואָס פאַר אַ נייעס ברענגסט דו אונז, מיין גוטער ראָמאַן? — האָט איהם דער קייזער געפרעגט, ווען ער איז אין קאַבינעט אַריינגעקומען.

— איך ברענג דיר אַ גוטע נאַכריכט, מאַיעסטעט! — האָט ראָמאַן געענטפערט, — עס איז דאָ אַ האָפנונג, אַז אונזער טהייערע פּרינצעזין טהעאָדאָרא זאָל באַלד ווידער געזונד ווערען.

— גיב גאָט, אַז דאָס זאָל אמת זיין!... אָבער ווי אַזוי קען דאָס געשעהן?

— דאָ ביי אונז אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל לעבט זעהר אַ געשיקטער דאָקטאָר... ער איז געבאָרען אין פראַנקרייך... די גאַנצע וועלט דערצעהלט פון איהם גרויסע וואונדער.

— אַח, לאָז מיך צורוה מיט דיינע דאָקטוירים!... די הגדערטער דאָקטוירים, וואָס האָבען די אונגליקליכע פּרינצעסין ביז אַהער בעהאַנדעלט, האָבען איהר קיין הילף געבראַכט... זיי זענען אַלע נאָר שאַרלאַטאַנען און ווייסען גאָרנישט!

— דו מוסט מיר מוחל זיין, מאַיעסטעט! דער דאָקטאָר פון וועלכען איך רייד, שטעהט העכער איבער אַלע גריכישע דאָקטוירים. ער האָט זיינע טיעפע קענטניסע אין דער צייט פון דער שרעקליכער פעסט בעוויזען. פון די קראַנקע, וועלכע ער האָט בעהאַנדעלט, איז קיין איינציגער געשטאָרבען!

— און ווי הייסט ער דיין בעל־נס?

— רבי גרשם דער פראַנצויז!

— דער גאָלדשמיעד? — האָט דער קייזער פערוואונדערט געפרעגט.

— וועה!... אַ איד? — האָט יאָהאַן אויסגערופען.

— דאָס איז ער! — האָט ראָמאַן געענטפערט. — ער איז דער גרעסטער געלעהרטער אין גאַנץ קאָנסטאַנטינאָפּאָל. זיינע מעדיצינישע קענטניסע זענען זעהר טיעף און וואָס נאָך וויכטיגער איז, ער האָט גליק אין דיעזער פּראָפעסיאָן:

— ביי מיר איז גאָר קיין ספק נישט, אַז ער איז נאָר אַ מכשף! — האָט

זיך דער אנטיסעמיט יאהאן אבגערופען, — און איך נעהם מיר די פרייהייט אייער מאיעסטעט צו ווארנען, זיך נישט אריינצולאזען מיט א מיניסטען, וואס שטעהט אין בינד מיט דעם מזיק׳ל.

— איהר מוזט מיר פערצייהען, הערר מיניסטער, — האט איהם ראמאן געענטפערט, — אייער אורטהייל איבער דעם געלעהרטען רבי גרשם איז פאלש... ער איז קיין מכשף, ער איז נאר א גרויסער געלעהרטער און בעהאנדעלט זיינע פאציענטען נאך די געזעטצע פון דער וויסענשאפט.

— גוט! — האט זיך דער קייזער אבגערופען, — איך וועל איהם רופען און וועל איהם די פרינצעסין איבערגעבען צום קורירען, אבער אידער ער וועט די קורציע אנפאנגען, מוז ער מיר שווערען, אז ער קורירט נישט מיט צויבעריי, נאך איינס: אין פאל, ווען ער וועט זי נישט אויסקורירען, וועל איך איהם לאזען בעשטראפען מיט דעם טויט; דאגעגען, אין פאל. ווען ער וועט זי יא אויסקורירען, קען ער פון מיר פערלאנגען, וואס ער וויל. איך וועל איהם אלעס בעווילליגען. און יעצט, מיין גוטער ראמאן, געה געשווינד און ברענג מיר דיין דאקטאר!

ווי א פייל פון בויגען האט ראמאן געאיילט צו זיך א היים. און האט דעם רבי גרשם געבראכט דעם ענטפער פון דעם קייזער. אין א האלבע שטונדע ארום האט זיך דער קייזערליכער קאמערדינער צום קייזער אין קאבינעט אריינגעפיהרט.

רבי גרשם האט זיך פאר דעם קייזער טיעף פערנייגט, אבער ער האט זיך נישט געשטעלט אויף די קניע, ווי די עטיקעטע האט געפאדערט,

דער קייזער האט איהם א ווייל שוויינענדיג בעטראכט.

— ווארום קניעסט דו פאר מיר נישט? — האט איהם דער קייזער געפרעגט.

— איך בין א איד, קייזערליכע מאיעסטעט! — האט איהם רבי גרשם גאנץ געלאסען געענטפערט, — און מיר אידען קניען נור פאר גאט אליין. דאך גלויב מיר, מיין ערהאבענער קייזער, אז מיר אידען זענען דיר נישט ווייניגער טריי ווי די אנדערע אונטערטהאנען און מיר ווייסען, וואס מיר זענען דיר שולדיג. מיר ליעבען און אכטען דיך מיט אונזער לייב און לעבען, ווייל דו ביזט א גוטער הערשער.

— ווי הייסט דו?

— גרשם בן יהודה... דא רופט מען מיך: דער פראנצויז!

— ביזט דו ווירקליך פון פראנקרייך?

— איך בין געבוירען אין מעטץ, אין לאטהרינגען, (וואס בעלאנגט היינט צו דייטשלאנד).

— און ווי אזוי קומסט דו אהער אין קאנסטאנטינאפאל?

— איך האב מיך אין דיין רעזידענץ נאך דארום בעזעצט, ווייל איך האב געהערט, אז דו ביזט א גרויסער מענשען־פריינד און אלע דיינע אונטערטהאנען לעבען גליקליך אונטער דיין שוטץ!

— אה, דו האסט א גלאטען צינגעל און קענסט זעהר גוט חנפ׳ן ... אבער זאג מיר נאר, ביזטו דאס דער בעוואוסטער גאלדשמיד?

— איך בין עס, מאיעסטעט!

— אונד ווי קומט עס, האסט דו ביזט מיט איין מאל א דאקטאר געווארען?

— איך האב די מעדיצינישע וויססענשאפטען געלערנט אויס ליעבע צו דער קונסט, בעשעפטיגען זיך מיט דער מעדיצין האב איך נישט געוואלט, ביז עס האט דא אין דער רעזידענץ די שרעקליכע פעסט אויסגעבראכען. װעהענדיג דאס מיינע מיטמענשען פאלען ווי די פליגען, האב איך מיך גענומען צו העלפען ווי וויט איך קען און, גאט זיי דאנק, עס איז מיר געלונגען הונדערטער מענשען פון זיכערן טויט צו ראטעווען!

— און דו טרייבסט נישט קיין כשוף?

— זאל מיר גאט דערפון בעהיטען! ביי אונז אידען טאר מען זיך מיט כשוף נישט בעשעפטיגען!

— און דו גלויבסט, אז דו וועסט די פרינצעסין טהעאדארא אויסקורירען, נאך דעם ווי אלע דאקטוירים האבען זי אויפגעגעבען?

— איך האף, אז מיין גוטער גאט וועט מיר ווייזען דעם ריכטיגען וועג, אויף וועלכען איך זאל קענען די קראנקע פרינצעסין צו איהר געזונד צוריק ברענגען?

— גוט!... אלזא שווער מיר ביי דיין אידישען גאט, אז דו וועסט זי מיט צויבער נישט בעהאנדלען!

— איך שווער עס ביי מיין גאט!

— און אין פאל, ווען דו וועסט איהר נישט אויסקורירען?

— דאן וועל איך דיר בעצאהלען מיט מיין לעבען!

— איך בין צופרידען!... אבער דו מוזט אויך וויסען, אז אין פאל, ווען דו וועסט מיר די פרינצעסין אויסקורירען, דאן וועל איך דיר קעניגליך בעלוינען... יעצט, מיין גוטער ראטאן, געה און פיהר אריין דעם דאקטאר צו דער פרינצעסין!... איך בעט נאר ביי גאט, אז ער זאל איהם אין זיין אונטערנעהמען בייסטעהן... געהט!

פינפטעס קאפיטעל

די ישועה.

ווען רבי גרשם איז אריינגעקומען צו דער קראנקער פרינצעסין אין צימער, האט ער זיך דערשראקען ווען ער האט דערזעהן, וואס עס איז פון איהר אין אזא קורצע צייט געווארען. איין איינציגער בליק אויף איהר טויטען פנים און אויף איהר אויסגעדארטען און צוואמען־געפאלענעם קערפער, האט איהם שוין קלאהר געמאכט, ווארום די בעריהמטע דאקטוירים פון קאנסטאנטינאפאל און פון גאנץ גריכענלאנד האבען איהר אויפגעגעבען; דיזער בליק האט יעצט אויך איהם געזאגט, אז עס איז ריין אונמעגליך איהר צו העלפען.

ער האט געבעטען, אז מען זאל איהם מיט די קראנקע לאזען אליין אין צימער. און אלס אלע זענען ארויסגעגאנגען, האט ער זיך גענומען די קראנקע אונטערזוכען.

וואס מעהר ער האט געפארשט און געזוכט, האט ער זיך אלץ מעהר איבער־צייגט, דאס די מענשליכע וויסענשאפט איז דא צו שוואך צו העלפען; די אונגליקליכע פרינצעסין מוז שטארבען, ווען גאט וועט איהר נישט שיקען זיין הילף פון הימעל.

און מיט איהר שטארבען, שטארבט אויך די האפנונג פון טויזענדער אידען און זיין איינענעם לעבען שוועבט אין דער גרעסטער סכנה.

ווי פון איין אונזיכטבארע האנד געטריבען, איז ער געפאלען אויף די קניע אין אונטער א שטראם הייסע טרעהרען, האט ער אנגעהויבען מתפלל צו זיין צו גאט:

„ה' אלקים! גאט מיין גאט, העלף מיר און טהו גענאד מיט דיין קנעכט, דו גאט דער מענשען־בעשעפער, דו ווייסט די מענשליכע געדאנקען, דו ווייסט אז נישט צוליעב מיר, נישט צוליעב געלד פערדיענען, נישט צוליעב רייך ווערען, נישט צוליעב כבוד און רוהם האב איך איינגעשטעלט מיין לעבען און מיר ערדרייסטעט צוצוטרעטען היילען די קראנקע פרינצעסין אויף וועלכע'ס לעבען מען האט שוין פער־לוירען די האפנונג — נאר צוליעב דיין הייליגען נאמען, כדי צו רעטען דיין פאלק, דאס זייערע שונאים זאלען איבער זיי נישט געוועלטיגען און זיי זאלען נישט זיין צו שאנד און שפאט ביי זייערע שכנים. ליעבער גאט! דו האסט אין דיין מאכט שטאר־קייט, חכמה און רפואה, דו קענסט טהון וואס דו ווילסט און קיינער קען דיר נישט שטערן! דו בעשטימסט יעדען זיין לעבען, דו מאכסט לעבעדיג די טודטע ווי דו האסט לעבעדיג געמאכט דעם זוהן פון די צרפתית דורך אליהו הנביא און דעם זוהן פון די שונמית דורך אלישע און פיעל טויזענדער דורך יחזקאל הנביא. הער צו מיין געבעט און בעלייכט מיך אז דורך מיר זאל לעבעדיג ווערען די קראנקע פרינצעסין וועלכע האלט ביי'ם שטארבען! טהו דאס צוליעב דיין נאמען! טהו דאס צוליעב די פינעדיגע קינדער וועלכע האבען נישט געזינדיגט! טהו דאס צוליעב די קינדער וועלכע געהען אין חדר אריין — און שיק איהר א רפואה שלמה".

אלס ער האט זיין תפלה געענדיגט און איז אויפגעשטאנען, איז ער ווידער צוגעגאנגען צום בעט, און ווי גרויס איז זיין איבערראשונג געוועזען, אלס ער האט בעמערקט די ענדערונג, וואס איז אין דעם געזיכט פון דער קראנקער פארגעקומען. איהרע באקען, וואס זענען מיט עטליכע מינוט פריהער בלייך געוועזען ווי דער קאל־טער טויט, האבען זיך געפארבט אין א ליעבליכע רויטקייט, איהר איינגעפאלענע ברוסט האט יעצט פרייער און רוהיגער געאטהעמט און פון איהרע אויסגעלאשענע אויגען האט יעצט א שטראהל פון לעבען ארויסגעבליצט.

רבי גרשם האט זיך זעהר דערפרעהט אלס ער האט געזעהן די ענדערונג וועלכע איז איינגעטרעטען אין צושטאנד פון די פרינצעסין. ער האט דערקענט אז די מעלאנכאליע, און דערמיט די הויפט־קוועלע פון די קראנקהייט, איז אוועק, און יעצט ברויך ער נאר זעהן איהר צו קרעפטיגען זי זאל צוריק צו איהם געזונד־צושטאנד קומען. ער האט ערקענט אז עס וועט פערגעהן א צייט ביז די פרינצעסין וועט קאנען פון בעט אויפשטעהן, דען אין דער צייט פון איהר קראנקהייט האט זי גארנישט גע־געסען און פון דעם זענען איהרע קרעפטען זעהר אבגעשוואכט געווארען און נאר גאנץ פאמעליך קען זי צו איהרע קרעפטען צוריקקומען.

רבי גרשם האָט אַרײַנגערופֿען אײנעם פֿון די דינער און האָט איהם געהײסען בלײַבען בײַ די קראַנקע פּרינצעסין. אַלײן איז ער אַװעקגעגאַנגען אַהײם, האָט מיטגענומען אַ חלף און איז אַװעק אין שלאַכטהױז. דאָרט האָט ער געקױלעט אַ יונגען אָקס. נאָך אַלע דינים פֿון שחיטה און האָט אױסגעשניטען דעם בעסטען חלק פֿלײש.

פֿון דעם פֿלײש האָט ער געלאָזט קאָכען בוליאָן, צו װעלכען ער האָט פֿערשידענע מעדיקאַמענטען צוגעגעבען, און ער האָט די קראַנקע אַלע פֿערטעל שעה עטליכע לעפֿעל אײַנגעגעבען.

די װירקונג איז געװען איבעראַשענד. די קראַנקע האָט זיך געפֿיהלט געשטאַרקט און בעלעבט, און איז באַלד פֿערזונקען געװאָרען אין אַ רוהיגען שלאָף, װאָס האָט איהר נאָך מעהר געשטאַרקט.

אױף דעם אופֿן האָט ער איהר עטליכע טעג בעהאַנדעלט. מיט פֿרײדען האָט ער געזעהן װי איהר לאַגע בעסערט זיך פֿון טאָג צו טאָג, װי איהרע קרעפֿטען נעהמען צו.

— װאו בין איך? — האָט זי ענדליך אױסגערופֿען, נאָך אַ לאַנגען שלאָף איהרע שעהנע אױגען אױפֿעפֿענדיג.

— אין דײַן אײגענעם צימער, פּרינצעסין! — האָט ער איהר געענטפֿערט.

— און װער ביזט דו?

— דײַן דאָקטאָר, װאָס װיל דיך קורירען מיט גאָטעס הילף! און יעצט פּרינצעסין, װעסטו דו אַזױ פֿרײַנדליך זײַן פֿערזוכען אַ ביסעל בוליאָן אום צו שטאַרקען דײַנע קרעפֿטען.

די פּרינצעסין װעלכע איז נאָך קראַפֿטלאָז געװעזען, האָט נישט געקענט אַלײן דעם לעפֿעל נעמען צום מויל, אָבער מיט פֿערגניגען האָט זי געזופּט פֿון לעפֿעל װעלכען רבי גרשם האָט מיט זײַן האַנד צו איהר מויל צוגעטראָגען און נאָך דעם איז זי װידער אַנשלאָפֿען געװאָרען.

אױך רבי גרשם װעלכער איז זעהר מיעד געװעזען האָט זיך אַ ביסעל צוגעשפּאַרט, נאָך דעם װי ער האָט געשטעלט אײנעם פֿון די הױף־דינער ער זאָל װאַכען איבער די קראַנקע פּרינצעסין, פֿילײַכט װעט זי עטװאָס פֿערלאַנגען.

אױף צומאָרגענס איז געקומען די מוטער פֿון די קראַנקע פּרינצעסין, דעם קײזער קאָנסטאַנטין'ס פֿרױ, בעזוכען די קראַנקע. װי גרױס איז געװעזען די פֿרײד פֿון די קײזערין אַלס זי האָט געזעהן דאָס איהר טאָכטער װעלכע האָט זי אין די לאַנגע װאָכען פֿון איהר קראַנקהײט נישט ערקענט, האָט זיך יעצט צו איהר אַנגערופֿען:

„אַך! מוטער, מוטער! בין איך דען אַזױ קראַנק געװעזען אַז מען האָט מיך געהאַלטען פֿיר פֿערלאָרען?"

אַ שטראָם טרעהרען איז אַרױס פֿון די קײזערין'ס אױגען און זי האָט פֿון פֿרײד נישט געקענט רעדען. רבי גרשם האָט איהר געבעטען אַז זי זאָל אַרױסגעהן פֿון צימער און זאָל גאָרנישט רעדען מיט די קראַנקע כדי איהרע נאָך שװאַכע נערװען זאָלען נישט װערען ערשיטערט דאַן קען זי חלילה צוריקפֿאַלען אין איהר קראַנקהײט

דער צושטאנד פון דער פרינצעסין טהעאדארא האט זיך געבעסערט פון טאג צו טאג, דאך האט רבי גרשם קיין מענשען צו איהר נישט צוגעלאזען, ווייל ער האט מורא געהאט, אז די קלענסטע אויפרעגונג זאל איהר נישט שאדען, און ווען ביידע קיסרים באזיל און קאנסטאנטין, דער פאטער פון דער פרינצעסין, זענען געקומען די קראנקע צו בעזוכען, האט ער גענוג מוטה געהאט זיי צו איהר אין צימער נישט אריינלאזען.

אכט טעג נאך אנאנד האט ער פון איהר בעט נישט אבגעטרעטען און האט פערשידענע מיטלען אנגעווענדעט. אין די אכט מעת־לעת האט ער קיין איינציגע מינוט נישט גערוהט, אבער דער געדאנקען, אז ער קומט אלץ נעהנטער צום ציעל, האט איהם געשטארקט און אויף די פיס געהאלטען.

אין די אכט טעג זענען געשטאנען גרייט קייזערליכע שטאפעטען צו ר' גרשם'ס בעפעהלען, צו ברענגען פערשידענע זאכען אזוי לעבעדיגע חיות און געוויקסע, פון וועלכע ר' גרשם אליין האט געמאכט עסענס און רעצעפטען פיר די פרינצעסין. אכט טעג האט די פרינצעסין געשוועבט צווישען טויט און לעבען, דען אין דער צייט פון איהר קרענק זענען איהרע קרעפטען שטארק אבגעשוואכט געווארען און מען האט שוין נישט געגלויבט דאס זי וועט לעבען. אויפ'ן ניינטען טאג האט רבי גרשם מודיע געוועזען די קייזערליכע פאמיליע אז די פרינצעסין איז שוין ארוים פון געפאהר, און מען ברויך שוין נישט מורא האבען אז די פרינצעסין זאל שטארבען. יעצט האט ער שוין ערלויבט די קראנקע עסען פון געוועהנליכען קייזערליכען טיש און טרינקען וויין וועלכען זי וועט וועלען, אבער נישט פיעל מיט א מאל נאר צו ביסעלעך, און צו דיעזען צוועק, מורא האבענדיג אז זי זאל נישט, דורך דעם אפעטיט וואס זי האט בעקומען נאך די קרענק, איבערחאפען די מאס ביי'ם עסען אדער טרינקען, פלעגט רבי גרשם אליין אכטונג געבען אז די פרינצעסין זאל עסען און טרינקען אלעס נור מיט א מאס לויט ווי ער האט פערשטאנען, און מעהר האט ער נישט געלאזט איהר געבען.

אז עס איז אריבער נאך אכט טאג, און רבי גרשם האט איינגעזעהן דאס יעדע געפאהר איז פערשוואונדען, האט ער איהר ערלויבט אויפצושטעהן און אין דעם גרויסען קייזערליכען פארק א פאר שעה אין טאג צו פערברענגען.

פארטען האבען איהר דער קייזער באזיל און איהרע עלטערן בעגעגענט, און ווי גרוים איז זייער פרייד און זייער איבערראשונג געוועזען, ווען זיי האבען זייער ליעבלינג פריש און געזונד, ווי זי איז פריהער געוועזען, געפונען.

נאך עטליכע טעג איז רבי גרשם אין קייזערליכען פאלאץ פערבליבען, דאן האט ער דעם קייזער געלאזט מעלדען, דאס די פרינצעסין איז שוין פאלשטענדיג געזונד און זי דארף שוין מעהר קיין דאקטאר נישט. אויף דיעזער מעלדונג, האט איהם איינער פון די קאמערהערען געבראכט דעם קייזערליכען בעפעהל, פאר דעם קייזער צו ערשיינען.

— עס איז דיר געלונגען, מיין פריינד, די פרינצעסין אויסצוקורירען, — האט דער קייזער צו איהם געזאגט, ווען ער איז צו איהם אין קאבינעט אריינגעקומען, — די פרינצעסין איז פאלשטענדיג געזונד און מונטער. מיר וועלען עס דיר קיינמאל נישט פערגעסען, און שוין יעצט וועל איך דיר פאר דיין מיהע בעלויינען

איך האב פאר דיר פופציג טויזענד דוקאטען בעשטימט, און היינט נאך וועסט דו דאס געלד בעקומען.

— דיין חסד איז זעהר גרויס, מיין ערהאבענער, קייזער, — האט רבי גרשם געענטפערט, — אבער דו מוזט מיר מוחל זיין; איך קען דאס געלד נישט נעהמען.

— ווי?.. איז דיר מיין בעלאהנונג נישט געפעלען?

— אח! ניין, מאיעסטעט!.. דער שכר איז זעהר גרויס, אבער איך וויל וואס אנדערש!

— וואס אייגענטליך! רייד!

— דאס גליק פון מיינע ארעמע אידישע ברידער, מאיעסטעט! דיין בעפעהל, דאס זיי מוזען דאס לאנד פערלאזען, הענגט ווי א שארפע שווערד איבער זייע־האלז. מיט וואס האבען דאס מיינע ארעמע ברידער פערזינדיגט, דאס זיי מוזען זייער פאטערלאנד פערלאזען, א לאנד, וואו זיי זענען געבוירען, וועלכע זיי ליעבען ווי זייער אייגענע מוטער און מיט וועלכע זיי זענען צוזאמענגעוואקסען?... איך ווייס, מיין גוטער און ערהאבענער קייזער, דאס אזא גרויזאמקייט שטאמט נישט פון דיין הארצען, דען דיין הארץ פיהלט איידעלער און מענשליכער צו דיינע אונטערטהאנען; דו האסט זיך נור געלאזט בלענדען פון אנדערע, וואס האסען אונז אידען אויס פאנאטיזמוס, אדער וואס זענען אונז מקנא, אין גרונד הארצען טהוט דיר וועה טויזענדע פון רײנע עהרליכע און אונשולדיגע אונטערטהאנען גאר אומזיסט און אום נישט אומגליקליך צו מאכען, אבער נאך איז דאס אונגליק נישט געשעהן, דו האסט נאך צייט חרטה צו האבען, דו קענסט נאך דיין בעפעהל צוריק רופען, און דאס וועט זיין דער בעסטער לוין, מיט וועלכען דו וועסט מיר פאר מיין מיהע בעצאהלען.

דער קייזער האט זיך אויף א ווײלע פערטראכט אונד האט דאן געפרעגט:

— און ווען איך וועל מיין בעפעהל צוריק רופען, וועסט דו פון מיר וואס אנדערש פערלאנגען?

— ניין, גאר נישט מיין גוטער קייזער!

— אבער פון דיינע אידישע ברידער וועסטו געוויס פערלאנגען א גרויסע סומע געלד פאר די טובה, וואס דו האסט זיי געטהון?

— איך שווער דיר ביי מיין גאט און ביי מיין הייליגען גלויבען, אז איך וועל פון זיי אפילו קיין פרוטה נישט נעהמען, ווען זיי זאלען אפילו וועלען מיר מיט געלד בעצאהלען. גאט איז מיין עדות, אז איך טהו דאס נישט פאר געלד; איך טהו דאס נור אויס רײנער מענשען־ליעבע!

— דו ביזט א בראווער מאן, רבי גרשם, און היינט נאך וועל איך מיין בעפעהל צוריק נעהמען. דו מוזט אבער וויסען, אז דורך דעם וועל איך א גרויסען שאדען האבען. איך בין ענטשלאסען געוועזען די אידישע גיטער, נאך דעם ווי די אידען וועלען דאס לאנד פערלאזען, מיט א קליינעם פרייז אבצוקויפען און מיט ריוח ווידער צו פערקויפען, ווײל איך דארף האבען געלד צו דעם קריעג מיט די בולגאריען...

— אה, מיין גוטער קייזער, — האט איהם רבי גרשם איבערגעשראָגען, —

ווענען געלד וואָלסט דו נישט זארגען... מיינע אידישע ברידער, אוים דאנקבארקייט צו דיר, וועלען דיר דאָס לעצטע וואָס זיי בעזיטצען, אוועק געבען, אום דיר אין דעם קריעג מיט די בולגארען אונטערצושטיצען.

— ניין, איך קען פון די אידען קיין געלד נישט אננעהמען!.., דער מיטראָפּאָליט און די פּריעסטער וועלען דאן זאגען, אז איך האָב מיך צו זיי פאר געלד פערקויפט, אָבער די פופציג טויזענד דוקאטען, וועלכע איך האָב פאר דיר בעשטימט...

— שענק איך פאר דיין קריעגס־קאסע, קייזערליכע מאיעסטעט! — האָט איהם רבי גרשם וויעדער איבערשלאָגען.

איבערגליקליך איז רבי גרשם פון קייזערליכען פאלאץ אוועקגעגאנגען און האָט גאָט געדאנקט, דאָס ער האָט איהם אויף דעם רעכטען וועג געפיהרט.

נאָך אין דעם זעלבינען טאָג האָט קייזער באזיל אין זיין גאנצער מדינה געגעבען צו וויסען, דאָס זיין בעפעהל וועגען די אידען, איז בטל ומבוטל. די אידען מעגען בלייבען וואהנען אין גאנץ גריכענלאנד און געניסען אלע רעכטע מיט אירע בירגער צוגלייך.

אך! וואָס פיר דאנק־געפיהלען האָבען די יודען געפיהלט צו זייער רעטער אין נויט! און איינשטימיג האָבען זיי בעשלאָסען צו בעעהרען רבי גרשם מיט א שענע געלד־מתנה אלס זיי האָבען געהערט דאָס נאָר צוליעב זיי האָט ער זיך אָבגעזאָגט צו נעמען ביים קייזער פונפציג־טויזענד דוקאָטען; אָבער רבי גרשם אלס עדלער מענש און געדענקענדיג די שבועה וועלכעס ער האָט געשוואָרען דעם קייזער, האָט נישט געוואָלט נעמען ביי זיי קיין איין פרוטה.

אין אלע ערטער וואו עס איז אנגעקומען דעם קייזער'ס בעפעהל האָבען די יודען געמאכט א יום־טוב און מען האָט געדאנקט גאָט וואָס אין דער לעצטער מינוט האָט ער זיי געשיקט די ישועה דורך רבי גרשם וועלכען'ס נאָמען איז איצט געוואָרען געאכטעט אזוי ווי מרדכי הצדיק אין די צייט פון אחשורוש, און זיי האָבען ר' גרשם'ן גערופען „מושיע ישראל" (דער העלפער פון די יודען).

אָבער דער כעס פון דעם מיניסטער יאהאן האָט געברענט אין זיין הארצען ווי א העלישער פייער. ער האָט איינגעזעהן, אז זיין גאנצער פּלאן איז דורך רבי גרשם פערלאָרען געגאנגען און דאָס האָט איהם זעהר געקרענקט.

— איך האָב די מלחמה פערלוירען, — האָט ער מיט די צייהן קריצענדיג אויסגערופען אָבער ער, דער רבי גרשם, זאָל מיר דערפאר טהייער בעצאהלען!... איך וועל איהם פערניכטען!... לאָס איך נאָר דערצו די ריכטיגע געלעגענהייט קריגען!

זעקסטעס קאפיטעל.

שלמה המלך'ס שטוהל.

ווען רבי גרשם איז פון קייזערליכען פאלאץ צוריק אהיים געקומען, זענען זיינע ביידע פרויען, דבורה און מעליטטא, ארויסגעקומען איהם מקבל פנים צו זיין.

בײדע האָבען שוין געוואוסט, וואָס עס האָט מיט איהם אין פּאַלאַץ געטראָפען

— געלויבט איז גאָט, — האָט די פרומע דבורה אונטער א שטראָם פרייד־טרעהרען אויסגערופען און האָט איהם מיט בײדע אָרעמס אַרומגענומען, — דאָס ער האָט די ביטערע גזרה מבטל געווען, און נאָך אַמאָל זאָל ער זיין געלויבט, דאָס ער האָט דיך אויסגעקליבען פאַר זיין מלאך־מושיע, אום זיין אָרעמעס פאָלק פון אונטערגאַנג צו רעטען!

נור מעליטטאַ האָט קיין ווערטער נישט געהאַט. שטיל און טרויעריג איז זי פאַר איהר מאַן געשטאַנען און האָט איהם מיט קיין וואָרט נישט בעגריסט.

זי איז אין כעס געווען אויף איהר מאַן, דאָס ער האָט פון קייזער די פופציג טויזענד דוקאַטען, מיט וועלכע ער האָט איהם געוואָלט בעלוינען, נישט געוואָלט אָננעהמען.

— פופציג טויזענד דוקאַטען!... עפּיס אַ קליינינקייט?... — האָט זי בײַ זיך געטראַכט, — וויפיעל שעהנע קליידער און וועלכע טהײַערע שמוק־זאַכען קען מען פאַר אַזאַ סומע קויפען!!... וואָס וואָלט מיך געקימערט, ווען מען וואָלט די אידעלאַך אַרויסגעטריבען?... איך וואָלט דאָ געקענט בלייבען און האָב געקענט לעבען אַ גוטען טאָג!

— נו? און דו מעליטטאַ? — האָט זיך רבי גרשם צו איהר אָבגערופען, — דו האָסט מיר גאָרנישט צו זאָגען?... פרעהסט דו דען זיך גאָר נישט, דאָס אונזער גוטער גאָט האָט אונז דורך מיר די ישועה געשיקט?

— געווים פרעה איך מיך! — האָט זי האַסטיג געענטפערט, — אָבער עס קרענקט מיר, דאָס דער קאַרגער קייזער האָט דיר דאָס געלד נישט געגעבען... עס וואָלט אונז צו ניטץ געקומען.

— זײַ רוהיג, מײַן קינד!... אונז וועט גאָרנישט פעהלען... דיר איבעריהויפּט נישט!... דו ווייסט דאָך, אַז פון דײַנעטוועגען זשאַלעווע איך גאָר נישט!

מעליטטאַ האָט גאָרנישט געענטפערט, אָבער אין איהר האַרצען האָט געברענט אַ פייער פון כעס אויף איהר „נאַרישען" מאַן, וואָס האָט זיך פון אַזאַ אוצר געלד אָנטזאָגט.

טאָג טעגליך פלעגט רבי גרשם די פּרינצעסין טהעאָדאָראַ בעזוכען און פלעגט איהר ברענגען פערשיעדענע מיטלען, אום זי נאָך מעהר צו קרעפטיגען.

איינמאָל, ווען ער איז צו דער פּרינצעסין אין צימער אַרײַנגעקומען, האָט ער בײַ איהר דעם קייזער באַזיל געטראָפען.

דער קייזער האָט איהם זעהר פריינדליך בעגריסט און האָט איהם געפרעגט:

— זאָג מיר, רבי, האָסט דו דעם אידישען תלמוד געלערנט.

— געווים, מאַיעסטעט! — האָט רבי גרשם געענטפערט.

— וואָס איז דאָס פאַר אַ ווערק דער תלמוד?

— דאָס איז אַ ווערק, וואָס ענטהאַלט אין זיך יענעם טהייל פון אונזער תורה, וואָס איז אונז איבערגעגעבען געוואָרען פון איינעם צום צווייטען בעל פה.

— איך פערשטעה עס נישט; ווילסט דו נישט מיר דאָס דײַטליכער ערקלערען?

— זעהר גערן, מיין ערהאבענער קייזער!... ווען משה רבינו איז געקומען אויף דעם בארג סיני, האט איהם דער רבונו של עולם איבערגעגעבען די תורה געשריבען אין א בוך, אבער אין דעם בוך זענען נאר געווען די עקרים פון אונזער אמונה. דעם פירוש אויף זיי האט איהם גאט מיט ווערטער איבערגעגעבען. פאר זיין טויט, האט משה רבינו די פירושים אויף דער תורה צו זיין נאכפאלגער יהושע איבערגעגעבען, און אזוי איז עס געגאנגען פון איינעם צום צווייטען, ביז נאך דעם צווייטען חורבן. פאר מורא, דאס די תורה זאל נישט פערגעסען ווערען, האבען אונזערע געלעהרטע דאס אלעס אויפגעשריבען און אויף דעם אופן האט זיך אויסגעבילדעט אונזער גרויסער תלמוד. אבער נישט נור דינים און מצוות אליין ענטהאלט אונזער תלמוד אין זיך, ער איז אויך איין אוצר פון פערשיעדענע חכמות אונד וויסענשאפטען.

— געפינט זיך עפּיס וואס אין אייער תלמוד איבער שלמה המלך׳ שטוהל?

— דער תלמוד דערצעהלט אונז פון איהם גארנישט; אבער א בעשרייבונג פון דיעזען וואונדערבארען שטוהל געפינען מיר אין אנדערע ספרים, וואס זענען אזוי וויכטיג ווי דער תלמוד.

— קענסט דו מיר געבען א קלארע ידיעה פון דעם שטוהל?

— געוויס, מיין גוטער קייזער!

— איך בין זעהר נייגעריג צו וויסען, ווי אזוי דיעזער שטוהל איז געבויט געווארען.

— דעם וואונדערבארען שטוהל, וואס איז געוויס דער איינציגער אין זיין ארט, האט געבויט א געוויסער חירם פון צור, א בעריהמטער קינסטלער אין גאלדארבייט אין די צייטען פון שלמה המלך. דער גאנצער שטוהל איז געבויט געווארען פון ריינעם גאלד, וואס איז געבראכט געווארען אויף שיפען פון דעם לאנד אופיר. דער קינסטלער האט איהם צוזאמענגעזעצט פון גאלדענע בלומען און אויסגעפוצט מיט די טהייערסטע בריליאנטען און רובינען. דער פונדאמענט האט פארגעשטעלט א רייהע פון צוועלף גאלדענע לייבען, וואס זענען געשטאנען געגען א רייהע פון צוועלף גאלדענע אדלערס, אויף דיעזע צוויי רייהען פון לייבען און אדלערס האט גערוהט דער שטוהל, וואס האט געהאט זעקס טרעפ. אויף דעם ערשטען טרעפ זענען געשטאנען א גאלדענער אקס און א גאלדענער לייב, אויף דעם צווייטען — א וואלף מיט זעקס שעפסען, אויף דעם דריטען — א לעמפעל מיט א קעמעל, אויף דעם פירטען — איין אדלער מיט א פאווע, אויף דעם פינפטען — א קאטץ מיט א האהן און אויף דעם זעקסטען — א טויב מיט א שפארבער, אלעס פון ריינעם גאלד געמאכט. גאר אויבען אויף דעם שטוהל, האט מען געזעהן א גאלדענע טויב, וואס האט געהאלטען א גאלדענעם שפארבער אין איהר מויל. איבער זיי איז געשטאנען א גאלדענע מנורה מיט זיבען רעהרען, אויף וועלכע עס זענען אויסגעקריצט געווען די נעמען פון די אבות און פון די נביאים, וואס האבען געלעבט פאר שלמה המלך. ווען שלמה פלעגט ארויפטרעטען אויף דעם ערשטען טרעפ, פלעגען אויפשטעהן דער אקס און דער לייב און פלעגען אנהויבען צו ברומען, מיט זיי פלעגען מיטברומען אלע גאלדענע חיות און עופות, ביז דער קעניג פלעגט זיך אוועקזעצען אויף דעם שטוהל, דאן פלעגט איהם דער גאלדענער אדלער פון פירטען טרעפ אנטהון די קרוין און פלעגט

אזוי לאנג ארומלויפען ארום זיין קאפ, ביז שלמה פלעגט ווידער פון שטוהל ארונטערגעהן.

— וואונדער איבער וואונדער! — האט קייזער באזיל מיט בעגייסטערונג אויסגערופען, ווי קען דאס מעגליך זיין, אז א מענשליכע האנד זאל אזא וואונדער שאפען. נישט אנדערש נאר אז די גייסטער און די פערבארגענע נאטור־קרעפטען איבער וועלכע שלמה המלך האט געהאט צו שאפען האבען איהם דערצו צוגעהאלפען.

— ניין, מיין הערר קייזער! — האט רבי גרשם געענטפערט — נאר דאס אלעס איז געמאכט געווארען נאך די געזעטצע פון מעכאניזמוס. מיין ערהאבענער קייזער! אינווענינג האט דער שטוהל אין זיך געהאט א גאנצע מאסע רעדלאך און שפרינגפעדערן, וואס זענען צווישען זיך פערבונדען געווען. ווען דער קעניג פלעגט דעם שטוהל מיט זיין פוס בעריהרען, זענען די רעדלאך געקומען אין בעוועגונג און האבען געמאכט די גאלדענע חיות און עופות ברומען, זינגען, געהן און פליהען.

— און דו, רבי, וואלסט קענען מאכען אזא שטוהל?

— איך גלויב, אז מיט גאטעס הילף, וואלט איך דאס אויך געקענט!

— אח! ווען דו וואלסט מיר אזא וואונדער געשאפען, וואלט איך דיך רייך און גליקליך געמאכט!

— קענען וואלט איך שוין געקענט, מיין ערהאבענער קייזער, אבער עס בלייבט נור די פראגע: ציי האבט ... אזוי פיעל גאלד?

— דו ביזט נערעכט!... אפשר קען מען איהם מאכען פון זילבער?

— אויך פון זילבער קען מען אזא שטוהל מאכען!

— ווילסט דו דאס אונטערנעהמען?

— געוויס, אבער איך קען פאר מיינע מיטארבייטער נישט ערב זיין. עס קען זיין, אז איינער פון די ארבייטער וועט עפיס גנב'נען פון דעם זילבער, און די שולד וועט פאלען אויף מיר.

— האב קיין מורא נישט!... איך וועל דיר נישט חושד זיין... איך וועל דיר היסען ארויסגעבען זילבער פון מיין שאטצקאמער וויפיעל דו דארפסט, און דו וועסט זיך באלד נעהמען צו דער ארבייט!

אין עטליכע טעג ארום האט זיך רבי גרשם גענומען צו דער ארבייט. פון קייזערליכען שאטצקאמער, האט איהם דער קייזערליכער שאטצמייסטער ארויסגעגעבען גרויסע מאסען זילבער און דער קייזער האט איהם פערזארגט מיט א גרויסע צאהל מיטארבייטער.

טאג און נאכט האט רבי גרשם נישט אויפגעהערט צו ארבייטען. און האט שוין אזוי וויט געבראכט, דאס דער קייזער באזיל, ווען ער איז צו רבי גרשם אין ווערקשטאט געקומען, איז שוין גאר נישט מסופק געווען, אז דער זילבערנער טהראן וועט זיין אזא מייסטערווערק ווי דער שטוהל פון שלמה המלך. אויך די גרויסע בעאמטע, וואס זענען מיט דעם קייזער צו רבי גרשם'ן געקומען, האבען זיך געוואונדערט און האבען געמוזט צוגעבען, אז רבי גרשם איז דער איינציגער אין גו עסטער מייסטער אין מעטאלען־שמעלצען און זיי צו בעארבייטען.

די פרייד פון דעם קייזער באזיל איז גאר נישט צו בעשרייבען. ער האט זיך

פארגעשטעלט דעם ערהאבענעם מאמענט, ווען ער וועט זיך זעטצען אויף א טראָן, וואס האט נישט זיין גלייכען אין דער גאנצער וועלט, און האט בעשלאָסען צו מאכען א גרויסען פעסט און איינצולאדען אלע מלכים אין הערשער פון די בענאַכבארטען לענדער צו דיזען פעסט.

און דאך איז ר' גרשם ביי דער ארבייט א גרויסען פעהלער בעגאנגען. ער איז אין דער ארבייט אזוי שטארק פערטיפט געוועזען, דאס ער האט זיך גאר נישט ארומגעזעהן ווי מיהרערע פון זיינע ארבייטער האבען טאג טעגליך שמוקער ווילבער צו זיך אהיים אוועקגעטראגען, דארטען פלעגען זיי עס צושמעלצען און פערקויפען צו די גאלדשמידען אין שטאדט.

שטענדיג, ווען דער קייזער באזיל פלעגט צו איהם אין זיין ווערקשטאט קומען, פלעגט דער קייזער מיט איהם אנקניפען א געשפרעך איבער פערשיעדענע ענינים, און דער קייזער האט זיך געמוזט וואונדערן, ווען ער האט געהערט מיט וועלכען זיכערהייט און מיט וועלכער טיעפער וויסענשאפט רבי גרשם אורטהיילט איבער פאליטיק און אנדערע וויסענשאפטען. דער קייזער איז פון זיין געלעהרזאמקייט און פון זיין געזונדטען פערשטאנד אזוי ווייט איבערצייגט געווארען, דאס ער האט ביי איהם אין כמה וכמה ענינים איין עצה געפרעגט און האט שטענדיג געטהון, ווי ער האט איהם געהייסען.

דאס אלעס האט דעם אנטיסעמיט יאהאן טיעף געקרענקט, און נאך מעהר האט איהם פערדראסען, דאס ער האט פאר דעם רבי גרשם געמוזט מורא האבען, וועהענדיג, דאס ער איז ביי דעם קייזער זעהר געאכטעט, פיעל מעהר אלס ער אליין. זייער הארץ האט איהם נביאות געזאגט, אז עס וועט קומען א צייט, ווען רבי גרשם וועט ביי דעם קייזער זיין הויכע שטעלע פערטרעטען, און פאר יענער צייט האט ער געציטערט ווי פאר דעם טויט.

עס איז פאר איהם קיין אנדער מיטעל נישט געבליעבען ווי נאר מיטלען אויסצוזוכען, ווי דעם פערהאסטען אידען שנעל ווי מעגליך צו פערניכטען.

זיבענטעס קאפיטעל.

די אונטרייע ווייב.

דער שטוהל איז פארטיג געווארען און רבי גרשם האט דעם קייזער געמעלדעט דאס ער קען איהם נעהמען צו זיך אין זיין פאלאץ.

ערשט יעצט האט דער קייזער איינגעזעהן, אז זיין טהראָן־זאל איז פאר דעם שטוהל צו קליין, און דארום האט ער געגעבען א בעפעהל זיין טהראָן־זאל איבערצובויען און צו פערגרעסערען.

און אלס די אלע הכנות זענען פארטיג געווארען, האט מען אונטער רבי גרשם'ס אויפזיכט דעם טהראָן אין קייזערליכען פאלאַץ איבערגעפיהרט.

דער קייזער האט אלע זיינע מיניסטארען און אלע גרויסע בעאמטע פון זיין לאנד געלאזען צוזאמען-רופען, אום זיי דאס גרויסע וואונדער צו ווייזען.

אלע זענען געשטאנען אין דעם גרויסען טהראן-זאל און האבען מיט אונגעדולד געווארט אויף דעם מאמענט, ווען די צערעמאניע וועט זיך אנפאנגען

איין אויסרוף פון איבעררא־שונג און שרעק האבען אלע פון זיך ארויסגעשטויסען, ווען רבי גרשם האט דעם פארהאנג געלאזט אויפהויבען און זיי האבען דעם וואונדער-באַרן, גלאנצענדען טהראן דערזעהען.

אלע חיות, בהמות און עופות, וואס זענען פון ריינעם זילבער געמאכט געוועזען, האבען אויסגעזעהן אזוי ווי זיי לעבען און אטהעמען, און פון זייערע ברילי-יאנטענע אויגען האבען זיך איבער דעם גרויסען זאל טויזענדע שטראהלען צונאסען.

אין נאך-דעם ווי רבי גרשם האט פאר דער גאנצער פערזאמלונג דעם מעכאניזמוס פון אלע ארגאנען, רעדלעך און שפרינגפעדערן פון דעם שטוהל ערקלערט, האט איהם דער קייזער געפרעגט.

— זאג מיר, רבי, אין דאס ריכטיג, דאס די טויב האלט דעם שפארבער אין איהר מויל? אין לעבען איז דאך דאס פערקעהרט!

— דאס בעווייזט נאר די השגחה פון גאט. מיין ערהאבענער קייזער, — האט איהם רבי גרשם געענטפערט, — דורך גאטס השגחה קען דער שוואכער דעם שטארקען בעזיעגען, ווען נישט, וואלט די וועלט קיין קיום נישט געהאט... אבער יעצט, זיי אזוי גוט, און געה ארויף אויף דעם טהראן!

קוים האט קייזער באזיל זיין פוס אויף דעם ערשטען טרעפ ארויפגעשטעלט, איז דער זילבערנער אקס פון זיין פלאץ אויפגעשטאנען און האט אנגעהויבען שרעקליך צו ברומען, אויך דער זילבערנער אדלער האט אנגעהויבען צו קלאפען מיט די פליגלען און צו פליהען.

דער קייזער האט זיך דערשראקען און איז פון שטוהל צוריק אראבגעגאנגען.

— געה דו פריהער ארויף, רבי, — האט דער קייזער אויסגערופען, — איך וויל זעהן, אויב עס וועט דיר וואס פאסירען.

אין זאל איז שטיל געוועזען ווי אין א קבר און אלע אויגען פון די פערזאמעלטע זענען מיט דער גרעסטער ערווארטונג געריכטעט געוועזען אויף רבי גרשם, וואס איז זיך גאנץ רוהיג און מיט א שמייכעלע אויף זיינע ליפען צוגעגאנגען צום שטוהל.

ער איז ארויף פון איין טרעפ אויף דעם צווייטען, די זילבערנע חיות און עופות זענען אויפגעשטאנען, געשריגען און געברומט, אבער ער איז אלץ ווייטער געגאנגען.

ווען ער איז שוין געווען אויף דעם פיערטען טרעפ, האט איהם דער זילבערנער אדלער די קייזערליכע קרוין אויף זיין קאפ אנגעטהון.

די פערזאמעלטע, וואס זענען ביז יעצט ווי פערגליווערטע געשטאנען, האבען יעצט מיט איין מאל לעבען בעקומען און האבען אין ווילדע אפלאדיסמענטען אויסגעבראכען.

נאך-דעם ווי רבי גרשם איז פון טהראן ארונטערגעגאנגען, האט שוין דער קייזער באזיל קיין מורא געהאט דעם טהראן צו בעשטייגען, און אויך יעצט האט זיך די

זעלבינגע סצענע ווידערהאָלט ווי מיט רבי גרשם. די פרייד פון דעם איבערגליקליכען קייזער איז גאָר נישט צו בעשרייבען. אלס ער איז פון מהראן ארונטערגעגאנגען, האָט ער רבי גרשם אומגעאַרעמט און געקושט דאַן איהם דערלאַנגענדיג זיין בריליאַנטענעם רינג, האָט ער צו איהם געזאָגט:

— יעצט, מיין פריינד, ווייס איך נאָך נישט מיט וואָס דיר צו בעלוינען, שפּעטער וועל איך דאָס שוין אויסגעפינען. דערווייל נעהם דיזען רינג. ער וועט דיר דינען אלס שוטץ געגען יעדען פיינד, וואָס וועט זוכען דיר שלעכטעס צו טהון, ווען דו וועסט זיין אין א נויטה, דאַרפסט דו נור צו מיר קומען און מיר דעם רינג ווייזען, דאַן וועל איך שוין וויסען ווי דיר צו שעטצען!

רבי גרשם האָט דעם קייזער בעדאַנקט און איז אַוועק צו זיין אַהיים.

דער אַנטיסעמיטישער מיניסטער יאָהאַן, וואָס איז אויך ביי דעם צערעמאָניאַל געוועזען, האָט דאָס אלעס מיט גרויס קנאה און מיט גרויס הארצוועהטאָג צוגעזעהן. ער האָט שוין פערשטאַנען, אַז פון יעצט אָן, איז שוין זיין שטערן אונטערגעגאַנגען און רבי גרשם'ס שטערן שטייגט אַלץ העכער און העכער.

צו זיין פרייד אָבער, איז אין איהם יעצט געבוירען געוואָרען א נייער פּלאַן, ווי זיין בלוט־פיינד צו פערניכטען און האָט זיך באַלד גענומען דיזען פּלאַן אויסצופיהרען.

גלייך ווי ער איז צו זיך אַהיים געקומען, האָט ער צו זיך זיין פלימעניק מיכאיל געלאָזט רופען און האָט איהם געפרעגט:

— ווי שטעהט עס מיט דיין ליעבע צו דער יודישער מיידעל, מיכאיל?

— פון יענעם טאָג אָן, — האָט מיכאיל געענטפערט, — אין וועלכען דו האָסט מיר פערבאָטען מיט איהר צו פערקעהרען, האָב איך זי מעהר נישט געזעהן.

— און וואָס איז פון איהר געוואָרען?

— איך ווייס עס נישט, ליעבער פעטער.

— אַלזאָ וועל איך עס דיר זאָגען. איהר פאָטער איז געשטאָרבען אין דעם טאָג, ווען די גרויסע שרפה האָט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל אויסגעבראָכען, אָבער מיט א קורצע צייט פריהער, האָט די שעהנע מעליטטאַ מיט דעם בעריהמטען רבי גרשם חתונה געהאַט.

— אָבער צו וואָס דערצעהלסט דו דאָס מיר, פעטער?

— צוליעב א וויכטיגען פּלאַן, וועלכען איך וויל יעצט אויספיהרען און ביי וועלכען דו וועסט מוזען מיטווירקען. ווילסט דו מיר בייִשטעהן?

— מיט לייב און לעבען!

— אַלזאָ, זיי וויסען, דאָס איך שטעה אין בעגריף מיין הויכע שטעלע צו פערלירען?

— גאָט אין הימעל, — האָט מיכאיל מיט שרעק אויסגערופען, — ווי אַזוי איז דאָס מעגליך?

— עס איז ליידער דאָך אַזוי. דער פערפלוכטער איד רבי גרשם האָט אויף מיין פּאָסטען זיין אויג געוואָרפען, און ווי מיר שיינט, איז איהם שוין געלונגען די שטעלע צו בעקומען. ווען ער זאָל מיר נישט שטעהן אין וועג, וואָלט איך נאָך געקענט בלייבען ביי מיין ראַנג און שטעלע, אָבער

ער האט זיך ביי דעם קייזער איינגעשמייכעלט אונד איז זעהר חשוב געווארען.

— וואס זשע זאל איך דערביי טהון, ליעבער פעטער? זאל איך דינגען א מאר־טערדער, וואס זאלען איהם פאר א געוויסען פרייז אומברענגען?

— ניין, מיין זוהן, נישט דאס איז דער ריכטיגער וועג א פיינד צו בעזייטיגען. עס קען אמאל נישט געלינגען און די שולד וועט אויף אונז פאלען. דא מוז געהאנדעלט ווערען מיט שכל, אום דעם פערהאסטען אידען אין אזא נעטץ אריינצוקריגען, פון וועלכען ער זאל זיך נישט קענען ארויסראטעווען... פילייכט קענסט דו די ליעבע מיט די שעהנע מעליטטא ווידער אנקניפען? עס קען מעגליך זיין, אז אום ליעבע צו דיר, וועט זי דיר ענטדעקען געוויסע סודות, דורך וועלכע מיר וועלען איהם קענען פערניכטען... דו דארפסט זי נאר בעזוכען און איהר אלטע ליעבע צו דיר וועט ווידער אין איהר הארצען אויפוואכען.

— אבער זי איז געווים בייז אויף מיר, ליעבער פעטער... איך האב איהר פון יענעם טאג אן מעהר נישט בעזוכט.

— אהה, דו ביזט גאר א קינד!... קענסט דו דען נישט עפיס וואס אויס־טראכטען, אום זיך צו רעכטפערטיגען?... דו קענסט איהר זאגען, אז דו ביזט געוועזען אין קריעג, און יעצט, ווען דו ביזט צוריק געקומען, איז דיין ערשטער גאנג צו איהר... פערקעהרט, דו דארפסט איהר גאך מאכען פארווירפע, דאס זי איז דיר אונטריי געווארען און האט חתונה געהאט מיט איין אנדערען. זאג איהר, אז דו ביזט נאך יעצט אויך בערייט מיט איהר חתונה צו האבען, ווען זי וועט איהר מאן פערלאזען... מיט איין ווארט: זאג איהר צו גילדערנע בערג, שפיגעל איהר פאר אלע גליקען פון דער וועלט און זי וועט זיך ווידער ווארפען אויף דיין ה[illegible]. מאך איהר פראזענטען וויפיעל דו ווילסט, מיין קאסע שטעהט דיר אפען!

און מיכאיל האט נישט פערזוימט צו טהון ווי זיין פעטער האט איהם געלערנט. נאך אין דעם זעלביגען טאג האט ער די שעהנע מעליטטא בעזוכט און צו זיין גליק האט ער זי איינע אליין אין איהר צימער געפונגען.

מיט אפענע ארעמס האט ער זיך צו איהר געווארפען, אום זי אומצוארמען. זי איז אבער מיט איין אויסרוף פון שרעק פון איהם אנטלאפען אין א ווינקעל.

— מיין העדר! — האט זי מיט כעס אויסגערופען — צווישען אונז ביידע איז אלעס אויס... איהר האט פון מיר מעהר נישט געוואלט וויסען... יעצט בין איך א פערהייראטהעטע פרוי!

— מעליטטא, טהייערע, איינציגע מעליטטא! — האט ער מיט א וויינענדיגע שטימע אויסגערופען, — ווארום האסט דו דאס געטהון? ווארום האכט דו מיך אזוי אונגליקליך געמאכט? דו ביזט געוועזען מיין איינציגעס גליק, מיין איינציגע האפנונג אויף דער וועלט... וואס בין איך שולדיג, ווען דער קייזער האט מיך אוועקגע־שיקט אין דער מלחמה גראדע דאמאלס, ווען איך האב דיך געוואלט נעהמען צו זיך און מיט דיר געזעצליך חתונה האבען? ווארום האסט דו אויף מיר נישט געווארט? זעה וואס דו האסט געטהון: מיין לעבענסגליק האסט דו צערשטערט און דו האסט זיך מיט א שמוציגען אידען אויף עביג פערבונדען!

אום די ווירקונג פון זיינע ווערטער נאך גרעסער צו מאכען, האט ער זיין געזיכט מיט ביידע הענד פערדעקט אונד האט א לאנגע צייט געוויינט.

און דער לוסט האט זיין ציעל ערריכט, זיינע רייד האבען אויף דער לייכטגלייביגער מעליטא א גרויסען איינדרוק געמאכט. אויך זי האט זיך צווייפעלט.

— וועה, וועה! — האט זי א נטער א שטראם הייסע טרעהרען אויסגערופען, — ווער האט דאס געקענט וויסען אז דו ליעבסט מיך נאך, נאך דעם ווי דו האסט מיך אזוי פלוצלונג פערלאזען? ווארום האסט דו מיר קיין איינציגען בריעף נישט געשריבען? האסט דו דען קיין איינציגען פון מיינע בריעף נישט ערהאלטען?

— קיין איינציגען, געליעבטע!

— אבער יעצט איז שוין אלעס אויס!... דו מוזט אונגליקליך מיין הויז פערלאזען.. מיין מאן קען אריינקומען, אדער דבורה...

— דבורה?... ווער איז דאס די דבורה?

— מיין מאנ'ס ערשטע פרוי.

— וואס הער איך? — האט דער באנדיט אויסגערופען, — דיין מאן האט צוויי ווייבער פונקט ווי א־ע געצען דינער?... אה, ווי אונגליק זיך דו ביזט!... אבער אין אזא אונגליק קען איך דיר נישט לאזען... עס מוז אנדערש ווערען!

— און וואס קענסט דו טהון?

— יעצט ווייס איך עס נאך נישט, איך ווייס נאר, אז דו מוזט מיין ווייב ווערען און איך וועל עס מאכען!... אבער זעה נאר, וואס פאר א פרעזענט איך האב דיר מיטגעבראכט!

ביי די זעלע ווערטער האט ער איהר דערלאנגט א גאלדענעם בראסלעט, וואס איז בעזעצט געווען מיט א גאנצע מאסע ברילליאנטען אונד רובינען.

— נעהם עס, מיין טהייערע! — האט ער צו איהר געזאגט, — איך פאדער עס פאר דיר פון א ווייטע לאנד!

מעליטא איז שוין אין גאנצען בעזיעגט געווארען. דער טהייערער בראסלעט האט איהר שוין אין גאנצען אבגעקויפט. זי האט זיך אין זיינע ארעמס אריינגעווארפען און האט איהר פנים מיט טויזענד קושען בעדעקט.

פון דעם טאג אן פלעגט זי מיט איהם אין פערשידענע פערבארגענע פלעצער צוזאמענקומען און קיין מענש האט דערפון גאר נישט געוואוסט.

אכטעס קאפיטעל.

די בעלוידיגונג.

רבי גרשם האט זיך ווידער גענומען צום לערנען און צום סטודירען, אבער ער האט זיך יעצט דערצו גענומען מיט א דאפעלטע התמדה, ווייל ער האט שוין יעצט מעהר צייט געהאט, נאך דעם ווי דער זילבערנער טהראן איז פארטיג געווארען און ער האט איהם דעם קייזער איבערגעגעבען. עס האט איהם זעהר געפרעדט, דאס ער איז פון דער גרויסער ארבייט פריי געווארען

און דאָס ער קען זיך ווידער בעשעפטיגען מיט תורה און מיט אנדערע וויסענשאַפטען.

ער האָט זיך געפיהלט גליקליך אין זיין הויז, גליקליך מיט דעם געדאַנקען, דאָס ער האָט זיינע אידישע ברידער געקענט העלפען פון אַ נויטה, און דאָך האָט ער דורכגעלעבט מינוטען, אין וועלכע זיין קאָפּ איז פול געווען מיט שווערע זאָרגען,

איין אינעלליכע שטימע האָט איהם געזאָגט, אז הינטער זיין רוקען שטעהט אַ ביטערער פיינד, וואָס זוכט נאָר אַ געלעגענהייט איהם און זיינע ברידער צו שאַדען, ער האָט געוואוסט, אז דער אנטיסעמיט יאָהאַן גראַבט אין שטילען פאַר איהם אַ גרוב און וועבט אַ נעטץ פאַר דעם גאַנצען כלל ישראל פון גריכענלאַנד.

אין דיעזע טרויעריגע שטונדען פלעגט ער זיך טרויסטען מיט דעם געדאַנקען, דאָס דער פריינדליכער קייזער באַזיל וועט איהם און זיינע ברידער געוויס אין שוטץ נעהמען געגען יעדען פיינד. צו דיעזען צוועק האָט ער איהם דעם רינג געגעבען. אין אַ נויטה דאַרף ער נאָר צום קייזער קומען און דעם רינג ווייזען. דער קייזער האָט דאָס איהם אויסדריקליך געזאָגט.

אין עטליכע טעג אַרום, נאָך דעם ווי רבי גרשם האָט דעם זילבערנעם טהראָן דעם קייזער איבערגעגעבען, האָט דער קייזער באַזיל אַלע זיינע מיניסטאָרען און הויכע בעאַמטע צוזאַמען־גערופען, אום זיך מיט זיי צו בעראַטהען, מיט וואָס מען זאָל דעם רבי גרשם בעלוינען פאַר זיין אַרבייט ביי דעם וואונדערבאַרן זילבערנעם טהראָן און פאַר זיין קורירען די פּרינצעסין טהעאָראַ, וועלכע ער האָט פון זיכערן טויט אַרויסגעראַטעוועט.

— מיינע העררען! — האָט דער קייזער, ווייזענדיג אויף זיין טהראָן צו זיי געזאָגט, — איהר ווייסט אַלע צו וועלכען צוועק איך האָב אייך היינט צוזאַמענגערופען. איהר קענט אַלע דעם מאַן, וואָס האָט מיין ברודער'ס טאָכטער פון זיכערן טויט געראַטעוועט, און וואָס האָט אויסגעבויט דעם טהראָן, וועלכען איהר אַלע האָט בעוואונדערט. איך האָב גרויס לוסט איהם צו פערגעלטען ווי ער האָט עס פערדיענט. עס וואָלט מיך זעהר געפרעהט, ווען איך זאָל איהם אַזוי קענען בעלוינען, ווי דער קעניג פרעה האָט בעלוינט דעם אידען יוסף. צום אונגליק אָבער איז ער אַ איד, און אונזערע געזעטציג ערלויבען ניט אַ אידען אַ הויכען אַמט אין דער מלוכה צו געבען. ביז היינטיגען טאָג האָב איך מיר מיין קאָפּ צובראָכען טראַכטענדיג און קלערענדיג ווי אַזוי דיעזען בראַווען מאַן צו בעלוינען, און האָב צו מיין בעדויערן גאָרנישט געקענט אויסטראַכטען. דאַרום, מיינע העררען, פערלאַנג איך פון אייך, איהר זאָלט מיר דערצו ראַטהען, אָבער מיט עהרליבקייט און מיט יושר, ווי עס פּאַסט פאַר בעאַמטע, וואָס שטעהען נאָהנט פון מיין טהראָן און וואָס העלפען מיר פיהרען אַזאַ גרויסע מלוכה ווי גריכענלאַנד,

דער מיניסטער יאָהאַן איז פון די ערשטער בלייך געוואָרען ווי אַ שטיק קרייד, ער האָט עפּיס וואָס געוואָלט ענטפערן, אָבער אין דיעזען אויגענבליק איז דער מיטראָפּאָליט פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל פון זיין שטוהל אויפגעשטאַנען און האָט אויסגערופען:

— מאַיעסטעט! ווי דו און ווי אַלע העררען, וואָס זיצען דאָ פערזאַמעלט

האב איך אויך די ייזפע געלעהרזאמקייט פון רבי גרשם בעוואונדערט. דאס, וואס ער האט פאר דיר אזי פאר דאס גאנצע לאנד געטהון, פערדיענט דעם העכסטען לויהן, און עב וואונדערט מיר, דאס עס פאלט דיר אזוי שווער איהם דעם ריכטיגען לוין צו געבען. ווארום זאלסט דו איהם נישט מאכען פאר איינעם פון דיינע מיניסטארען און ראטהגעבער? פערשטאנד און קענטניסע האט ער דערצו גענוג. די איינציגע מניעה איז זיין גלויבען. אבער אזא געלעהרטער און אזא קלוגער מאן ווי ער, וועט געוויס פערשטעהן, אז די קריסטליכע אמונה שטעהט העכער פון זיין אידישען גלויבען און ער וועט געוויס צום קריסטענטהום איבערגעהן!

— דו ביזט אפשר גערעכט, הייליגער פאטער, — האט זיך דער קייזער אבגערופען, — עס בלייבט נאר די פראגע, אויב רבי גרשם וועט דאס וועלען טהון.

— אויב ער וועט דאס נישט וועלען, וועט דאס זיין זיין איינענע שולד!

דער קייזער האט איינעם פון זיינע אדיוטאנטען געהייסען דעם רבי גרשם צו ברענגען, און אלס רבי גרשם איז אין טהראן־זאל אריינגעקומען, האט ער צו איהם געזאגט:

— רבי! איך וויל דיר בעלויהנען ווי דו האסט עס פערדיענט. אבער דיין אמונה שטעהט מיר אין וועג. ווילסט דו איבערגעהן צו אונזער גלויבען, וועל איך דיך מאכען פאר מיין ערשטען מיניסטער!

א קאלטער שוידער איז דורך רבי גרשם'ס גליעדער דורכגעפלויגען אלס ער האט דעם קייזערס ווערטער דערהערט, ער האט זיך אבער בעהערשט און האט גאנץ רוהיג געענטפערט:

— מיין גוטער און ערהאבענער העדר און קייזער! זאלסט מיר פערצייהען, ווען איך וועל דיך בעטען, דאס דו זאלסט מיר אזא גרויסען חסר נישט טהון. אזא הויכער פאסטען פאסט פאר מיר נישט. איך פיהל מיך גליקליך און צופריעדען אין מיין בערוף אלס איינפאכער ארבייטער און אלס דאקטאר. עס מאכט מיר פריידען די מענשהייט צו דיענען און צו העלפען מיט דאס ווענינע, וואס איך האב געלערנט און וואס איך קען. העכערעס פערלאנג איך נישט!

א בליץ פון צארן האט אין דעם קייזערס אויגען אויפגעפלאמט:

— אה, איך ווייס! — האט ער אויסגערופען. — דאס איז נאר איין אויסרייד!... דו פערשטעקסט זיך אין א מאנטעל פון ענִיוות, ווייל דו ווילסט נישט איבערגעהן צום קריסטענטהום!

— און ווארום זאל איך די אמונה פון מיינע עלטערן אונטריי ווערען? — האט רבי גרשם געענטפערט, — איך בין מיט מיין אמונה צופריעדען. איך האב אויף איהר נארנישט וואס אויסצושטעלען. איך פיהל מיך גליקליך אונטער איהרע פליגלען. וועגען א שטיקעל עולם הזה דארף קיין ערהליכער מענש זיין אמונה נישט איבערבייטען!

— דא איז נישט די רעדע וועגען עולם־הזה, — האט זיך דא דער טיטראפאלים אבגערופען, — עס האנדעלט זיך דא וועגען דיין עולם־הבא!... קיין איד קען נישט זאבען יענע וועלט, ווי פיין און ווי פרום ער זאל נישט זיין... נאר די קריסט־

ליבע נשמות קומען ארײַן אין הימעל: די אידישע שטאַרבען אָב אויף דער וועלט צוזאַמען מיט זייער קערפּער!

— צו וואָס טויג אונז אַ דעבאַטע, וואָס קען קיינמאָל קיין סוף נישט נעהמען?

— האָט זיך רבי גרשם עטוואָס אונגעדולדיג אָבגערופען. — דו, היילינער פאַטער, ביסט געבּוירען געוואָרען אַ קריסט — און איך אַ איד. דו געפינסט, אַז דײַן רעליגיאָן איז די ריכטיגע און איך זאָג, אַז מיין אמונה איז די ריינסטע, די ערהאַבענסטע, די פערנינפטיגסטע. ווער פון אונז ביידען האָט רעכט, דאָס ווייס נאָר גאָט אַליין, און ווײַל מיר ווייסען עס נישט, דאַרף יעדער איינער פון אונז בלייבען בײַ זיין גלויבען, און דעם אַנדערען נישט שטערען.

און צום קייזער זיך ווענדענדיג, האָט ער אויסגערופען:

— איך בעט דיך, מיין העדר און קייזער, מיך נישט צו צווינגען!... דו ווייסט, וואָס פאַר אַ טרײַען דינער דו האָסט אין מיר. איך בין בערייט אַלעס צו טהון, וואָס דו וועסט מיר בעפעהלען, אָבער וואָס עס איז שייך צו מיין גלויבען, קען איך דיר נישט פאָלגען. אין אמונה זאַכען וויל איך נאָר מיין גאָט דין וחשבון אָבגעבען!

דער ענטפער פון רבי גרשם האָט דעם קייזער טיעף געקרענקט, אָבער ער האָט זיין כעס פערבאָרגען און האָט רבי גרשם געהייסען וואַרטען אין אַ צווייטען צימער, ביז די קאָנפערענץ וועט זיך ענדיגען.

— אַלזאָ, מיינע העררען — האָט זיך דער קייזער אָבגערופען, נאָך דעם ווי רבי גרשם האָט דעם טהראָן-זאַל פערלאָזען, — בלייבט אונז קיין אַנדער וועג ווי נאָר איהם מיט אַ געוויסע סומע געלד צו בעצאָהלען, און איך בעט אייך די סומע צו בעשטימען.

ביז יעצט האָט דער מיניסטער יאָהאַן געשוויגען. יעצט אָבער האָט ער שוין אַרויסגעזעהן, דאָס דער קייזער איז מיט זיין בלוטפּיינד עטוואָס אונצופרידען און ער האָט זיך בעאיילט דיעזע אונצופרידענהייט צו זיין פּלאַן אויסצונוצען.

— מאַיעסטעט! — האָט ער זיך אָבגערופען, — געוויס האָט דער איד רבי גרשם, פערדינט מיט אַ גרויסע סומע געלד בעלוינט צו ווערען. עס בלייבט נאָר די פראַגע, אויב ער האָט דעם שכר שוין אַליין נישט גענומען? ווער ווייס וויפיעל פונט זילבער עס זענען בײַ איהם געבליבען פון דעם זילבער, וועלכען דער שאַטצמייסטער האָט איהם אויף דיין בעפעהל פון דיין שאַטצקאַמער אַרויסגעגעבען?

— דאָס קען נישט זיין! — האָט דער קייזער געענטפערט, — איך קען רבי גרשם זעהר גוט. ער וועט קיין פרעמדעס נישט נעהמען!

— אונד גלויבסט דו, מאַיעסטעט, — האָט זיך דער מיטראָפּאָליט אַנגערופען, — אַז עס זענען דאָ אידען, וואָס האַבען פיינד געלד?

— אָה, געוויס!... אונד רבי גרשם איז דער בעזונדער בעווייז דערצו. ווען ער וואָלט לוסט געהאַט צו געלד, וואָלט ער בײַ מיר גענומען די פופציג טויזענד דוקאַטען, מיט וועלכע איך האָב איהם געוואָלט בעצאָהלען פאַר דער קוראַציע פון דער פּרינצעסין טהעאָדאָראַ.

— אָבער צו וואָס טויג אונז די וכוחים! — האָט זיך יאָהאַן אָבגערופען —

עס איז אונז זעהר לייכט צו איבערצייגען, אויב ער האט פון דעם זילבער גע־גנב'עט אדער ניכט.

— ווי אזוי?

— מיר קענען בערעכענען וויפיעל זילבער ער האט פון שאטצקאמער בעקו־מען דעם זילבערנעם טהראן צו מאכען און דאן דעם טהראן אבוועגען.

— זעהר גוט! — האט דער קייזער אויסגערופען — מען זאל דעם טהראן אבוועגען, אונד איהר ווערט איך גלייך איבערצייגען, אז אייער גאנצער חשד איז אונגערעכט

— אבער אום אזא גרויסען שטוהל אבצוועגען. — האט זיך דער שאטצמייסטער אבגערופען — מוז מען איהם צוברעכען אין שטיקער.

— ווי אזוי איהם אבצוועגען; — האט דער קייזער געענטפערט — וועט אונז רבי גרשם לערנען, אזא קינסטלער ווי ער קען אלעס!... זאל מען איהם אריינרופען!

אלס רבי גרשם איז ווידער אריינגעקומען אין טהראן־זאל, האט זיך דער קייזער צו איהם געווענדעט:

— הער אום רבי, — האט ער צו איהם געזאגט — עס ליגט אויף דיר דער חשד, דאס דו האסט מעהר זילבער גענומען, וויפיעל דו האסט אויף דעם טהראן פערברויכט, איך, פון מיין זייט, וויל דאס ניכט גלויבען, אבער אום זיך פון אזא חשד צו רייניגען, איינמאל פאר אלע מאל, וואלט זעהר גוט געווייזען דעם טהראן אבצוועגען. קענסט דו אונז ניכט זאגען, ווי אזוי זאל מען דעם טהראן אבוועגען אונד עס זאל איהם ניכט שאדען?

— אה, מיין ערהאבענער קייזער! — האט איהם רבי גרשם מיט א טרויעריגע שטימע געענטפערט — האב איך דען אזא ביטערן חשד פערדיענט, נאך דעם ווי איך האב דיך עהרליך אונד טריי געדיענט? האב איך דען דיר פאראוס ניכט געזאגט, דאס פאר די ארבייטער קען איך דיר ניכט גאראנטירען? איך האב פון דעם זילבער פאר זיך אפילו קיין איינציגען גראן ניכט גענומען, דאס שווער איך דיר ביי גאט, אבער פאר די ארבייטער קען איך ניכט שווערען. אויסערדעם מוזט דו וויסען, דאס יעדעס מעטאל, ווען עס ווערט געשמאלצען, פערליערט א געוויסען פראצענט פון איהר פריהערדיגען געוויכט.

— דאס זענען נאר פוסטע פראזען! — האט זיך דער מיניסטער־פאליט אבגערופען — ער קען זיין לויהן ניכט בעקומען, ביז מען וועט וויסען, וויפיעל זילבער ער האט פון שאטצקאמער בעקומען אונד וויפיעל ער האט פערברויכט!

— אזוי בלייבט עס! — האט דער קייזער אויסגערופען — דו מוזט אונז הייזען, ווי אזוי דעם שטוהל אבצוועגען אונד מען זאל איהם דערביי ניכט צוברעכען.

— דאס וויים איך ניכט מאיעסטעט! — האט רבי גרשם געענטפערט.

— דו וויים עס ניכט? — האט דער קייזער מיט כעס אויסגעשריגען — דו, וואס קיין וויסענשאפט איז פון דיר ניכט פערבארגען?... איך בעפעהל דיר רבי, דו זאלסט אונז אוינגענבליקליך זאגען, ווי דעם שטוהל אבצוועגען!

— קיין מענש אין דער וועלט קען מיר ניכט בעפעהלען צו זאגען דאס, וואס איך וויים ניכט.

— און דו וואָגסט מײַן בּעפעהל נישט צו הערען ?... גוט! יעצט הער מײַן לעצטעס וואָרט! דו וועסט פאַר דײַן אַרבּײַט קײַן פּעניג נישט בּעקומען, בּיז מיר וועלען דעם שטוהל אָבּוועגען. אין פאַל אָבּער ווען מיר וועלען דעם שטוהל אָבּוועגען אונד מיר וועלען אויסגעפינען, אַז ער וועגט וועניגער נאָך דער געוויכט פון דעם זילבּער, וואָס דו האָסט פון דעם שאַטצקאַמער בּעקומען, וועסט דו געשטעלט ווערען פאַר אַ געריכט אונד דו וועסט צום טויט פעראורטהײַלט ווערען. דאָס איז מײַן לעצטעס וואָרט... יעצט קענסט דו געהן!

טרויעריג אונד נעבּראָכען איז רבי גרשם פון טהראָן-זאַל אַרויסגעגאַנגען.

שוין אויף מאָרגען האָט דער קײזער בּאַפוילען די גרעסטע מײַסטערם אונד קינסטלער פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל צו זיך געלאָזט רופען אונד האָט זײ געהײסען מאַכען אַזאַ וואָגשאָל, דאָס מען זאָל קענען דעם שטוהל נישט צובּרעכענדיג אָבּוועגען.

וואָכען אונד חדשים זענען פערגאַנגען אָהן אַ שום ערפאָלג. די מײַסטער אונד די קינסטלער האָבּען זײערע קעפּ שיער געבּראָכען טראַכטענדיג אונד קלערענדיג אונד האָבּען אַזאַ מין וואָגשאָל נישט געקענט אויסגעפינען.

נײַנטעס קאַפּיטעל.

די גנבה.

מיט גרויס אונגעדולד האָט די פּרינצעסין טהעאָדאָראַ געוואָרט אויף דעם בּעשלוס פון דער פערזאַמלונג, דען זי איז זעהר נײַגיעריג געוועזען צו וויסען, וועלכען לוין וועט רבי גרשם, איהר רעטער פון טויט, בּעקומען.

ענדליך האָט זיך די טהיר פון איהר צימער געעפענט אונד איהר פאָטער, דער קײזער, איז צו איהר אַרײַנגעקומען.

זי האָט איהם פערוואונדערט און איבּערראַשט אָנגעקוקט. אויף זײַן געזיכט איז געלעגען אַ וואָלקען פון טיעפען טרויער.

— דו בּיזט געוויס נײַגעריג צו וויסען, מיט וואָס איך האָבּ דעם רבי גרשם בּעלוינט, מײַן ליעבּלינג, — האָט ער צו איהר געזאָגט — איך קען דיר אויך פיעלזאָגען, מײַן קינד, דאָס איך האָבּ איהם פאַר מײַן וויצע-קעניג געוואָלט מאַכען, ווען ער וואָלט אײַנגעשטימט צום קריסטענטהום איבּערצוגעהן; אָבּער ער וויל זײַן גלויבּען נישט אויסבּײַטען.

— קענסט דו איהם דען נישט אַנדערש בּעלוינען, אַז ער זאָל קענען בּלײַבּען בּײַ זײַן גלויבּען ?

דער קײזער האָט זײַן קאָפּ טרויעריג אַרונטערגעלאָזען אונד האָט נישט געענטפערט.

— אַלזאָ, וואָס פאַר אַ לוין האָסט דו פאַר איהם בּעשטימט ?

— זיין לויהן וועט זיין דער טויט! — האט דער קייזער מיט געבראכענער שטימע געענטפערט.

— דו טרייבסט שפאס, ליעבער פעטער!

— דורכאוים נישט, מיין קינד!... פון דעם זילבער, וועלכען ער האט פון מיין שאטצקאמער בעקומען דעם טהראן צו מאכען, האט ער וואהרשיינליך א גרויסע מאסע גע'גנב'עט, אונד דאס מוז מיט דעם טויט בעשטראפט ווערען!

— דו זאגסט „וואהרשיינליך", אלזא איז דאס נאר א חשד!

— יא, מיין קינד, נאר א חשד, אבער דער חשד איז געבויט אויף א זיכערן פונדאמענט!

— אהא!... אזוי זיכער זייט איהר שוין, אז רבי גרשם איז א גנב?

— עס שטעהט איהם פריי פון דיעזען חשד זיך צו ריינינגען, אבער ער וויל אדער ער קען דאס נישט טהון... ער קען אונז זאגען, ווי אזוי מען זאל דעם שטוהל אבוועגען, אבער ער וויל עס נישט זאגען. געוויס, ווייל ער האט מורא, אז דורך דעם אבוועגען וועט זיך ארויסשטעלען קלאר און דייטליך, דאס ער האט פון דעם זילבער גע'גנב'עט.

— אונד איך גלויב אנדערש, ליעבער פעטער!... איך גלויב, אז ער טהוט דאס נישט נאר אויס שטאלץ. בעדענק נאר ווי בעליידיגט מוז זיך איין עהרליכער מענש פיהלען, ווען מען ערקלערט איהם מיט איינמאל פאר א גנב!

— עס שטעהט איהם פריי, אונז דאס געגענטהייל צו בעווייזען.

די פרינצעסין טהעאדארא האט אין צארן אויפגעפלאמט.

— וועה! וועה! — האט זי אונטער א שטראם הייסע טרעהרען אויסגערופען — איז דאס דיין קייזערליכער דאנק צו א מענשען, וואס האט אונז אזוי פיעל גוטעס געטהון; א מענש, וואס האט אזוי פיעל טעג אונד נעכט ביי מיין קראנקען-לאגער געוואכט, מיט דעם איינציגען וואונש מיך פון טויט צו רעטען; א מענש, וואס האט גאנצע מאנאטען טאג אונד נאכט שווער אונד ביטער געארבייט, אום פאר דיר דעם שעהנסטען טהראן פון דער וועלט צו פערפערטיגען!... וועה איבער אזא פערדארבענע וועלט, אין וועלכער דער עהרליכער מענש בעקומט פאר זיין מיה אונד פאר זיין עהרליכקייט נאר א שטריק אויפ'ן האלז אדער א שווערד אין דער ברוסט! אין אזא וועלט וויל איך בעסער נישט לעבען!

— בערוהיג דיך, מיין קינד! — האט זיך דער קייזער אבגערופען — אזוי חייט וועט עס נישט קומען... אין לעצטען מאמענט וועל איך איהם שיצען. ער האט פון מיר א רינג בעקומען. ער דארף מיר נאר דעם רינג ווייזען, ווען ער איז אין א סכנה אונד איך וועל איהם אונטער מיין שוטץ נעהמען.

דער קייזער האט איהר אלע איינצעלהייטען דערצעהלט אונד האט איהר אויך ערקלערט, אז ער אליין שטעהט אויף רבי גרשם'ס זייט, אונד דאס האט די גוטע פרינצעסין בערוהיגט.

אלס רבי גרשם איז פון קייזערליכען פאלאץ ארויס געקומען, האט ער זיינע צוויי ווייבער דערצעהלט אין וואס פאר א סכנה ער געפינט זיך. אונד דאס האט אויף דבורה'ן א טיעפען איינדרוק געמאכט. דער געדאנקען, דאס זי קען איהר געליעבטען מאן דורך א פאלשען בלבול פערליערען, איז איהר ביטערער געוועזען פון דעם טויט.

מעליטטא אבער האט זיך איבער איהם לוסטיג געמאכט אונד האט איהם גערופען „שלימעזאלניק”. עס האט איהר געקרענקט, דאס איהר מאן האט זיך איבער זיין רעליגיאן פון אזא הויכען פאסטען ענטזאגט; א פאסטען, וואס וואלט איהר די טהירען פון קייזערליכען פאלאץ געעפענט אונד וואלט איהר געמאכט פאר איינע פון די גרעסטע האפדאמען.

— איך זעה שוין, — האט זי ביי זיך געטראכט — אז כל זמן איך וועל זיין ווייב זיין, וועל איך בלייבען א פראסטע אידישע ווייבעל, אהן א שום נאמען אונד אהן א שום ווערטה אויף דער וועלט. ווי גוט וואלט מיר געוועזען, ווען איך וואלט מיט מיין געליעבטען מיכאיל חתונה געהאט!... אבער, ווי מיר שיינט איז יעצט אויך נאך נישט צו שפעט דערצו!...

דער אנטיסעמיט יאהאן האט אויפגעגעבען אלע זיינע האפנונגען זיין בלוט-פיינד דעם רבי גרשם, צו פערניכטען. ער האט ענדליך איינגעזעהן, אז ער קען אידם נישט בייקומען. ער האט געוואוסט, אז דער קייזער באזיל האט איהם זיין רינג געשענקט, אונד ווען עס וועט זיך שוין יא געפינען א מיסטער וואס וועט דעם שטוהל אבוועגען, און עס וועט זיך ווירקליך ארויסווייזען אז ער האט פון דעם זילבער גע-גנב'עט אונד מען וועט איהם צום טויט פעראורטהיילען, וועט רבי גרשם געוויס קומען צום קייזער, וועט איהם ווייזען דעם רינג אונד וועט דורך דעם ניצול ווערען, אזוי ווי דער קייזער האט איהם צוגעזאגט.

עס בלייבט נאר איין מיטעל, דעם רינג ביי איהם אוועקצונעהמען. אבער ווי אזוי?

א לאנגע צייט האט ער וועגען דעם זיין קאפ צעבראכען טראכטענדיג, אונד האט גאר נישט געקענט אויסגעפינען.

פלוצלונג איז איהם א נייער פלאן איינגעפאלען.

— אזוי קען עס געהן! — האט ער צו זיך געזאגט — דורך מיין פלימעניק מיכאיל קען איך דעם רינג בעקומען, אונד בעקום איך איהם, איז דער איד פערלארען!

ער האט גלייך געשיקט רופען זיין פלימעניק מיכאיל אונד האט איהם זיין פלאן ערקלערט.

— אה, דאס איז א קלייניגקייט! — האט מיכאיל אויסגערופען — אין א קורצער צייט ברענג איך דיר דעם רינג.

— אבער ווי אזוי?

— מעליטטא וועט מיר דעם רינג פערשאפען!

— ביזט דו זיכער?

— זי ליעבט מיך אונד אוים ליעבע צו מיר וועט זי אלעס טהון.

— אלזא, געה אונד מאך עס!

— איך געה שוין, פעטער, אבער איין פונקט איז מיר נאך נישט קלאר: צו וואס טויג אייך דער רינג, ווען די שולד פון דעם אידען איז נאך נישט בעוויזען אונד כל זמן מען האט נאך נישט אויסגעפונען א מיטעל דעם שטוהל אבצוועגען, קען מען דאך זיין שולד נישט בעווייזען!

— וועגען דעם איז שוין געזארגט, — האט יאהאן געענטפערט — דער קייזער האט געשיקט רופען דעם גרויסען קינסטלער באזיליקוס פון אטהען! אונד

האָט איהם געגעבען דעם אויפטראַג, דעם שטוהל אָבצוּוועגען אונד גלייך ווי דאָס וועט איהם געלינגען, וועט דעם אירענס שולד קלאָר אונד דייטליך בעוויזען ווערען. ער וועט פעראורטהיילט ווערען צום טויט, אונד נישט האָבענדיג דעם רינג איז ער פערלאָרען.

מיכאַל האָט אויפגעזוכט די שעהנע מעליטטאַ אונד האָט מיט איהר אָנגעקניפט א געשפרעך וועגען זייער צוקונפט.

— גלויבסט דו ווירקליך, געליבטער, — האָט זי איהם געפרעגט — אז איך קען מיך ווען עס איז פון מיין פערהאסטען מאַן בעפרייען אונד מיט דיר חתונה האָבען?

— דער זיסער מאָמענט איז שוין גאַנץ נאָהנט! — האָט ער געענטפערט — קוים וועט דער קינסטלער באַזייטיגען דעם שטוהל אָבוועגען אונד בעוויזען, אז דיין מאַן האָט פונ'ם זילבער געגנב'עט, וועט ער שטאַרבען אויף דעם עשאַפאָט אלס פערברעכער אונד דו וועסט זיין פריי.

— דו פערגעסט אָבער, אז ער האָט א רינג פון קייזער אונד דיזער רינג קען איהם נאָך אין לעצטען מאָמענט דאָס לעבען ראַטעווען.

— האָסט דו דעם רינג ווען עס איז געזעהן, געליבטע?

— איך זעה איהם אַלע וויילע; ער טראָגט איהם אויף זיין פינגער.

— קענסט דו איהם אפשר בעקומען?

— זעהר לייכט! ביי אונז אידען איז דער דין די רינגען פון די פינגער אראָפצונעהמען, ווען מען וואַשט זיך די הענד, אונד דאַמאַלס קען איך איהם צונעהמען.

— אונד ווילסט דו דאָס טהון?

— איך מוז עס טהון; עס האַנדעלט זיך דאָך וועגען אונזער גליק!

— אַלזאָ טהו עס, געליבטע, וואָס גיכער, ווען די אונגעדולד דריקט מיך אין גאַנצען צו בעזיצען פלאַגט מיך ווי דער טויט!

אויף דעם אנדערן טאָג, ווען רבי גרשם איז געגאַנגען וואַשען די הענד צום עסען, האָט ער דעם רינג פון פינגער אַרונטער-גענומען אונד האָט איהם ערגיץ וואו אוועקגעלייגט. אין צימער איז מעליטטאַ אַליין געוועזען, דען דבורה איז בעשעפטיגט געוועזען אין קיך, דאָס עסען צו צוגרייטען. מעליטטאַ האָט צוגענומען דעם רינג אונד קיינער האָט דאָס נישט בעמערקט.

רבי גרשם האָט זיך געזעצט צום טיש מיט זיינע צוויי ווייבער אונד דעם רינג האָט ער אין גאַנצען פערגעסען. עס איז איהם איבערהויפט אין די לעצטע טעג קיין זאַך אין זינען נישט געלעגען, ווייל זיין קאָפּ איז פול געוועזען מיט שווערע זאָרגען וועגען דער צוקונפט.

אויך די גוטע דבורה איז אין די לעצטע טעג זעהר טרויעריג אונד בעקימערט געוועזען. זי האָט געוואוסט, וועלכע סכנה עס שוועבט איבער רבי גרשם'ן, איהר געליבטען מאַן, אונד דאָס האָט איהר אין גאַנצען צעבראָכען.

נאָך א געגענשטאַנד האָט איהר דאָס לעבען פערגיפטעט: זי האָט געוואוסט מעליטטאַ'ס שלעכטע אויפפיהרונג, איהר זינדיגען פערהעלטניס צו דעם יונגען גאַרדיסט מיכאַל, אָבער זי האָט געמוזט שווייגען.

— ווען איך זאל איהם דאס אויסזאגען, — האט זי צו זיך געזאגט — וועט ער נעביך נאך מעהר ליידען.

ערשט פאר נאכט האט זיך רבי גרשם ארומגעזעהן, דאס דעם קייזערס רינג פעהלט איהם אויף דעם פינגער. ער האט איהם איבעראל געזוכט אונד האט איהם נישט געקענט געפינען. אויך דבורה און מעליטטא האבען איהם געזוכט, אבער מיט דעם זעלבינגען רעזולטאט.

ווי פון בליטץ געטראפען איז רבי גרשם געפאלען אויף א שטוהל אונד האט זיין הארץ אויסגעגאסען אין ביטערע קלאגען. ער האט געוואוסט וואס עס שטעהט איהם פאר, ווען דער רינג, זיין איינציגער רעטונגס-מיטעל, וועט זיך נישט געפינען.

ביידע ווייבער האבען געזוכט אין אלע ווינקעלעך, מעליטטא האט נאך מעהר פלייס ארויסגעוויזען ביים זוכען. אונד צום סוף האט זי ערקלערט, דאס דער רינג איז געוויס גע'גנב'עט געווארען.

דאן האט זיך שוין דבורה נישט געקענט איינהאלטען. א שווערער געדאנקען איז איהר געלעגען ווי א שטיין אויף דער ברוסט אונד האט איהר געדריקט צום טויט.

— מעליטטא? — האט זי אויסגערופען — זאלסט אויף מיר קיין פעראיבעל נישט האבען, ווען איך וועל דיך אין אונזער מאנס געגענווארט פרעגען, וואוהין געהסט דו טאג טעגליך אויף א פאר שעה?

— אונד ווער ביזט דו דאס וואס דו וואגסט מיך צו פרעגען? — האט איהר מעליטטא מיט גרויס חוצפה צוריק געפרעגט — דארף איך דיר דען אבגעבען א רעכנונג פון דעם וואס איך טהו?

— נישט מיר, אבער אונזער מאן!

— אונד דו האסט עפיס א חשד אויף מיר? — האט זיך מעליטטא צו איהר מאן געווענדעט.

— איך?... חלילה! — האט רבי גרשם געענטפערט.

— אונד פון דעסטוועגען וועל איך דיר זאגען וואוהין איך געה אלע טאג, — האט מעליטטא זיך אבגערופען — איך בעזוך יעדען טאג מיין יונגענד-פריינדין צפורה, די ווייב פון ר' אפרים דעם זיידען-הענדלער.

— דאס איז נישט אמת! — האט זיך דבורה אבגערופען — היינט, ווען איך בין געגאנגען אויף דעם מארק עפיס וואס איינצוקויפען, האב איך מיך בעגעגענט מיט צפורה'ן, אפרים'ס ווייב, אונד זי האט מיר געזאגט, אז זי האט דיך שוין א לאנגע צייט נישט געזעהן.

— וואס איז דאס? — האט מעליטטא פלאמענדיג פאר כעס אויסגערופען — ווער האט דיר געגעבען א רעכט מיינע טריט צו צייהלען?... איך האב טאקי א טעות געהאט... צפורה'ן האב איך טאקי שוין א לאנגע צייט נישט בעזוכט, אבער אויסער צפורה'ן האב איך נאך אנדערע בעקאנטע אונד צו זיי געה איך... אבער זאג מיר נאר, וואס ווילסט דו פון מיר? וואס קימערט דיך דען מיין געהן אונד שטעהן?... איך ווייס, דו זוכסט עפיס אויף מיר?... דו ביזט מיר מקנא...

עס קרענקט דיך אין הארצען, דאס מען מאן ליעבט מיך... דו ווילסט מיך בײ איהם פער׳מיאוס׳ען.

אונד בײ די ווערטער האט זי אויסגעבראָכען אין א גרויס געוויין.

— דבורה! — האט זיך רבי גרשם אויף זײן ערשטע ווײב אנגעבײזערט — אזוי האלטסט דו דאס דײן הבטחה, וואס דו האסט מיר צוגעזאגט, ווען דו האסט מיך צוגערעדט א צווייטע פרוי צו נעהמען?... האב איך דען נאך ווייניג צרות אונד שמערצען, דאס דו מאכסט מיר ענג מײן הויז מיט קריעג אונד צאנקערײען?

דבורה האט געלאזט איהר קאפ ארונטערזינקען אונד האט געשוויגען. זי האט איהר מאן נישט געוואלט מצער זײן אונד האט מעהר נישט גערעדט.

זי האט זיך אבער פארגענומען מעליטטא׳ן נאך מעהר נאכצושפיאָנירען, דען אין אינערליכע שטימע האט איהר געזאגט, דאס די יונגע מעליטטא איז איהר מאן נישט געטרײ.

— איך אלײן, — האט זי צו זיך געזאגט — איך אלײן בין אין זײן אונגליק שולדיג, דען איך האב איהם צוגערעדט מיט איהר חתונה צו האבען... אבער מײן איינציגע לעבענס־אויפגאבע איז, מײן אונגליקליכען מאן פון יעדע געפאהר צו שיטצען אונד די פאלשע מאסקע פון איהר געזיכט ארונטערצורײסען.

צעהנטעס קאפיטעל.

דער סוד.

דער צודר היהודים יאהאן האט זיך נאר א קורצע צײט געפרעהט מיט זײן באלדיגען נצחון איבער זײן בלוט־פײנד רבי גרשם, דען שוין אין עטליכע טעג ארום נאכדעם ווי דער געלעהרטער באזיליקוס פון אטהען איז געקומען נאך קאנסטאנטינאפאל, אונד נאכדעם ווי ער האט דעם קײזערליכען טהראָן אונטערזוכט, האט ער דעם קײזער ערקלערט, דאס נישט צובעטראכטענדיג דעם שטוהל אויף שטיקלעך, איז נאר קײן מעגליכקײט נישטא זײן געוויכט דורך א וואג צו בעשטימען.

— וואס האב איך אויסגעפיהרט? — האט דער אנטיסעמיט געיאמערט — אלע מײנע מאטערניס זענען אומזיסט; איך וועל מײן פײנד נישט בײקומען. צו וואס טויג מיר יעצט דער רינג, ווען רבי גרשם׳ס שולד קען נישט בעוויזען ווערען?

נאך לאנגען טראַכטען איז ער צו דער איבערצײגונג געקומען, אז דעם סוד פון דעם שטוהל אבוועגען מוז נאר רבי גרשם אלײן וויסען, אבער ער וועט דעם סוד קײן מענשען אויף דער וועלט נישט אויסזאגען.

ווי קריגט מען דעם סוד פון איהם ארויס?

אונד טראַכטענדיג איז ער ווידער געקומען אויף א גוטען אײנפאל

די אונטרײע ווײב מעליטטא!... זי האט אוים ליעבע צו זײן פלימעניק דעם רינג בײ איהר מאן גע׳גנב׳עט, זי וועט אויך דעם סוד בײ איהם בעקומען...

נאָך אין דעם זעלביגען טאָג האָט יאָהאַן געלאָזט רופען זיין פלימעניק מיכאַל און האָט איהם געוויסע אינסטרוקציאָנען געגעבען.

מיכאַיל איז ווידער מיט מעליטאַ'ן צוזאַמענגעקומען אונד האָט איהר געלערנט ווי אַזוי זי זאָל דעם סוד פון איהר מאַן אַרויסקריגען.

אין עטליכע טעג אַרום, שפּעט ביי נאַכט, ווען רבי גרשם איז זיך איינער אַליין געזעסען אין זיין צימער אונד האָט געלערנט ווי תמיד, האָט ער פּלוצלונג אַ שווערען זיפץ דערהערט.

אַלס ער האָט זיך אומגעקוקט, האָט ער מעליטאַן נישט ווייט פון זיך זיטצענדיג דערזעהן.

— דו ביזט עס, מעליטאַ? — האָט ער אויסגערופען — וואָרום געהסט דו נישט שלאָפען אונד וואָרום זיפצסט דו אַזוי שווער?

— עס איז מיר ביטער אויפ'ן האַרצען, מיין ליעבער מאַן, — האָט די פאַלשע געענטפערט, אין טרעהרען אויסברעכענדיג, — איך פיהל, אַז איך בין פערלאָרען!

— נאָט איז מיט דיר, מעליטאַ! — האָט רבי גרשם מיט שרעקען אויסגערופען אונד האָט דעם ספר צוגעמאַכט — וואָס פעהלט דיר דען?

— וואָס פעהלט מיר?... מיר פעהלט אַלעס אין דער וועלט! איך האָב קיין פאָטער, קיין מוטער, קיין ברודער אונד קיין שוועסטער... עלענד בין איך ווי אַ שטיין אין וואַסער!

— אונד איך, דיין מאַן?

— אויך דיך האָב איך פערלוירען! — האָט די פאַלשע מיט פאַלשע טרעהרען אין איהרע אויגען געיאָמערט — איך ווייס אונד איך פיהל, אַז דבורה דיין האַרץ פון מיר אַבגעווענדעט, אונד האָט אַ ביזען חשד אויף מיר אַרויפגעוואָרפען.

— דו האָסט נישט וואָס מורא צו האָבען, מיין קינד!... דו ווייסט זעהר גוט ווי גרויס מיין ליעבע איז צו דיר אונד ווי הויך איך שעטץ דיין טריייהייט.

— ניין, עס איז נישט אמת!... דו האָסט צו מיר קיין צוטרויען אונד קיין גלויבען!

— ווי קענסט דו דאָס זאָגען, מעליטאַ! האָסט דו דען זיך קיינמאָל נישט איבערצייגט אין מיין צוטרויען צו דיר?

— קיין איינציגען מאָל!... דו האָסט מיר נאָך קיין איינציגען בעווייז געגעבען, אַז דו גלויבסט אין מיין טריייהייט אונד אין מיין עהרליכקייט!

— פערלאַנג וועלכען בעווייז דו ווילסט; איך וועל עס דיר אויגענבליקליך געבען!

— דער בעסטער בעווייז וועט זיין דער, אַז דו זאָלסט מיר פערטרויען דעם סוד וואָס דו האָסט דבורה גט געגעבען!

מיט טויט-שרעקעניש האָט רבי גרשם זיין יונגע ווייב אָנגעקוקט.

— דאָס פערלאַנגסט דו? — האָט ער אויסגערופען — איך זאָל אַזאַ זינד בעגעהן?... ניין, מיין טהייערע, דאָס קען איך נישט טהון!... עס איז אמת, אַז דבורה האָט אויף דיר שלעכטעס גערעדט, אָבער זי האָט דאָס נישט אויך שנאה צו

דיר געשהן, נאר אוים ליעבע צו מיר. דבורה איז מיין ערשטע פרוי אונד איינע פון די בעסטע אידישע טעכטער!

— די „בעסטע"! אונד איך האב בייא דיר גאר קיין ווערטה!... וואס טויג מיר מיין לעבען? זי וועט מיך עביג פערפאלגען, זי וועט מיך מאטערן ביז מיט אונד דיר וועט דאס גאר נישט קימערן!

— מעליטטא! העהר אויף אזעלכע נארישקייטען צו רעדען... איך קען דבורה'ן נישט גט'ן... דאס וועט איהר טויט זיין... בעט בייא מיר וואס דו ווילסט, נאר וועגען א גט זאלסט דו מיט מיר קיינמאל נישט רעדען!

מעליטטא האט איינגעזעהן, אז אויף דעם אופן וועט זי צו איהר ציעל נישט קומען אונד האט זיך פארגענומען איהר מאן פון אנ'אנדער זייט צו אטאקירען.

— גוט, מיין ליעבער מאן! — האט זי אויסגערופען — איך וועל דיך פאלגען אונד וועל פון דיר נישט פערלאנגען, אז דו זאלסט דבורה'ן גט'ן. צו וואס דארף איך דאס איינענטליך? ווייס איך דען נישט, אז דו ליעבסט מיך מעהר פון דיין לעבען? איך וואלט נאר וועלען, אז דיין צוטרויען צו מיר זאל אזוי גרויס זיין ווי דיין ליעבע, דאן וואלט איך די גליקליכסטע אויף דער וועלט געוועזען!

זי האט איהם מיט ביידע ארעמס ארומגענומען אונד האט איהם אנגעקוקט מיט איהרע שעהנע אויגען, זי, די פאלשע, האט געוואוסט, וואס פאר א קראפט איהרע אויגען בעזיטצען אונד וואס פאר א ווירקונג זיי קענען מאכען.

אין עטליכע מינוט ארום האט זי איהם פלוצלונג א פראגע געטהון:

האסט דו געהערט, גרשם, אז באזאליקום פון אטהען האט דעם קייזער ערקלערט, דאס ער קען נישט אויסגעפינען אזא וואגשאל, מיט וועלכען מען זאל קענען דעם טהראן אבוועגען?

— אטהען איז פארצייטען געוועזען די שטאדט, וואו עס האבען די גרעסטע געלעהרטע געלעבט, — האט רבי גרשם געענטפערט — אין היינטיגער צייט, קען זי אזעלכע געלעהרטע אונד חכמים נישט אויפווייזען.

— אונד דו וואלסט אזא וואגשאל געקענט מאכען?

— דאס איז אין גאנצען איבעריג; מען קען דעם טהראן גאר אהן א וואגשאל אבוועגען.

— אה! ווילסט דו מיר זאגען, ווי אזוי?

אבער רבי גרשם האט שוין חרטה געהאט או זיינע רייד אונד האט געענטפערט:

— ניין, מעליטטא! דאס ווייס איך נישט.

— גרשם!... מיין טהייערער, געליעבטער מאן!... איך זעה אז דו ווייסט עס... ווארום ווילסט דו דאס מיר נישט זאגען? זעהסט דו ווי וועניג צוטרויען די האסט צו מיר, אז אפילו אזא קלייניגקייט ווילסט דו מיר נישט זאגען!

בייא די לעצטע ווערטער האט זי אנגעהויבען צו וויינען.

— העהר אויף צו וויינען, מעליטטא... דו צוברעכסט מיר מיין הארץ!... איך וואלט עס דיר געוויס געזאגט, ווען איך וואלט עס געוואוסט!

— דו ווייסט עס!... דו ווייסט אלעס... דו ביזט געלעהרטער פון זי... אלעסען... זאג מיר, צום וועניגסטענס, אז דו ווייסט עס!

— נו יאָ, איך ווייס עס, אָבער איך וויל דאָס קיין מענשען נישט זאָגען, ווייל איך קען דורך דעם אַריינפאַלען אין דעם גרעסטען אונגליק. איך בעט דיך מעליטטאַ, זאָג דאָס קיין מענשען נישט... דו ווייסט, דאָס איך האָב זעהר פיעל שונאים, וואָס זוכען נאָר אַ געלעגענהייט מיך אונגליקליך צו מאַכען.

— און דו גלויבסט, אַז איך וועל דיין סוד עמעצען אויסזאָגען?

— ניין, נישט דאָס... אָבער דו קענסט עס נאָך אונפאָרזיכטיגערהייד אַרויסרעדען.

— וועה! יעצט זעה איך שאָך, אַז דו געטרויעסט מיר נישט!

— דו מאַטערסט מיך, מעליטטאַ! דו פּלאָגסט מיך גאָר אומזיסט!... וואָס וועסט דו דערפון האָבען אַז דו וועסט שוין וויסען, ווי אַזוי מען קען דעם טהראָן אַבוועגען?

— דאָס וועט מיר דיענען אַלס בעווייז, דאָס דו ליעבסט מיך אונד האָסט צוטרויען צו מיר. אָבער דו ווילסט עס נישט... גוט, זאָג עס מיר נישט... יעצט ווייס איך. אַז איך האָב אין דיין הויז מעהר נישט צו טהון... דו ווילסט נאָר מיט דבורה'ן לעבען... זי איז דיין געליעבטע, געטרייע ווייב... איך בין ביי דיר איין איבריגע... איך וויל איך נישט שטערן... איך וועל בעסער געהן!

ווייגענדיג איז זי אויפגעשטאַנען פון איהר פּלאַטץ אונד האָט זיך געלאָזט געהן צום טהיר.

— מעליטטאַ! מיין טהייערע מעליטטאַ! — האָט רבי גרשם, אין גאַנצען בעזיעגט אין צובראָכען, אויסגערופען — דו ווייסט, אַז איך קען נישט לעבען אָהן דיר!... בלייב אונד בערוהיג דיך!... איך וועל עס דיר זאָגען... אָבער ניין, איך וועל דאָס דיר נישט זאָגען!... דען איך קען נישט, איך האָב מורא דאָס דיר צו זאָגען.

— פאַר וואָס קענסט דו נישט? פאַר וועמען האָסט דו מורא? און ווער לאָזט דיך נישט?

— הער מיך צו וועל איך דיר דערצעהלען פון אַ פאָרפאַל וואָס עס האָט פּאַסירט אין אַלטע צייטען און וועלכעס איך האָב געלעזען אין אַ אַלטען בוך:

„שלמה המלך וועלכער איז געוועזען קליגער פון אַלע מענשען, האָט אויך געקענט און פערשטאַנען די שפּראַכע פון בהמות און חיות, אויך דאָס צוויטשערן פון פויגלען.

איין מאָל האָט שלמה המלך געוואָלט טהון גוטעס מיט זיין טרייען אונטערטהאַן אלימלך און איהם שענקען רייכטהום און גיטער. אלימלך האָט נישט געוואָלט נעמען און האָט זיך אַנגערופען:

— ליעבער הערר קעניג! שענק מיר נישט קיין גאָלד און זילבער אָדער גיטער, דען גאָט זיי דאַנק עס פעהלט מיר גאָרנישט; נאָר אויב דו ווילסט מיט מיר טהון גוטס, לערן מיך אויס צו פערשטעהן די שפּראַכע פון די חיות און בהמות ווי אויך דאָס צוויטשערן פון די פויגלען, דען דערצו גלוסט איך שוין פון לאַנג, און ווי לאַנג איך וועל לעבען וועל איך דיר נישט פערגעסען די טובה.

— איך וועל דיין וואונש ערפילען — האט דער קעניג איהם געענטפערט — אבער וויסען זאלסט דו, דאס איםפאלס דו וועסט אויסזאגען דעם סוד א צווייטען מענש, עס מעג זיין א מאנספערזאן אדער א פרוי, דאן וועסט דו מוזען שטארבען.

— איך וועל דיין בעפעהל היטען, העדר קעניג! און איך וועל דעם סוד קיינעם נישט אויסזאגען.

דער קעניג שלמה האט איהם געלערנט די שפראכע פון די חיות און בהמות אויך דאס צווישערן פון די פויגלען. אלימלך האט זיך דערמיט זעהר געפרעהט און האט געדאנקט דעם קעניג פאר זיין גוטעס וואס ער האט מיט איהם געטהון, איז אוועק אהיים צו זיך, דארט האט ער חתונה געהאט מיט א פרוי און האט מיט איהר געלעבט א צופריעדען און א גליקליך לעבען.

איין מאל, אלימלך מיט זיין ווייב זענען זיך געזעסען אויפ'ן הויף, איז אנגעקומען דער אקס פון די פעלד-ארבייט. דער קנעכט האט איהם אריינגעפיהרט אין שטאל אריין און האט איהם אנידערגעשטעלט געבען דעם עזעל וועלכער איז דארטען געשטאנען א גאנצען טאג ווייל ער איז קראנק געוועזען. העדט אלימלך ווי דער אקס מיט'ן עזעל פיהרען א שמועס צווישען זיך:

— וואס מאכסט דו ברודער? — האט געפרעגט דער עזעל דעם אקס.

— אך! נישט גוט! — ענטפערט דער אקס — א גאנצען טאג האב איך זיך אנגעליטען צרות אהן א שיעור; מען האט אויף מיר ארויפגעלעגט שווערע משא אז איך בין כמעט אנידערגעפאלען, און דער קנעכט האט מיך געשאלטען מיט טויטע קללות אדער ער האט פון מיר געלאכט און מיך נאך געשלאגען.

— הער צו! — האט זיך אנגערופען דער עזעל — איך וועל דיר געבען א עצה וועלכעס זאל דיך ראטעווען: מאך זיך קראנק. און כדי אונזער בעל הבית זאל גלויבען אז דו ביסט טאקי נישט געזונד, זאלסט דו נישט עסען א גאנצע נאכט; דאן וועט אונזער בעל הבית זעהן אז דו ביסט קראנק און שוואך, וועט מען פון דיר אראבנעמען די שווערע ארבייט און דו וועסט קענען אויסרוהען. איך האב פאריגע נאכט אויך אזוי געטהון, בין איך היינטיגען טאג געבליבען אין שטאל און נישט געגאנגען ארבייטען אין פעלד.

דעם אקס איז געפעלען דעם עזעלס רייד און האט צו איהם געזאגט: „דיין עצה איז א גאנץ גוטע און איך וועל אזוי טהון".

אלימלך האט זיך איינגעהערט זייער שמועס און האט אנגעהויבען לאכען. פרעגט איהם דאס ווייב, „וואס לאכסט דו?" האט ער איהר געענטפערט „איך האב זיך דערמאהנט א פארפאל וואס האט מיר געטראפען שוין לאנג האב איך אנגעהויבען לאכען"

אין דער פריה אז מען האט זיך אומגעקוקט דאס דער אקס האט נישט געגעסען זיין פאשע, האט אלימלך זיך אנגערופען צו זיין קנעכט:

— דער אקס ווייזט אויס איז קראנק און האט קיין כח נישט צו ארבייטען, נעם שפאן איין דעם עזעל זאל ער ארבייטען היינט דאפעלט, דען ער האט זיך נעכטען אויסגערוהט אין שטאל, קען ער היינט ארבייטען אויף פאר'ן אקס.

דער קנעכט האט געטהון אזוי ווי דער הערר האט געהייסען. אין אבענד ווען דער עזעל איז צוריקגעקומען מיעד פון פעלד, פרעגט איהם דער אקס וואס ער מאכט.

— איך פיהל קיין גאנצען גליעד נישט אין מיר — האט איהם דער עזעל געענטפערט. נאר איך וועל דיר דערציילען א זאך וואס גערט דיך אן. איך האב געהערט ווי דער בעל הבית מיט דעם קנעכט האבען צווישען זיך געשמועסט. דאס אויב דער אקס וועט נישט באלד געזונד ווערען וועלען מיר איהם שעכטען. כדי מיר זאלען איהם קענען עסען.

אלימלך האט אויך דאס מאל געהערט דעם שמועס, האט ער ווייטער אנגעהויבען לאכען.

— יעצט וועל איך דיך שוין נישט אנלאזען! — האט דאס ווייב, וועלכע האט זיך געוואונדערט איבער זיין לאכען, זיך צו איהם אבגערופען — דו מוזט מיר שוין זאגען דעם אמת וואס דו האסט געלאכט נעכטען און היינט, און וועסט מיר שוין נישט איינרעדען קיין אלטע זאכען.

— נו, איך וועל דיר אויסזאגען דעם אמת — האט אלימלך זיך אבגערופען, — איך האב זיך איינגעהערט די שמועסען פון אקס מיט דעם עזעל, האב איך געלאכט.

— פון וואנען קענסט דו זייער שפראכע?

— דער קעניג שלמה האט מיך אויסגעלערנט.

— אך, מיין טהייערסטער מאן! דו קענסט די וואונדערליכע חכמה, און מיר דיין ווייב, האסט דו נישט ערצעהלט? איך בעט דיך לערן מיך אויך אויס דיזע געטליכע וויסענשאפט.

— דאס קען איך נישט, — האט אלימלך געענטפערט. — די נייסטער וועלכע זענען אונטערטהעניג צו שלמה המלך וועלען מיך הרג'נען.

אומזיסט האט זיך אלימלך געבעטען ביי זיין פרוי, זי האט איהם נישט אבגעלאזט און איהם געמאטערט ביז ער איז קראנק געווארען פון עגמת נפש און עס איז איהם מיאוס געווארען דאס לעבען. ער האט בעשלאסען אויסצוזאגען דעם סוד זיין ווייב, נאר פריהער האט ער גענומען טינט און פעדער אום צו שרייבען א צוואה איידער ער וועט שטארבען, אזוי ווי שלמה המלך האט איהם אנגעזאגט.

שטיל איז געוועזען אין שטוב. אלע הויז-מענשען זענען ארומגעגאנגען פערטרויערט, דען זיי האבען געזעהן דאס דער בעל הבית האלט ביי'ם שטארבען, מיט אמאל דערהערט אלימלך א גערודער אין הויף. ער קוקט ארויס אויפ'ן הויף און זעהט ער ווי דער הונד קריגט זיך מיט'ן האהן. די אורזאכע איז געוועזען: דער הונד איז געלעגען רוהיג ביי זיין ביידעל, דען ער האט אויך געטרויערט אויף דעם בעל הבית וואס האלט ביי'ם שטארבען; דא איז אנגעקומען דער האהן אין הויף אריין פרעהליך און לוסטיג אין קאמפאניע מיט זיינע פיעל פרויען-היהנער און האט זיך גאנץ הויליג מיט זיין שטיינער איז א געשריי געטהון: „קוקוריקו!“.

— „אך דו אונפערשעמטער“! — האט זיך דער הונד אנגעבייזערט אויף דעם

האָהן — „זעהסט דו דען נישט אַז אונזער אָרענטליכער בעל־הבית האַלט ביי'ם שטאַרבען, און דיך אַרט דאָס גאָר נישט און דו ביסט לעבעדיג, לוסטיג און פרעהליך".

— „זאָל איך מיר נעמען צום האַרצען" האָט דער האָהן געענטפערט „וואָס דער נאַר מאַכט זיך דעם טויט אַבי צוליעב טהון זיין ווייב ? זעה, איך האָב צוואַנציג ווייבער, פערשידענע, ווייסע און שוואַרצע, גרינע און רויטע און קליינע ערדריי‑סטעס זיך צו ווידערשפּעניגען געגען מיר און נישט צו פאָלגען וואָס איך זאָג; און ווער שמועסט נאָך, זיי זאָלען אויף מיר ווילען הערשען, דערפון פאַלט זיי גאָרנישט איין. און אונזער בעל־הבית, דער נאַר, האָט איין פרוי קען ער איבער איהר נישט געוועלטיגען און געהט שטאַרבען ווייל די ווייב וויל אַזוי! אויף אַזאַ נאַר איז נישטאָ קיין רחמנות!"

דער האָהן איז זיך פרעהליך און מיט אַ „קוקוריקו!" אַרויס פון הויף. אַזוי ווי ער איז געקומען און זיינע ווייבער זענען מיט איהם מיטגעגאַנגען.

אלימלך האָט זיך איינגעהערט דעם האָהן'ס רייד, איז ער ביי זיך פעסט געוואָרען. האָט צוריסען דעם פּאַפּיער אויף וועלכען ער האָט אָנגעהויבען שרייבען זיין צוואה, און אַז זיין ווייב האָט איהם ווייטער אָנגעהויבען דאָקוטשען ער זאָל איהר אויסלערנען די שפּראַכע פון חיות בהמות און פויגעל, האָט ער גענומען אַ שטעקען און „איהר גוט אָנגעבראָכען די ביינער ביז זי האָט איהם שוין אָבגעלאָזט און זיי האָבען זיך נאָך דעם ווייטער געלעבט גליקליך און צופריעדען אַזוי דער סוד איז מיט אלימלך'ן צוזאַמען געשטאָרבען".

— איך פערשטעה וואָס דו מיינסט — האָט זיך מעליטטאַ אָבגערופען ווען רבי גרשם האָט געענדיגט זיין מעשה, — אָבער דיין משל איז נישט גלייך צו מיר, איך וויל נישט דיין טויט, איך וויל נאָר וויסען אַז דו האָסט צוטרויען צו מיר — איך זעה אָבער אַז דו האָסט מורא דאָס איך וועל דיין סוד אויסזאָגען — ווען דו וואָלסט מיך באמת ליעב געהאַט וואָלסט דו גאָרנישט געקלערט אַז איך וועל ברעכען מיין טריי צו דיר.

רבי גרשם האָט שוין נישט געקענט מעהר אויסהאַלטען און האָט זיך אָבגערופען:

— נו איך וועל עס דיר זאָגען... אָבער היט דיין צונג... מיין לעבען, מיין גליק, אונד מיין צוקונפט הענגט אָב פון דיעזען סוד.

— זיי רוהיג, מיין טהייערער!... פון מיר וועט דאָס קיין מענש נישט ערפאַהרען, ווייל דיין לעבען איז מיר טהייערער פון מיין אייגענעם לעבען!

רבי גרשם האָט איהר דעם סוד אויסגעזאָגט אונד האָט דערביי נאָך נישט געוואוסט, דאָס ער האָט מיט דעם זיין לעבען אין די הענד פון אַ פאַלשע פרוי איבערגעגעבען...

עלפטעס קאפיטעל.

פערארטהיילט צום טויט

דריי טעג שפעטער, נאך דעם ווי רבי גרשם האט מעליטמא'ן ענטדעקט דאס געהיימניס ווי אזוי דעם טהראָן אבצוּווענען, איז ער ארעסטירט אונד אוועקגעזעצט געוואָרען אין א געפענגניס אונד נאך אין דעמזעלבינען טאג האט מען איהם געשטעלט פאר א געריכט, וואו דער מיניסטער יאהאַן איז דער פרעזידענט געוועזען.

— הער אויס, גרשם, האט יאהאן צו איהם געזאגט — אויף דעם חשד, דאס דו האסט פון דעם קעניגליכען שאטצקאמער מעהר זילבער גענומען, ווייפיעל דו האסט בעדאַרפט, איז יעצט בעקאנט געוואָרען, דאס דו האסט דריי אונד א האלב צענטנער זילבער גע'גנב'עט... נאך מעהר האסט דו דיך פערזינדיגט מיט דעם, וואס דו האסט ערקלערט, דאס דו ווייסט נישט, ווי דעם טהראָן אבצוּווענען. דאס אליין איז שוין גענוג דיך צום טויט צו פערארטהיילען!

— דאס קענט איהר נישט — האט רבי גרשם רוהיג געענטפערט — איידער איהר האט דעם טהראָן אבגעוואגען און איידער איהר האט מיך איבערצייגט, דאס איך בין ווירקליך א גנב'

— אהו! מיר האבען זיך שוין גענוג איבערצייגט, דען מיר האבען שוין דעם טהראָן אבגעוואגען... מיר האבען עס געטהון נאך דיין מעטהאָדע. מיר האבען אוועקגעשטעלט א שיף אין וואסער אונד געמאכט א צייכען אן שיף ביי דעם פלאטץ, וואו דאס וואסער האט גערייכט. דאן האבען מיר אויף דעם שיף אוועקגעשטעלט דעם טהראָן אונד אלס די שיף איז פון דער משא ניעדריגער ארונטערגעזונקען, האבען מיר א צווייטען צייכען געמאכט. נאך דעם האבען מיר געלאזט דעם טהראָן ארונטערגענומען און די שיף אנגעפילט מיט שטיינער ביז דעם צייכען וואס איז נאך דעם טהראָן געמאכט געוואָרען. אונד דאן, אלס מיר האבען די שטיינער אבגעוואגען, האבען מיר געפונען, אז עס פעהלען גאנצע דריי אונד א האלב צענטנער זילבער, דאס הייסט: דו האסט פון שאטצקאמער דריי אונד א האלב צענטנער זילבער מעהר גענומען, ווי פיעל דער טהראָן וועגט. יעצט זאג מיר, האבען מיר דען נישט ריכטיג געטהון, ווי דו האסט דיין ווייב געזאגט?

ווי פון א גיפטיגע שלאנג געביסען, איז רבי גרשם פון זיין פלאטץ אבגעשפרונגען אונד איז בלייך געוואָרען ווי א טויטער. דער געדאנקען אז זיין ווייב האט איהם פערראטהען, איז איהם שרעקליכער געוועזען ווי דער טויט. ער האט זיין מויל געעפענט אונד האט זיך געוואלט פערטהיידיגען אבער ער האט קיין איינציגעס וואָרט נישט געקענט ארויסברענגען, ווייל זיינע ליפען זענען אזוי ווי פאראליזירט געוועזען.

— דו שווייגסט? — האט יאהאן מיט פערבאָרגענע פריידע אויסגערופען — אלזא ביסט דו מודה אז דו ביזט שולדיג?

— ניין, איך בין אונשולדיג! — האט רבי גרשם געענטפערט, אלס ער איז ענדליך צו זיך געקומען — אבער איידער איך וועל מיך פערטהיידיגען,

וויל איך וויסען, צי איז דאס אמת, אז מיין ווייב מעליטטא האט אייך דעם סוד ענטדעקט?

יאהאן האט א ווונק געטהון צו זיין פלימעניק מיחאיל, וואס איז דא אין געריכט געווען.

מיחאיל איז צו רבי גרשם צוגעגאנגען אונד האט איהם אין אויער אריינגעשושקעט:

— ווארום צווייפעלסט דו?... געוויס האט מיר מעליטטא דעם סוד אויסגעזאגט!... זי האט דאס געטהון אויס ליעבע צו מיר... זי האט מיך שוין פריהער, איידער זי האט מיט דיר חתונה געהאט, געליעבט, אונד אויך יעצט איז זי מיר אזוי גוט ווי א ווייב!...

— דו ביסט א ליגנער! — האט רבי גרשם אויסגעשריען.

— אה!... דו ווילסט א סימן? — האט דער לוטש לאכענדיג געענטפערט — גוט, איך קען עס דיר געבען!... ווילסט דו וויסען, וואו דער רינג, וועלכען דער קייזער האט דיר געשענקט איז אהינגעקומען? ער איז ביי מיר!... מיין געליעבטע מעליטטא האט איהם ביי דיר צוגענומען, ווען דו האסט איהם אויף א ווייל פון דיין פינגער אויסגעטהון אונד האט איהם מיר אוועקגעשענקט... נו? וואס וועסט דו יעצט זאגען?

די לעצטע ווערטער האט רבי גרשם שוין נישט געהערט, דען מיט איין אויסגעשריי פון שרעק איז ער אהנמעכטיג אויף דער ערד צוזאמען־געבראכען.

אויף יאהאן'ס בעפעהל האט מען איהם אבגעמינטערט, אונד אלס ער איז ווידער צו זיך געקומען, האט ער איהם געפרעגט:

— ווילסט דו זיך יעצט מודה זיין, אז דו ביזט שולדיג?

— איך בין אונשולדיג! — האט רבי גרשם מיט א שוואכער שטימע געענטפערט — אויב עס איז ווירקליך פון דעם זילבער גע'גנב'עט געווארען, האבען דאס מיינע ארבייטער געטהון.

— אונד ווארום האסט דו דעם קייזער נישט געוואלט זאגען, ווי אזוי דעם מהראן אבצוזעגען?

— איך האב נאר דערמיט געוואלט אויסמיידען דעם צארן פון מיינע פיינד!

— דאס איז נאר א פוסטער אויסרייד!... דו ביזט א גנב!... איך פערורטהייל דיך צום טויט!... דו מוזט אויפגעהאנגען ווערען אויף א בוים אזוי ווי אלע גנבים!

— מיר זענען אלע מסכים צו דעם משפט! — האבען די איבריגע ריכטער אין איין קול אויסגערופען — ער מוז אויפגעהאנגען ווערען!

אויף א ווינק פון דעם מיניסטער יאהאן, זענען צווייא געריכטס־דיענער צו רבי גרשם צוגעגאנגען, האבען איהם געשמידט אין קייטען אונד האבען איהם צוריק אין געפענגניס אבגעפיהרט.

אלס יאהאן איז געקומען צום קייזער אונד האט איהם דעם אורטהייל צום אונטערשרייבען פארגעלעגט, האט דער קייזער דעם דאקומענט נישט אונטערגעשריבען.

— אזא טויט האט ער נישט פערדיענט — האט דער קייזער געזאגט — מיר קענען איהם נאר אלס פאליטישען פערברעכער בעשטראפען, אונד איך וועל שוין שפעטער עפיס א שטראף פאר איהם אויסטראכטען.

דער גוטער קיזער האט אין גרונד הארצען אין רבי גרשם'ס שולד נישט גע־גלויבט אונד האט איהם געוואלט צייט געבען זיין אונשולד צו בעווייזען. ער האט אויך געהאפט, אז רבי גרשם וועט צו איהם קומען מיט דעם רינג אין דער האנד און וועט ביי איהם גנאדע בעטען.

אבער יאהאן האט דעם קיזער'ס געדאנקען פערשטאנען.

— אומזיסט איז דיין הארטען, מאיעסטעט! — האט ער צום קיזער געזאגט — ער האט שוין דעם רינג נישט... געוויס האט ער איהם פערקויפט!... וואס פאר א ווערטה האט ביי א אידען א קייזער'ליכער פרעזענט?... דו ביזט אזוי שמאלץ אויף דעם טהראן, וועלכען ער האט פאר דיר געבויעט, אבער ווי לאנג וועט דער שמאלץ דויערן?... בלייבט דער איד לעבען, וועט ער אזעלכע טהראנען פאר אנדערע קייזער אונד קעניגע מאכען, דען וואס טהוט דען נישט א איד פאר געלד?

דאס האט אויף דעם קייזער געווירקט.

— דו ביזט גערעכט, — האט דער קייזער געענטפערט — ער מוז שטארבען! אונד מיט איהם וועט אויך זיין קונסט בעגראבען ווערען!

נאך אין דעם זעלביגען טאג האט דער קייזער דעם אורטהייל אונטער־געשריבען.

צוועלפטעס קאפיטעל.

אין געפענגניס.

טיעף אונטער דער ערד אין א פינסטערן אונד א פייכטען קעלער, מיט שווערע אייזערנע קייטען אויף די הענד אונד אויף די פיס, איז רבי גרשם אויף זיין הארטען געלעגער פון א ביסעל שטרוי טאג אונד נאכט געלעגען.

פאר דעם טויט האט ער זיך, ווי אלע גרויסע גייסטער אונד ווי דאס רוב אונשולדיגע, נישט געשראקען; עס האבען איהם נאר געשראקען זיינע א י נ ע נ ע געדאנקען.

אונד דיזע געדאנקען פלעגען איהם אויסמאלען שרעקליכע בילדער.

ער האט אין זיינע געדאנקען זיין צווייטע פרוי טעליטא געזעהן, ווי זי ליגט אין די ארעמס פון דעם יונגען גארדיסט מיחאיל, ווי זי פערקויפט איהם איהר ליעבע וואס געהערט צו א י ה ם, ווי זי מאכט חוזק פון דעם בעטראגענעם מאן!

אונד ער האט איהר אזוי געליעבט... ער האט אין איהר ליעבע געגלויבט!...

ווארום האט ער זיך געלאזט איינרעדען אונד האט א צווייטע פרוי גענומען!

איז ער דען נישט געווען גליקליך געוועזען מיט זיין טרייע דבורה אליין?..

נאר איין האפנונג איז איהם נאך איבערגעבליבען. ער האט געהאפט, אז אין דער לעצטער מינוט, וועט נאך דער גוטער קיזער חרטה האבען אונד וועט איהם בעגנאדיגען.

— ווען איך זאל נאר קענען דעם קייזער מודיע זיין, אז זיין רינג איז פון מיר אוועקגע'גנב'עט געווארען! — האט ער ביי זיך געטראכט.

אין עטליכע טעג אַרום איז דער וועכטער פון געפענגניס צו איהם אַריינגעקומען אונד האָט די קייטען פון זיינע הענד אונד פיס אַרונטערגענומען.

— בין איך בעגנאַדיגט? — האָט איהם רבי גרשם האַסטיג געפרעגט.

— ניין, — האָט דער וועכטער מיט אַ טרויעריגער מינע געענטפערט — דער קייזער האָט נאָר די שטראָף אומגעביטען. דו וועסט נישט בעשטראָפט ווערען אַלס איינפאַכער גנב, נאָר אַלס פּאָליטישער פערברעכער!

— אונד ווי ווערען אַזעלכע פערברעכער בעשטראָפט?

— מען זעצט זיי אַריין אין אַ טהורם אונד מען לאָזט זיי אַזוי לאַנג הונגערן, ביז זיי שטאַרבען פון הונגער.

— אָה, מיין גאָט! האָט רבי גרשם שוידערנדיג אויסגערופען.

דער וועכטער האָט איהם מיט רחמנות אָנגעקוקט.

— ווילסט דו פאַר מיר עפּיס טהון? — האָט איהם רבי גרשם געפרעגט.

— זעהר גערן, אויב עס איז נאָר מעגליך.

— עס איז אַ קלייניגקייט!... דו דאַרפסט נאָר דעם קייזער מעלדען, אַז דעם רינג, וועלכען ער האָט מיר אַמאָל געשענקט, האָט מען ביי מיר גע'גנב'עט!

— אָה. דאָס טאָר איך נישט טהון!... איך האָב מורא פאַר דעם מיניסטער יאָהאַן, וואָס וויל דורכאויס דיין טויט... ער וועט דאָס מיר נישט שענקען אונד וועט מיך פערפאָלגען ביז'ן טויט.

מיט דיזע ווערטער איז דער וועכטער אַוועקגעגאַנגען.

נאָך האַלבע נאַכט האָט זיך די טהיר פון קעלער ווידער געעפענט אונד דער מיטראָפּאָליט פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל איז אין געפענגניס שטילערהייד אַריינגעקומען.

ער האָט רבי גרשם, וואָס האָט געשלאָפען, מיט זיין האַנד בעריהרט, האָט איהם אויפגעוועקט אונד האָט צו איהם געזאָגט:

— אַזוי רוהיג שלאָפען קען נאָר דער עהרליכער, אונשולדיגער מענש. אונד אַז דו ביזט אונשולדיג, רבי, ווייס איך זעהר גוט; איך ווייס אויך, אַז ווען נישט דער פערדאָרבענער יאָהאַן, וואָלסט דו אין אַזאַ טרויעריגער לאַגע נישט געקומען.

— ווען אַזוי, — האָט זיך רבי גרשם אָבגערופען — וואָרום זאָלסט דו פּיי דעם קייזער מיין פרייהייט נישט אויסווירקען?

—דערוויילע איז יאָהאַן נאָך צו מעכטיג אונד איך האָב מורא פאַר איהם; אונד דאָך וויל איך דיר העלפען, אויב דו וועסט מיין ראַטה פאָלגען.

— וואָס דאַרף איך טהון?

— זעה רבי, דו ביסט ביי מיר טהייער און געעהרט. דיין גרויסע קלוגשאַפט שיינט פון דיין געזיכט און זי קען דיך דערהויבען צו ווערען אַ וויצע-קייזער. די לעג דיר פאַר לעבען, פרייהייט, רעגירונג, עהרע, רייכטהום און גרויסקייט, ווען דו זאָלסט מיך נאָר פאָלגען — זאָלסט פערלאָזען דיין רעליגיאָן און איבערגעהן צום קריסטענטהום.

— דער טויט איז ביי מיר טהייערער, ווי צו פערלאָזען מיין רעליגיאָן.

— זיי נישט קיין עקשן רבי! דער מיניסטער יאָהאַן איז שוין פערמיאוסט ביי אַלע לאַנדעס-איינוואָהנער און פערפיינדעט ביי זיי. פערזיכער מיר אַז דו וועסט מיך

פאָלגען. — געה איך גלייך צום קייזער און דערצעהל איהם דיין בעשלוס, איך וועל אראָפּרייסען די מאַסקע וועלכע דער מיניסטער יאָהאַן טראָגט, דאַן גערהסט דו ארויס פון געפענגניס צו רעגירען אַזוי ווי אַמאָל יוסף אין מצרים און אויף דיין שטעלע וועט געטוידטעט ווערען יאָהאַן.

— לאָז מיך אָב געעהרטער העדר! לאָז מיך בעסער שטאַרבען דעם הונגער-טויט! עס איז מיר ליעבער אָבצוגעבען מיין לעבען פון די וועלט וועלכעס איז נאָר אריבערגעהענד איידער איך זאָל דאָס איינטוישען און פערליערען דעם עביגען לעבען און גאָט'ס גענאָד.

— דו דערמאָהנסט נאָך דיין גאָט'ס גענאָד און ברענגסט נאָך זיין נאָמען אויף דיינע ליפּען? פאַר וואָס בעהאַלט ער זיך פון דיר און לאָזט דיך שטאַרבען אלס זינדיגער אָבוואָהל דו ביסט אונשולדיג?

— ווייל אַזוי וויל ער, דער ערהאַבענער און הייליגער. און אפשר וועט מיין טויט זיין א כפרה אויף אלע מיינע זינד וועלכע איך בין בעגאַנגען געגען איהם אין מיין לעבענס-טאָג, און דאַפיר וועל איך געניסען פון די גוטעס וועלכע גאָט בעהאַלט אויף יענער עביגער וועלט פיר זיינע דיענער. אך! איך וואָלט גערן גע-וואָלט נאָך לעבען, איך זאָל קענען גוטעס טהון מיט מיינע קענטניסע וועלכע איך בעזיץ, אָבער קויפען מיר לעבען און פרייהייט פיר דעם זינדען-פרייז וואָס דו לעגסט מיר פאַר, זאָל מיך גאָט אָבהיטען.

— מיין גוטע עצה רופסט דו אָן מיט דעם נאָמען זינדען-פרייז?

— געוויס! עס גיבט נישט קיין גרעסערע זינד ווי דער וואָס וואַרפט אוועק די רעליגיאָן וועלכע ער האָט איבערגענומען פון זיינע עלטערן און האָט אונטער איהר אָבגעלעבט א גרויסען טהייל פון זיינע יאָהרען.

— אויב אַזוי קען איך דיר גאַרנישט העלפען, און דו וועסט שטאַרבען דורך דיין עקשנות.

— אויב גאָטס ווילען וועט זיין מיך צו רעטען פון טויט בין איך זיכער אַז איך וועל יעצט נישט שטאַרבען, נאָר אויב ער האָט גוזר געווען אַז איך זאָל יעצט שטאַרבען, און ער וויל מיך דערמיט בעשטראָפען, וועסטו דו מיין העדר מיר אויך נישט קענען העלפען, דען נאָר ביי גאָט אין האַנד איז לעבען און טויט און נישט אין קיין מענשען-האַנד.

— איך וויל דיר גערן העלפען, רבי, נאָר דו אליין ווילסט זיך נישט רעטען פון די צרה.

— איך וויל נישט געבען דעם פרייז וועלכען דו פאָדערסט.

— אויב אַזוי קענסט דו זיך גרייט מאַכען צום טויט וועלכער איז דיר נאָהנט.

— איך בין בערייט צו געהן צום טויט אַזוי ווי איינער געהט צום טאַנץ. און גאָט גיב איך איבער מיין גייסט און מיין נשמה.

— איז דאָס דיין לעצטעס וואָרט?

— מיין לעצטעס!

דריטצעהנטעם קאפיטעל.

א פאלשע האפנונג.

דאס אונגליק, וואס האט אזוי אונערוואַרטעט אריינגעבראָכען אין רבי גרשם'ס הויז, האט זיי גוטע אונד פרומע דבורה אין גאנצען צעבראָכען. א לאנגע צייט איז זי ווי פאראליזירט אין איהר צימער געלעגען אונד האט איהר טיעפען שמערץ אין ביטערע טרעהרען אויסגעגאָסען. ערשט אין עטליכע טעג ארום, ווען זי האט ערפאהרען, אז איהר מאן איז פערארטהיילט צום טויט, האט זי אין איהר האלב־טויטען קערפער ווידער לעבען בעקומען אונד האט מיט געוואלד איהרע קרעפטען צוזאמענגענומען, אום עפיס צו טהון.

איהר ערשטער גאנג איז געוועזען צום רב פון קאנסטאנטינאפאל, האפענדיג, אז ער, דורך זיין גרויסען איינפלוס קען עפיס העלפען. אבער דער רב האט איהר גע־ענטפערט, אז אין דעם פאל האט זיין איינפלוס קיין שום ווערטה, וויל דער נעגער, דער מיניסטער יאהאן, איז פיעל מעכטיגער פון איהם.

דיזעלביגע תשובה האט זי בעקומען פון יעדען איינעם, צו וועלכען זי האט זיך געווענדעט מיט דער בקשה, איהר מאן צו העלפען.

איהר יאמער איז נאך גרעסער געווארען, ווען זי האט בעמערקט, דאס מעליטטא ווערט פון טאג צו טאג אלץ לוסטיגער אונד פוצט זיך נאך מעהר ווי פריהער. עס איז איהר געקומען אויף די געדאנקען דער רעיון, פיליייכט שטאמט דאס אונגליק פון דיזער פערדארבענער פרוי, אונד האט זיך פארגענומען איהר נאכצושפיאנירען.

זי האט באלד אויסגעפונען, אז מעליטטא בעזוכט טאג־טעגליך א געוויסען ווייַן־האנדעל, וואו זי פערברענגט גאנצע שטונדען.

זי האט זיך געמאכט א גאנג צו יענעם ווייַן־האנדעל, אונד פאר א פאר דוקא־טען, מיט וועלכע זי האט איינעם פון די משרתים אונטערגעקויפט, האט זי פון איהם ערפאהרען, דאס מעליטטא קומט דא צוזאמען מיט א יונגען אפיציער פון דער קייזער־ליכער גארדע, וואס איז געוויס איהר געליעבטער.

— איך וויל הערען, וואס זיי רעדען צווישען זיך! — האט דבורה צו איהם געזאגט.

— אה, דאס איז זעהר לייכט — האט ער איהר געענטפערט

ער האט איהר דורכגעפיהרט א לאנגען קארידאר אונד האט איהר אריינגע־פיהרט אין א לעדיגען צימער

— אין צווייטען צימער זיצט מעליטטא אונד ווארט אויף דעם אפיציער, וואס דארף באלד קומען — האט ער צו איהר געזאגט — דורך דעם שליסעל־לאך קענט איהר זיי בייַדען זעהן אונד וויל די וואנד איז זעהר דין, קענט איהר אלעס הערען, וואס זיי רעדען.

דער משרת איז אוועקגעגאנגען אונד דבורה איז געבליבען איינע אליין.

דורך דעם שליסעל־לאך האט זי געזעהן, ווי מעליטטא זיצט ביי א טיש, א־[illegible] ...יעבען עס איז געשטאנען א בלאש ווייַן מיט טרינק־גלעזער

די טהיר אין צווייטען צימער האט זיך געעפענט אונד מיכאיל איז אריינגעקומען.

מעליטטא איז האסטיג צו איהם צוגעלאפען, האט זיך אריינגעווארפען אין זיינע ארעמס אונד האט אויסגערופען:

— דו האסט מיר היינט צופיעל געלאזט ווארטען, געליעבטער!... איז דאס שיהן פון דיר?

— דו מוזט מיר פערצייהען, מיין טהייערע מעליטטא! — האט ער געענטפערט — דו ווייסט דאך, איך בין איין אפיציער אונד מיין צייט געהערט מיין קייזער... ווען איך וואלט נישט דארפען פון דיר אבשייד נעהמען, וואלט איך יעצט נישט געקומען!

— אבשייד?... אונד וואוהין געהסט דו שוין וויעדער?

— מיר האבען שוין ווי. ער קריעג אונד איך מוז מיט מיין רעגימענט אויסציהען!

— אויף ווי לאנג?

— ווער ווייס? פיליינכט אויף א יאהר, פיליינכט אויף נאך לענגער!

— אבער דו קענסט מיך דאך מיטנעהמען!

— וואס רעדסט דו פאר נארישקייטען?! א פרויענצימער אין מלחמה, דערצו נאך א פרעמדע... ווי וועט דאס אויסזעהן?

— וואס הייסט א פרעמדע? מיר קענען דאך חתונה האבען!... דאס איז דאך שוין ביי אונז אנ'אבגעמאכטע זאך!

— יא, אבער...

— אבער וואס?... דו האסט אפשר חרטה?

— ווי קענסט דו פון מיר אזוי שלעכט רעדען, טהייערע מעליטטא! דו ווייסט דאך ווי טיעף דו זיצסט מיר אין הארצען... וואס זאל איך אבער טהון מיט מיין פעטער? ער וויל פון דעם נישט הערען אונד נישט זעהן!

— אונד דו ווילסט איהם פאלגען?

— איך מוז איהם פאלגען!... איך בין זיין איינציגער יורש פון זיין גרויסען פערמעגען, אונד קוים וועל איך איהם נישט פאלגען, וועט ער די ירושה איין א.. דערן אבזאגען!

מעליטטא איז בלאס געווארען ווי א שטיק קרייד אונד מיט א וויינענדיגע שטימע האט זי אויסגערופען:

— איז דאס דיין ליעבע צו מיר? איז דאס דער דאנק פאר אלע ניעדערטרעכטיגקייטען, וואס איך בין צוליעב דיר בעגאנגען?

— הער אויס, מעליטטא!... וואס עס קען נישט זיין, דארפסט דו נישט פערלאנגען... מיין פעטער וויל נישט אונד איך קען געגען זיין ווילען נישט געהן; אבער מיין פעטער איז גאר נישט אזוי שלעכט, ווי דו מיינסט. פאר דאס אלעס, וואס דו האסט פאר אונז געטהון, שיקט ער דיר טויזענד דוקאטען.

ביי דיעזע ווערטער האט ער איהר דערלאנגט א ביטעל מיט געלד.

— נעהם דיין געלד צוריק, דו עלענדער באנדיט! — האט מעליטטא אויסגעשריען אונד האט איהם דאס געלד צו די פיס געווארפען — יעצט זעה איך שוין מיט

וואס פאר א באנדיט איך האב געהאט צו טהון, אבער גאט וועט עס דיר נישט שווייגען, זיין פלוך וועט דיך בעגלייטען אויף שריט אונד טריט!

— חא! חא!... דו רופסט גאט צו הילף, דו? א פרוי, וואס האט איהר איגענעם מאן פערקויפט צו זיינע פיינד? אזא פרוי הערט קיין גאט נישט!... איך לאך מיך פון דיר אויס, מעליטא, אונד פון דיינע קללות!

אונד אונטער א געלעכטער איז ער פון צימער ארויסגעגאנגען.

א לאנגע צייט איז מעליטא געזעסען אינבעוועגליך אונד האט געוויינט, דאן זענען איהר אין קאפ אנדערע געדאנקען געקומען.

— זאל ער געהן צו אלע רוחות! — האט זי אויסגערופען — איך קען קריגען בעסערע פון איהם... איך בין נאך גענוג יונג אונד שעהן אונד באלד וועל איך שוין אויך אן אלמנה זיין... א יונגע אלמנה מיט שעהנהייט אונד מיט געלד, קען טויזענד בעלנים קריגען!

זי האט צוזאמענגענומען דאס געלד אונד איז אוועקגעגאנגען.

דבורה האט דאס פון צווייטען צימער אלעס געזעהן אונד געהערט.

— איך בין די שולדיגע! — האט זי וויינענדיג צו זיך געזאגט — איך האב איהם צוגערעדט מיט אזא שלאנג חתונה צו האבען; אבער עס מעג מיר קאסטען מיין לעבען, איך מוז איהם ראטעווען!

פיערצעהנטעס קאפיטעל.

די מאכט פון ליעבע.

פון יענעם טאג אן, אין וועלכען דבורה האט דעם בעזוך אין וויינהאנדלונג געמאכט אונד האט דארטען די גאנצע אינטריגע געגען איהר מאן ערפאהרען, האט זי מיט מעליטא'ס יעדען טריט ומשא אבגעבראכען אונד האט מיט איהר קיין איינציגעס ווארט גערעדט.

אלע איהרע געדאנקען, סיי ביי טאג, סיי ביי נאכט, האבען זיך נאר ארום אין איינציגען פונקט ארומגעדרעהט: איך מוז בעפרייען מיין מאן, ווען דאס זאל מיר אפילו מיין לעבען קאסטען!

די אונבעגרענצטע ליעבע צו איהר מאן האט איהר דערצו די נויטהיגע ענערגיע געגעבען, חאטש זי האט נאך נישט געוואוסט, ווי אזוי זי זאל דאס אנפאנגען.

ענדליך האט זי זיך דערמאהנט אן דער פרינצעסין טהעאדארא, וועלכע איהר מאן האט געראטעוועט פון טויט.

— זי וועט מיר העלפען! — האט זי אין פרעהליגער האפנונג אויסגערופען — זי וועט מיר אן אודיענץ ביי דעם קייזער פערשאפען!

זי האט נישט לאנג געווארט אונד איז אוועקגעגאנגען צום קייזערליכען פאלאץ, אום די פרינצעסין אויפצוזוכען.

אָבער קיין איינציגער פון די קאַמער־הערדען אונד קיין איינציגע פון די קאַמער־פרויען האָבען איהר צו דער פּרינצעסין נישט צוגעלאָזען.

אַלע האָבען געוואוסט דעם צוועק פון איהר בעזוך, אונד כאָטש זיי האָבען מיט איהר גרויס רחמנות געהאַט, האָבען זיי דאָך נישט געוואַגט איהר צו דער פּרינצעסין צוצולאָזען, ווייל זיי האָבען מורא געהאַט פאַר דעם מיניסטער יאָהאַן.

— עס בלייבט מיר נאַר איין מיטעל, — האָט די אונגליקליכע צו זיך געזאָגט — איך וועל וואַרטען ביז די פּרינצעסין וועט אויספאָהרען שפּאַצירען, דאַן וועל איך מיט איהר קענען רעדען!

זי האָט זיך אַוועקגעשטעלט נישט ווייט פון פּאַלאַץ אונד האָט געוואַרט. אין אַ שטונדע אַרום איז דער קעניגליכער עקיפּאַזש מיט דער פּרינצעסין ווירקליך אַרויסגעפאָהרען פון פּאַלאַץ, אָבער ווייל די פערד זענען זעהר האַסטיג געלאָפען, האָט זי צו דעם עקיפּאַזש נישט געקענט צוקומען.

אַ שטראָם טרעהרען האָט זיך פון דבורה'ס אויגען אַרויסגעגאָסען, אָבער זי האָט נאָך איהר האָפנונג נישט פערלוירען אונד איז געבליבען שטעהן אויף איהר פּלאַטץ.

— איך וועל וואַרטען, ביז זי וועט צוריקקומען, — האָט זי צו זיך געזאָגט — אונד דאַן וועט מיך שוין קיין מאַכט אין דער וועלט נישט אָבהאַלטען מיט דער פּרינצעסין צו רעדען!

אין אַ שטונדע אַרום האָט זי דערזעהן דעם עקיפּאַזש צוריקפאָהרענדיג, אונד שנעל ווי אַ בליטץ האָט זי זיך פאַר די פערד געוואָרפען אונד האָט אויסגערופען:

— העלף, פּרינצעסין!... העלף איין אונגליקליכע פרוי!

דער קוטשער האָט קוים צייט געהאַט די פערדינגע רעדר איינצוהאַלטען, אונד די פּרינצעסין, וואָס האָט דעם פערצווייפעלטען רוף געהערט, האָט זיך אַ צושראָקענע אין דעם פענסטער פון דעם עקיפּאַזש בעוויזען.

— ווער זייט איהר אונד וואָס ווילט איהר פון מיר? — האָט זי ציטערנדיג געפרעגט.

— איך בין רבי גרשם'ס ווייב... מיין מאַן איז פערארטהיילט צום טויט... איהר מוזט מיר העלפען... איהר מוזט איהם ראַטעווען!

— אָבער וואָרום זייט איהר צו מיר אין פּאַלאַץ נישט געקומען?

— אייערע דינער לאָזען מיך צו אייך נישט אַריין, גנעדיגע פּרינצעסין!

— זעצט אייך צו מיר אין וואָגען. איך וועל אייך אַריינפיהרען אין פּאַלאַץ אונד דאָרטען וועט איהר מיר אַלעס דייטליך ערקלעהרען.

אַלס די פּרינצעסין האָט עטליכע מינוט שפּעטער דבורה'ן אַריינגעפיהרט אין איינעם פון איהרע פּרעכטיגע סאַלאָנען, האָט זי איהר זעהר פריינדליך איינגעלאַדען צו זיצען, אונד האָט איהר אויפגעפאָדערט איהר צו ערקלערען, אום וואָס עס האַנדעלט זיך.

אונטער שטראָמען הייסע טרעהרען האָט איהר דבורה קלאָר געמאַכט מיט דעם גאַנצען אינהאַלט פון דער אינטריגע געגען איהר אונשולדיגען מאַן, ווי אַזוי מען האָט איהם פערארטהיילט צום טויט, כאָטש זיין שולד איז מיט קיין זאַך נישט בע

וויזען נע.וארען אונד ווי אזוי די אינטריגע איז פון דעם מיניסטער יאהאן, פון זיין פלימעניק מיהאיל אונד פון מעליסמאן געוועכט געווארען.

זי האט איהר אלעס דייטליך ערקלערט, נאר וועגען דעם פערלארענעם רינג האט זי גאר נישט דערמאהנט, וועיל זי האט נישט געקענט אנגעבען ווי אזוי דער רינג איז פערלארען געגאנגען.

— הייליגער גאט! — האט די פרינצעסין אויסגערופען אונד איז בלאס אונד ציטערנדיג פון איהר שטוהל אויפגעשפרונגען — אזא נידערטרעכטיגקייט זאל בעגאנגען ווערען מיט דעם בעסטען אונד עדעלסטען מענשען פון קאנסטאנטינאפאל!... אה, ווי אונדאנקבאר! ווי אונדאנקבאר געגען א מענשען, וואס האט טאג אונד נאכט איבער מיר געוואכט, אום מיך פון טויט צו ראטעווען; געגען א מענשען וואס האט גאנצע מאנאטען געארבייט, אום פאר דאס לאנד דעם שעהנסטען טהראן פון דער וועלט צו שאפען!... אבער זייט רוהיג, ליעבע פרוי, דאס וועט נישט געשעהן!... איהר מאן מוז בעפרייט ווערען!... בלייבט דא אין מיין צימער... איך געה צום קייזער אונד איך בין זיכער, אז איך וועל אייך באלד איהר מאנ'ס פרייהייט ברענגען!

דבורה האט זיך געווארפען די פרינצעסין צו די פיס, אום איהר צו דאנקען, אבער די פרינצעסין האט איהר שוין נישט געהערט. האסטיג איז זי פון צימער ארויסגעגאנגען אונד האט זיך געווענדעט צום קייזער'ס קאבינעט.

ווי גרויס איז אבער איהר איבערראשונג געוועזען, אלס דער אפיציער, וואס איז געשטאנען אויף דער וואך ביי דער טהיר פון קאבינעט, האט איהר ערקלערט, דאס זי קען צום קייזער נישט אריינקומען, וועיל זיינע מאיעסטעט האט בעפוילען קיין מענשען צו איהם נישט אריינצולאזען.

— מיר אויך נישט? — האט זי געפרעגט.

— אייך אויך נישט, האהייט!

— גוט!... דאן וועל איך מיר דעם איינטריט אליין פערשאפען!

אונד מיט דיעזע ווערטער האט זי דעם אפיציער אבגעשטויסען פון טהיר אונד איז אריינגעגאנגען אין קאבינעט.

דער קייזער האט איהר העכסט איבערראשט אונד זעהר נישט פריינדליך אנגעקוקט.

— ווי וואגסט דו, טהעאדארא, נישט גערופענערהייט צו מיר אריינצוקומען — האט איהר דער קייזער געפרעגט.

— דארטען, וואו עס האנדעלט זיך איין אנגעזעהענעם מענשען פון טויט צו ראטעווען, וואג איך אלעס! האט זי אונערשראקען געענטפערט.

— אונד ווער איז דער מענש?

— רבי גרשם, מיין רעטער!

— אח, אומזיסט איז דיין מיה, טהעאדארא!... ער איז פערלוירען... ער מוז שטארבען!... איך קען איהם נישט העלפען.

— ווי?... דו קענסט איהם נישט העלפען?... דו... דער קייזער...

— איך האב איהם די מעגליכקייט געגעבען זיך פון יעדער גוטה ארויסצו

העלפען. איך האב איהם דערצו מיינעם א רינג געגעבען, ווארום קומט ער צו מיר מיט דעם רינג נישט?

— אבער עס קען דאך זיין, אז זיינע פיינד האבען ביי איהם דעם רינג גע'גנב'עט!

דאס האט אויף דעם קייזער געווירקט. ער האט איינגעזעהן, אז עס איז וועהר וואהרשיינליך, דאס אימיצער האט ביי איהם דעם רינג גע'גנב'עט, אום איהם יעדע הילף אפצושניידען. א לאנגע צייט איז ער טראכטענדיג ארומגעגאנגען אין קאבינעט אהין אונד אהער. דאן איז ער געבליבען שטעהן אונד האט אויסגערופען:

— נאר דיר צוליעב, טהעאדארא, וועל איך דעם פעראורטהיילטען בעגנאדי־גען... אויב ער זיצט נאך אין געפענגניס וועט ער באלד בעפרייט ווערען, האט מען איהם אבער שוין איבערגעפיהרט צום „הונגער־טהורם", דאן קען איך איהם נישט העלפען!

אין דער געגענווארט פון דער פרינצעסין האט דער קייזער איינעם פון זיינע אדיוטאנטען געשיקט אין געפענגניס מיט דעם בעפעהל, רבי גרשם ארויסצו־לאזען פריי.

אבער דער בעפעהל איז שוין צו שפעט געוועזען. דער אדיוטאנט איז באלד צוריקגעקומען מיט דער מעלדונג, דאס רבי גרשם זיצט שוין אין הונגער־טהורם.

דער מיניסטער יאהאן, וואס האט דעם קייזערס גוטהערציגקייט געקענט, האט שוין פריהער געגעבען דעם בעפעהל דעם אונגליקליכען רבי גרשם אין הונגער־טהורם איבערצופיהרען, וויל ער האט געוואוסט, אז נאך די געזעטצען פון דעם לאנד קען איהם פון דארטען אפילו דער קייזער אליין נישט בעפרייען.

וויינענדיג האט זיך די פרינצעסין צו דבורה'ן אומגעקעהרט אונד האט איהר די בייזע בשורה געבראכט.

א לאנגע צייט איז דבורה פאר שרעק אונד פאר שמערצען ווי פאראליזירט געוועזען. ענדליך האב זי זיך ענטשלאסען צוזאמען מיט איהר מאן פון הונגער צו שטארבען.

נאך אין דעם זעלבינען טאג האט זי אויפגעזוכט דעם הונגער־טהורם, וואס איז געשטאנען אין א וויסטע געגענד ווייט פון שטאדט, האט זיך אוועקגעלעגט אויף דער ערד אונד איז ענטשלאסען געוועזען דא אזוי לאנג צו ליגען, ביז זי וועט פון הונגער אויסגעהן.

דרייצעהנטעס קאפיטעל.

דער הונגער־טהורם.

איינזאם, עלענד אונד אבגעשניטען פון דער גאנצער וועלט איז רבי גרשם געזעסען אין דעם וויסטען הונגער־טהורם אונד האט מיט שרעקען ערווארטעט די שרעקליכע מאמענטען פון דעם הונגער־טויט. קיין געדאנקען פון הילף האט איהם

נישט געקענט טרייסטען, דען דער טהורם איז וועהר הויך געוועזען אונד דער אײַנגאַנג צו איהם איז פערשלאָסען געוועזען מיט אַ דיקע אײַזערנע טהיר. עס איז איהם נאָר איבערגעבליבען אַ גרינגערן טויט פאַר זיך אויסצוזוכען, דאָס הייסט: אַראָבצושפּרינגען פון טהורם אונד מיט איין קלאַפּ צושאָטען צו יעדען אויף שטיקלעך.

אָבער דאָס בעוואוסטזײַן פון זײַן אונשולד האָט אין איהם די לוסט צום לעבען יעצט נאָך שטאַרקער ווי פריהער אָנגעהאַלטען, אונד ער האָט אָנגעהויבען מיטלען צו זוכען, ווי אַזוי זיך צו בעפרײַען פון דעם שרעקליכען געפענגניס.

— דאָס קען גאָטעס ווילען נישט זײַן, — האָט ער בײַ זיך געטראַכט — גאָט קען נישט וועלען, אַז איך זאָל אונשולדיג אונד פאַר דער צײַט ווי דער שענדליכסטער פערברעכער שטאַרבען! לאָס איך נאָר זוכען! אפשר וועט מיר גאָט בעווײַזען אַ נס!

ער האָט דעם גאַנצען טהורם פון אויבען ביז אונטען אונטערזוכט אונד האָט זיך צו זײַן שרעק נאָך אַמאָל איבערצײַגט, דאָס יעדער געדאַנקען פון דעם טהורם צו ענטלויפען איז נאָר אַ פּוסטער חלום.

פּלוצלונג איז איהם די געשיכטע פון'ם הונגער־טהורם אײַנגעפאַלען. מען האָט פון איהם דערצעהלט, אַז דער טיראַנישער קייזער פּ ה אַ קאָס האָט דעם טהורם געלאָזט אויפבויען אונד האָט די אַרבייט אַ געוויסען אַרכיטעקטאָר איבערגעגעבען. אין עטליכע יאָהר אַרום איז דער קייזער אויף דעם אַרכיטעקטאָר בייז געוואָרען אונד האָט איהם געהייסען אײַנשליסען אין הונגער־טהורם. עטליכע טעג שפּעטער, ווען די קייזערליכע דיענער זענען געקומען דעם טויטען קערפּער פון דעם אַרכיטעקטאָר אַרונטער־צונעהמען אונד צו בעערדיגען, האָבען זיי פון איהם קיין שום שפּור נישט געפונען. דאָס פאָלק האָט געגלויבט, דאָס דער אַרכיטעקטאָר איז געוויס געשטאַנען אין פערבינדונג מיט די שדים אונד מיט די רוחות, און דאָס מיט זייער הילף איז עס איהם געלונגען פון טהורם צו ענטלויפען.

אָבער דער געלעהרטער רבי גרשם האָט אין אַזעלכע פּוסטע בבא מעשיות נישט געגלויבט.

— עס קען זײַן, — האָט ער בײַ זיך געקלערט — אַז דער אַרכיטעקטאָר האָט געמאַכט ערגיץ וואו אַ פערבאָרגענע טהיר, דורך וועלכע דער אונגליקליכער זאָל קענען אַנטלויפען אונד דורך דיזער טהיר האָט ער זיך גע־···ט.

ער האָט נאָך אַמאָל דעם טהורם פון אונטען ביז אויבען מיט נאָך מעהר אויפמערקזאַמקייט אונטערזוכט אונד האָט ווידער גאָרנישט געפונען, זײַן מוטה אונד זײַן האָפנונג האָט שוין אָנגעהויבען אַרונטערצוזינקען, אַלס ער האָט מיט איינמאָל אַ פערראָסטעטען שליסעל דערזעהן, וואָס איז געלעגען פערבאָרגען צווישען די אײַזערנע גראַטעס פון דעם שמאָלען פענסטער, אויבען אין דעם טהורם.

ער האָט דעם שליסעל אָבגערייניגט אונד עס איז איהם געלונגען דעם פענסטער אויפצושליסען.

— יעצט איז עס מיר קלאָר! — האָט ער אויסגערופען — דורך דיזען פענסטער איז דער אַרכיטעקטאָר אַנטלאָפען געוואָרען... געוויס האָט איהם איינער פון זײַנע פרײַנד דערלאַנגט אַ··· אונד אויף דעם אופן איז ער פרײַ אַרויס־

געזעסען ,.. אָבער וואו נעהם איך אזא פריינד? אָהן א לייטער קען מען גאר ניט מאכען!

עס איז שוין געוועזען שפּעט פאר נאכט אויף דעם אנדערן טאג, אונד רבי גרשם איז נאך אלץ געזעסען אויבען אויף דעם טהורם אונד' האט זיין קאפּ שיער צוברעכען טראכטענדיג ווי אזוי זיך צו בעפרייען.

פּלוצלונג האט א מענשליכע שטימע אין זיינע אויערן אריינגעקלונגען.

— גרשם! גרשם! מיין ליעבער מאן!.. לעבסט דו נאך? — האט ער פון אויבען גאנץ דייטליך געהערט.

ער האט דבורה'ס שטימע דערקענט.

— דבורה! מיין טהייערע דבורה! — האט ער פון אויבען ארונטערגערופען — גאט האט דיך יעצט צו מיר געשיקט... דו וועסט מיך ראטעווען פון טויט!

— איך בין געקומען שטארבען מיט דיר צוזאמען!

— ניין, מיר וועלען נישט שטארבען!... מיר וועלען נאך לעבען א לאנגע צייט, ווען דו וועסט מיר העלפען פון טהורם ארונטערצוקומען!

— אָבער' וואס קען' איך טהון?... ווי אזוי זאל איך דיר העלפען?

— הער נאר גוט צו וואס דו האסט צו טהון: לויף געשווינד צוריק אין שטאדט, אונד ברענג מיר צווי פּינקליך פאדים: איין פּעקיל דינע זייד אונד א פּעקעל פאדים פון פלאקס. דערצו נאך זאלסט דו מיר ברענגען קטווים פוטער אויך א האלץ-ווארעם.

— א האלץ-ווארעם?

— יא, א ווארעם, וואס געפינט זיך אין האלץ. אזא ווארעם קענסט דו זעהר לייכט געפינען, אָבער מאך עס געשווינד!

אין א שעה ארום איז שוין דבורה צוריקגעקומען אונד האט מיטגעבראכט אלעס וואס רבי גרשם האט געוואלט.

— יעצט, מיין טהייערע, — האט ער צו איהר געזאגט — זיך אום א זשוק דו קענסט עס זעהר לייכט געפינען אין דעם מיסט ארום דעם טהורם. ווען דו וועסט עס קריגען, זאלסט דו דעם האלץ-ווארעם בעשמירען מיט פוטער אונד זאלסט צו איהם צובינדען א לאנגען זיידענעם פאדים, דאן זאלסט דו איהם צולעגען צום וואנד פון דעם מויער. ער וועט אנהויבען צו קריכען אין דער הויך אונד וועט ביסלעכוויז דעם זיידענעם פאדים צו מיר ארויפציהען. אז איך וועל שוין דעם זיידענעם פאדים אין מיין האנד האבען, וועסט דו אונטען צו איהם א גרעבערן פאדים צובינדען אונד אויף דעם אופן וועסט דו מיר מיט דעם פאדים קענען דערלאנגען אלץ וואס איך דארף!

— איך פערשטעה, מיין טהייערער גרשם. אָבער צו וואס דארפסט דו דעם זשוק?

— דאס איז גאנץ איינפאך. עס קען דאך זיין, אז דער האלץ-ווארעם זאל נישט קריכען אין דער ריכטונג צו מיר, אָבער ווען ער וועט הינטער זיך זעהן דעם זשוק, וואס יאגט איהם נאך, נאך דעם גערוך פון פוטער, וועלכען דער זשוק ליעבט זעהר שטארק, וועט ער זיך איילען אלץ העכער צו קומען אונד וועט מיר

אַרויפציהען דעם זיידענעם פאָדים. קוים וועל איך שוין דעם זיידענעם פאָדים אין מיין האַנד האָבען, וועלען מיר שוין קענען אַרויפבּרענגען גרעבערע פאָדים אונד שטריקלעך, פון וועלכע עס וועט מיר זעהר לייכט זיין אַ לייטער צו מאַכען.

דבורה האָט מיט דער גרעסטער פּינקטליכקייט אויסגעפיהרט דאָס, וואָס רבי גרשם האָט איהר געהייסען, אונד אַלס זי האָט געזעהן, ווי דער האַלץ-וואָרעם, געיאָגט פון דעם זשוק, קריכט אַלץ העכער אונד העכער צו דעם שפּיטץ פון דעם טהורם, אויף וועלכען רבי גרשם איז געשטאַנען, האָט זי נאָך מעהר בּעוואונדערט די חכמה פון איהר געלעהרטען מאַן.

ענדליך איז שוין דער האָלץ-וואָרעם אזוי ווייט אַרויפגעקראָכען, דאָס רבי גרשם האָט איהם געקענט אָנגעהמען מיט זיין האַנד. האַסטיג האָט רבי גרשם דעם זיידענעם פאָדים ערגריפען אונד האָט דבורה'ן געהייסען צו איהם צובּינדען אַ גרעבערן פאָדים. דבורה האָט דאָס געטהון אונד נאָך-דעם ווי ער האָט אויך דיעזען פאָדים צו זיך אַרויפגעצויגען, האָט ער געהייסען צובּינדען אַ רינגעם שטריקעל, וועלכען ער האָט אויך צו זיך אַרויפגעצויגען.

אויף דיעזער אַרט אונד וויזע האָט שוין רבי גרשם געהאַט אַ פערבּינדונג מיט דער ערד.

— געלויבט איז גאָט! — האָט רבי גרשם אויסגערופען — יעצט בין איך צים ווענינסטען פון הונגער-טויט גערעטעט, וויל יעצט קענסט דו מיר מיט דעם דינעם שטריק עסענוואַרג אַרויפשיקען. געה, מיין טהייערע דבורה, אונד ברענג מיר וואָס עס איז צים עסען!

דבורה איז אַוועקגעגאַנגען צוריק אין שטאָדט אונד אין אַ שטונדע אַרום איז זי שוין געקומען צוריק צום טהורם, אָנגעלאָדען מיט פערשידענע שפּייזען אונד משקאות.

רבי גרשם האָט בּאַלד צו איהר אַרונטערגעלאָזען דעם דינעם שטריקעל אונד נאָך-דעם ווי דבורה האָט צו איהם דעם קאָרב מיט די מאכלים אונד מיט די משקאות צוגעבּונדען, האָט עס רבי גרשם מיט פרייד צו זיך אַרויפגעצויגען.

— יעצט, מיין גוטע דבורה! — האָט ער צו איהר געזאָגט — געה אַהיים אונד רוה דיך אויס; ווען דו וועסט מאָרגען צו מיר ווידער קומען, זאָלסט דו מיר מיטבּרענגען גרעבערע שטריק, פון וועלכע איך זאָל קענען מאַכען אַ לייטער!

דבורה איז מלא שמחה אַוועק אַהיים, אָבער מעליטשאַ'ן האָט זי גאָר ניט ערצעהלט.

אויף מאָרגען, אַלס דבורה איז צו איהם ווידער געקומען, האָט זי איהם מיט-געבּראַכט אַ גאַנצען פּאַק גראָבע שטריק.

פיערצעהנטעס קאפיטעל.

מדה כנגד מדה.

בעקומענדיג די שטריק, האט זיך רבי גרשם גלייך גענומען צו דער ארבייט אונד אין א האלבע שטונדע צייט האט ער שוין פארטיג געמאכט דעם שטריק־לייטער.

— יעצט, מיין טהייערע דבורה, — האט ער צו איהר געזאגט אונד האט דעם שטריק־לייטער ארונטערגעלאזען צו דער ערד — קום ארויף צו מיר!

דבורה איז ארויפגעקומען צו איהם אויף דעם טהורם אונד נאך דעם ווי זיי האבען אבגעגעבען א שבח והודיה צו גאט פאר דעם גרויסען נס, וואס ער האט מיט זיי געטהון, האט איהם דבורה דערצעהלט אלעס, וואס זי האט פון מעליטטא'ן געוואוסט אונד האט איהם דייטליך ערקלעהרט, דאס נאר זי אליין איז שולדיג אין זיין אונגליק.

מיט שרעקען אונד מיט טרויער האט רבי גרשם איהר אויסגעהערט אונד איז נאך־דעם אויף א לאנגע צייט אין טיעפע געדאנקען פערזונקען געווארען.

— וואס טראכסט דו. מיין ליעבער מאן? האט איהם דבורה געפרעגט.

— זי מוז שטארבען! — האט רבי גרשם ווי ערוואכענדיג אונד מיט א שוואכע שטימע געענטפערט.

— ווער?

— זי... די זינדיגע פרוי... מעליטטא!

— וואס רעדסט דו? — האט דבורה אויסער זיך פאר שרעק אויסגערופען.

— זי מוז שטארבען! — האט ער שוין ענערגישער געענטפערט — אונד ניט פאר איהר זינד אונד פאר איהר אונטרייהייט אליין מוז זי שטארבען, מיר מוזען איהר אויך אברוימען פון וועג, כדי זי זאל מיר ניט שטערן אויסצופיהרען מיין פלאן. מיין פלאן איז צו אנטלויפען מיט דיר פון קאנסטאנטינאפאל, אונד זיך צו בעזעצען אין א ווייטע מדינה. אזוי לאנג ווי זי לעבט, וועל איך דאס ניט קענען אויספיהרען, דארום מוז זי שטארבען. ווען איך וואלט פריי געוועזען, וואלט איך זי איינפאך געג'נט אונד פון מיין הויז אוועקגעשיקט, אבער יעצט קען איך זי ניט גט'ן, ווייל קיין מענש אין דער וועלט דארף וויסען, אז איך לעב נאך.

דבורה האט אויסגעבראכען אין א גרויס געוויין.

— אה, די אונגליקליכע! — האט זי געיאמערט — אזוי יונג אונד שוין שטארבען.

— הער אויף צו וויינען, דבורה! — האט זיך רבי גרשם אבגערופען — מען טאר קיין רחמנות ניט האבען אויף אזא בייזע שלאנג... זי האט פאר מיר געגראבען א גריב אונד אין דערזעלביגער גרוב וועט זי בעגראבען ווערען... גאט בעצאהלט יעדען מענשען מדה כנגד מדה,

— אבער ווי ווילסט דו דאס מאכען?.. ווילסט דו זי מיט דיינע אייגענע הענד ערמארדען?... ווילסט דו יעצט דיינע ריינע הענד מיט בלוט בעפלעקען?

— חלילה!... הער אויס מײַן פּלאַן!... בּיז איך װעל קענען קאָנסטאַנטינאָפּאָל פערלאָזען, װעל איך דאָ אין טהורם בּלײַבּען, װײַל דאָ בּין איך זיכערער װי אימעטום. דו, מײַן טהײַערע דבורה, װעסט אויסזוכען אַ שיף, װאָס זעגעלט אָב פון דאַנען נאָך אויסלאַנד אונד װעסט נעהמען צװײ פּלעטצער אויף דעם שיף פאַר מיר אונד פאַר דיר. עס איז פאַר אונז אַלץ איינס װאוהין די שיף װעט געהן, נאָך פראַנקרײַך, אָדער נאָך איטאַליען; װען דו װעסט שוין מיט דעם פאַרטיג װערען זאָלסט דו מיר בּרענגען פּרויען-קלײדער, כּדי איך זאָל מיך קענען פערשטעלען פאַר אַ פּרויענצימער, דען אין דיעזער פערקלײדונג װעט מיר זיכערער זײַן דיעזען פּלאַטץ צו פערלאָזען.

— און מעליטטאַ? — האָט דבורה געפרעגט.

— אין דער נאַכט, אין װעלכע מיר װעלען דאַרפען אַװעקפאָהרען זאָלסט דו איהר אויסזאָגען דעם סוד, דאָס איך לעב נאָך. זאָג איהר װאָס דו װילסט, זאָג איהר פון מײַנעטװעגען, אַז מלאכים פון הימעל טראָגען מיר עסען אונד איך בּין לוסטיג אונד מונטער. די נײַגירדע װעט איהר טרײַבּען צו מיר אין טהורם צו קומען, אום זיך איבּערצוצײַגען, אַז איך לעב נאָך װירקליך. איהר גאַנג אהער װעט זײַן איהר לעצטער גאַנג פון איהר לעבען, זי װעט דאָ בּלײַבּען, בּיז זי װעט דאָ איהר זינדיגע נשמה אויסהויכען!

דבורה האָט אַלעס פּינקטליך אויסגעפיהרט װי רבי גרשם האָט איהר בּעפאָהלען. זי האָט אויסגעפונען אַ שיף, װאָס זעגעלט אָב. פון דאַנען אין דרײַ טעג ארום נאָך װענעדיג אונד האָט צװײ פּלעטצער געקויפט. די גאַנצע װירטהשאַפט איהרע האָט זי געלאָזט פערלאָרען אויף דעם שיף אונד קײנער האָט זיך נישט געװאונדערט, װײַל יעדער אײנער האָט געגלויבּט, דאָס די „אַלמנה" דבורה קעהרט זיך אום צוריק צו איהר פאָטער אין מײַנץ.

מעליטטאַ האָט זיך מיט דבורה'ס אַװעקפאָהרען פון קאָנסטאַנטינאָפּאָל זעהר געפרעהט. ערשט יעצט, װען זי װעט זײַן אַלײן, װעט זי קענען געהן איהרע װעגען גאָר אָהן אַ שום שטערונג. זי האָט געװאוסט אַז דבורה קוקט איהר שטאַרק נאָך אונד דאָס האָט איהר שטענדיג מיעף געקרענקט.

װען אַלעס איז שוין צו דער רײַזע פאַרטיג געװעזען, האָט דבורה מיט מעליטטאַ'ן פאָלגענדען געשפּרעך אָנגעקניפּט:

— מעליטטאַ! — האָט דבורה צו איהר געזאָגט — מאָרגען פאָהר איך שוין אַװעק פון דאַנען אונד מיר װעלען זיך שוין קײנמאָל נישט זעהן... איך װיל, אַז מיר זאָלען בּלײַבּען גוטע פרײַנד אויף אימער אונד מיר זאָלען פערגעסען אַלעס, װאָס עס איז צװישען אונז פאָרגעקומען.

— פאָהר געזונדערהײַט, דבורה, אונד זײַ גליקליך! — הײַט איהר מעליטטאַ מיט פערשטעלטער פרײַנדשאַפט געענטפערט — געװיס װעסט דו װידער חתונה האָבּען װען דו װעסט קומען צו דײַנע עלטערן אין מײַנץ?

— איך?... חתונה האָבּען?... װי אַזוי קען איך דאָס?

— אַ יונגע אונד שעהנע אַלמנה איז שטענדיג אַ סחורה!

— אמת!... אָבּער איך בּין דאָך לעת עתה נישט קײן אַלמנה.

— װאָס הײַסט, דו בּיזט עס נישט?

— וואָס פּשוטו איז פּשוט: אונזער מאַן, רבי גרשם, לעבט נאָך.

— אַך גאָה, דו טרייבסט שפּאַס... ווי איז דאָס מעגליך?

— די גוטע מלאכים פון הימעל טראָגען איהם שפּייז, ווי די ראָבען האָבען פאַרציימען אליהו הנביא געשפּייזט מיט ברויט אונד מיט פלייש, ווען ער האָט זיך בעהאַלטען פון דעם באַרבאַרישען קעניג אחאב!

— אונד דו ווילסט איהם איבערלאָזען אונד אוועקפאָהרען?

— אַזוי האָט ער מיר געהייסען!... אין עטליכע טעג אַרום נאָך מיין אוועקפאָהרען, וועט ער צו מיר קומען אין דייטשלאַנד.

— אונד וואו האָסט דו מיט איהם גערעדט?

— אין הונגער־טהורם.

— קען מען צו איהם צוקומען אין טהורם?

— אָה, איך בין שוין עטליכע מאָל דאָרט געוועזען.

מעליטטא האָט איהר מיט דער גרעסטער איבערראַשונג אָנגעקוקט.

— איך קען דאָס בשום אופן נישט גלויבען! — האָט זי אויסגערופען — איך זעה, אַז דו טרייבסט נאָר ליצנות.

— ווילסט דו זיך איבערצייגען?

— דאָס איז מיין איינציגער וואונש!

— אויב אַזוי, קום מיט מיר!

אַלס זיי זענען צום טהורם געקומען, האָבען זיי געפונען דעם שטריקלייטער אַרונטערגעלאָזען, אַ בעווייז, דאָס רבי גרשם האָט זיי שוין ערוואַרטעט.

דבורה איז אַרויף אויף דעם לייטער אונד האָט מעליטטאַ׳ן געהייסען, זי זאָל געהן גלייך נאָך איהר.

מיט שרעקען איז מעליטטא אַרויפגעגאַנגען אויף דעם טהורם אונד איז נאָך מעהר דערשראָקען געוואָרען, אַלס זי האָט דעם לעבעדיגען רבי גרשם דערזעהן.

אין אָנפאַנג האָט זי געמאַכט אַ בעוועגונג, אום זיך אויף זיין ברוסט צו וואַרפען, זי האָט אָבער דערזעהן זיין פינסטערן בליק אונד איז מיט שרעקען צוריקגעטרעטען.

— מעליטטא! — האָט רבי גרשם אויסגערופען אונד זיין שטימע האָט געקלונגען ווי די שטימע פון אַ שטרענגען ריכטער — ווער האָט מיינע פיינד אויסגעזאָגט דעם סוד ווי אַזוי דעם קעניגליכען טהראָן אָבצוּווענען?

— איך... איך... ווייס... נישט! — האָט מעליטטא שטאַמלענדיג געענטפערט.

— אונד דעם גאַרדיסט מיכאיל קענסט דו אויך נישט? — האָט ער זי ווייטער געפרעגט.

מעליטטא איז בלאַס געוואָרען ווי אַ שטיק ווייסע לייוונט אונד איז אין גאַנצען צוזאַמענגעבראָכען. זי האָט זיך אָבער באַלד בעהערשט אונד האָט געענטפערט:

— איך קען איהם נישט אונד ווייס איהם נישט!

— שוין ווידער אַ שקר בלבול אויף מיר? — האָט זי ווידער אויסגערופען אונד האָט אָנגעהויבען צו וויינען.

— דיינע פאלשע טרעהרען וועלען דיר שוין יעצט נישט נוטצען... יעצט זעה איך שוין קלאָר מיט וועמען איך האָב צו טהון... מעהר קענסט דו מיך שוין נישט נאררען... זיי זיך מודה, אז דו ביסט אַ זינדיגע אונד אַ פערדאָרבענע פרוי!... פערגעס נישט, אז דו שטעהסט יעצט פאר דעם עביגען ריכטער!...

— וואס רעדסט דו?... וואס ווילסט דו מיר טהון?

— דו מוזט שטאַרבען!

מעליטטאַ איז אָבגעשפרונגען צוריק.

— ווילסט דו מיך טויטען? — האָט זי געשריגען.

— מיין האנד וועט דיך נישט בעריהרען!... איך אונד דבורה וועלען פון דאַנען אַוועקגעהן אונד דו וועסט דאָ בלייבען איינגעשלאָסען. ביז דו וועסט פון הונגער אויסגעהן. זעהסט דו, דו געזונקענע פרוי? גאָט בעצאָהלט מדה כנגד מדה... ווען איינער גראָבט אַ גרוב פאר דעם צווייטען, פאלט ער אין איהר אליין אריין.

די געזונקענע פרוי האָט איינגעזעהן אין וועלכע געפאַהר איהר לעבען שוועבט אונד האָט געזוכט זיך צו העלפען דורך רמאות.

זי איז געפאַלען רבי גרשם צו די פיס, האָט איהם זיינע קניע אַרומגעקלאַמערט מיט ביידע הענד און וויינענדיג אויפ'ן קול האָט זי אויסגערופען:

— וועה, וואס פאר איין אונגליק!... ווי שווער איז דאס צו שטאַרבען, ווען מען פיהלט זיך אונשולדיג ווי אַ נייגעבאָרענעס קינד!

— אונשולדיג ביזט דו?... ווילסט דו יעצט אויך דיין שולד לייקענען?... ווען איך בין געשטאַנען פאר די ריכטער, האָט מיר דער מיניסטער יאָהאַן אָפען אונד פריי פאר אַלעמען געזאָגט, אז מיין ווייב האָט זיי מיין געהיימנים ענטדעקט.

מעליטטאַ איז האַסטיג אויפגעשפרונגען. אַ שטראַהל פון האָפנונג האָט אין איהר קאָפ אייפגעבליצט.

— דיין ווייב? — האָט זי אויסגערופען — אָבער דו האָסט דאָך צוויי ווייבער, וואָרום זאָל איך דאָס די זינדיגע זיין?

— עלענדע, פערפלוכטע פרוי! — האָט רבי גרשם אויסגעשריגען — דו האָסט נאָך די העזה אויף די הייליגע דבורה אַ חשד צו וואַרפען:... דאָס שטייגט שוין איבער אַלע פערדאָרבענהייטען אונד אַלע זינד, וועלכע דו ביזט ביז יעצט בעגאַנגען!... ווי אַזוי האָט דבורה מיין געהיימנים געקענט ענטדעקען, ווען זי האָט איהם נישט געוואוסט?... נאָר דו, עלענדע אונד געזונקענע פרוי, האָסט מיין סוד געוואוסט. דו האָסט עס מיט דיין גלאַטען צונג פון מיר אויסגענאַרט, אום מיך צו פערניכטען... נאָך איינס! דער אָפיציער מיכאַיל האָט זיך פאר מיר אין גע-

ריבמהיו אלײן מודה געװען, אז מײן װײב איז זײן װײב... װילסט דו נאך לײקענען?

— אונד פון װאנען װײסט דו, אז ער האט נישט געמײנט דבורה׳ן?

— שװײג, דו ניעדערטרעכטיגע!... דו ביזט שוין זײן געליעבטע געװעזען, אײדער איך האב מיט דיר חתונה געהאט... אבער גענוג צו רעדען!... דײן פערברעכען איז קלאר אונד דײטליך... דו מוזט שטארבען?... דו האסט דא שפײז אויף א פאר טעג... די קורצע צײט, װאס עס בלײבט דיר נאך איבער צו לעבען, קענסט דו פערװענדען אויף תשובה אונד אויף חרטה... װען דו װעסט זיך מיט דעם גאנצען הארצען מתודה זײן פאר דעם אלמעכטיגען גאט, קענסט דו נאך האפען אויף עולם הבא

אונד צו דבורה׳ן זיך װענדענדיג, האט ער אויסגערופען:

— דבורה! עס איז שוין צײט... מיר קענען דא לענגער נישט פערבלײבען, קום מיט מיר ארונטער פון טהורם!

נאך אין לעצטען מאמענט האט די גוטע דבורה אין איהר הארצען א געפיהל פון גרױם רחמנות צו מעליטא׳ן דערפיהלט.

— גרשם, מײן ליעבער מאן! — האט זי אויסגערופען.— איך בעט דיך, זײ איהר מוחל, פערצײה איהר.

— איך קען עס נישט!... זי איז מיר א פרעמדע... זי איז נישט מעהר מײן װײב!

— דו קענסט איהר שיקען א גט פון דײטשלאנד!

— אונד װאס װעלען מיר טהון, װען זי װעט נאך הײנט די באמטע ענטדעקען, אז איך שטעה אין בעגריף צו אנטלויפען?

— זי װעט דאס נישט טהון!... איך בעט דיך, זײ איהר מוחל פון מײנעטװעגען!

א שװערער קאמפף האט זיך אנגעהויבען אין רבי גרשם׳ס ברוסט אונד ער האט נישט געװאוסט צו װאס ער זאל זיך ענטשליסען. ענדליך האבען זײנע געפיהלען איבער איהם געזיעגט אונד ער איז שוין ענטשלאסען געװען די זינדערין צו פערגעבען.

מעליטא האט שוין אבער אויף קײן פערצײהונג נישט געהאפט אונד איהרע געדאנקען זענען בעשעפטיגט געװען מיט דעם, װי אזױ איהר לעבען צו ראטעװען. מיט שרעקען האט זי זיך ארומגעקוקט אין אלע זײטען אונד האט געװוכט א װעג װי צו ענטרינען. באלד אבער איז איהר קלאר געװארען, אז זי האט קײן מיטעל זיך צו ראטעװען. גרשם אונד דבורה װעלען דעם טהורם באלד פערלאזען אונד דעם שטריק־לײטער װעלען זײ צונעהמען. דאן בלײבט איהר א פאר טעג צו לעבען אונד שפעטער פון הונגער צו שטארבען...

איהרע בליקען זענען געפאלען אויף רבי גרשם אונד אויף דבורה'ן, וואס זענען שטומם וויטער פון איהר געשטאנען אונד האבען צווישען זיך גערעדט. א נייער געדאנקען האט פלוצלינג אין איהר קאפ אויפגעבליצט...

שנעל ווי א בליטץ האט זי איהר פלאטץ פערלאזען, איז ארויפגעלאפען אויף דעם שפיטץ פון דעם טהורם, צו יענעם ארט, וואו דער שטריק-לייטער איז צוגעבונדען געוועזען אונד האט לאבענדיג אויסגערופען:

— אה!... הא!... הא!... איך בין פריי!... איך האב דעם וועג געפונען!... אבער איהר זייט פערלוירען!... איהר וועט דא בלייבען אונד פון הונגער שטארבען.

— וועה, מיר זענען פערלארען! — האט רבי גרשם מיט געבראכענער שטימע אויסגערופען — זי וועט דעם שטריק-לייטער צונעהמען אונד וועט די וועכטער אלארמירען.

דערווייליגע האט מעליטטא נישט אויפגעהערט אליין העכער אונד העכער ארויפצוקלעטערן, די פערצווייפלונג אונד דער שרעק האבען איהר דאפעלטע קרעפטען געגעבען אונד וועהרענד רבי גרשם אונד דבורה זענען ווי פאראליזירט פאר שרעק אויף זייערע פלעטצער געשטאנען, האט זי שוין דעם שטריק-לייטער דערגרייכט אונד האט זיך אן איהם מיט בײדע הענד אנגענומען אום ארונטערצוגעהן.

נאך איינמאל האט זיך די געזונקענע פרוי לאבענדיג ארומגעקוקט אונד האט איהר פוס אויף דעם ערשטען שטאפעל ארויפגעשטעלט.

פלוצלונג האט א הערץ-רייסענדער אויסגעשריי די שטילע נאכט דורכגעקלונגען, א געשריי, וואס האט ביי רבי גרשם אונד ביי דבורה'ן דאס בלוט פרירען געמאכט.

מעליטטא איז פון לייטער פערשוואונדען.

זי האט זיך אויף דעם לייטער אויסגעגליטשט אונד איז פון שפיץ טהורם אויף דער ערד ארונטערגעפאלען...

רבי גרשם אונד דבורה האבען ווידער לעבען בעקומען. מיט גרויס האסט זענען זיי דעם לייטער ארונטערגעקלעטערט.

אונד ווי גרויס איז זייער שרעק געוועזען אלס זיי האבען מעליטטא'ן געפונען א טויטע. זי איז געפאלען אויף א שטיין אונד דאס האט איהר קאפ צערשמעטערט...

דבורה האט זיך געווארפען אויף מעליטטא'ס קערפער אונד האט אויסגעבראכען אין א גרויס געוויין.

— גאט האט איהר געמשפט! — האט רבי גרשם אויסגערופען — מיר האבען קיין צייט איהר צו בעוויינען... מיר מוזען איהר קערפער מקבר זיין אונד זעהן וואס גיכער אויף דער שיף צו קומען!

אין א שטונדע ארום איז שוין דער קבר פארטיג געוועזען אונד עטליכע מינוט שפעטער האט שוין א בארג פייכטע ערד מעליטטא'ס קערפער צוגעדעקט...

— שלאף רוהיג, מעליטטא! — האט רבי גרשם געזאגט, אלס ער האט

דעם לעצטען הויפען ערד אויף איהר קבר ארויפגעוואָרפען — גאָט זאָל דיר דיינע זינד פערגעבען!

אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָט זיך קיין מענש איבער מעליטאָ׳ס פערשווינדען געוואונדערט, דען יעדער האָט געגלויבט, דאָס נאָך איהר מאַנ׳ס טויט, איז זי צוזאמען מיט דבורה׳ן נאָך איטאַליען אויסגעוואנדערט...

זיבענצעהנטעס קאַפּיטעל.

דער חרם פון רבינו גרשם.

די שיף, מיט וועלכע רבי גרשם אונד זיין ווייב דבורה האָבען שטילערהייט קאָנסטאַנטינאָפּאָל פערלאָזען, איז גליקליך אָנגעקומען אין וועניס. אונד רבי גרשם׳ס ערשטער גאַנג איז געווען אין דער אידישער שול, וואו ער האָט גומל געבענשט אונד גאָט געדאַנקט, דאָס ער איז נצול געוואָרען פון אַ שרעקליכען טויט אונד איז בשלום אריבערגעפאָהרען דעם ים.

אין וועניס האָט ער זיך נישט לאַנג פערזאַמט אונד איז פון דאָרטען אוועק־געפאָהרען נאָך מיינץ, וואו זיין שווער רבי ליאון, דער רב פון מיינץ, האָט געוואוינט.

אין שטאָדט איז געוואָרען אַ גרויסער גערודער, ווען רבי גרשם אונד דבורה זענען אהין אָנגעקומען. אין יעדער הויז איז געווען ששון ושמחה אונד מיט פריידען־טרעהרען אין די אויגען האָט רבי גרשם׳ס שווער, דער אַלטער רב, רבי ליאון, זיינע הענד אויפגעהויבען צום הימעל אונד האָט אויסגערופען:

— יעצט, מיין גוטער גאָט, קענסט דו מיך נעהמען צו דיר; יעצט, ווען איך האָב דערלעבט די גוטע גליקליכע שעה מיינע ליעבע קינדער וויעדער־צוזעהן!

אין עטליכע יאָהר אַרום איז דער אַלטער רב, רבי ליאון, געשטאָרבען אונד די מיינצער געמיינדע האָט רבי גרשם׳ן איינשטימיג פאַר דעם רב פון מיינץ אויסערוועהלט.

אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל אָבער איז עטליכע טעג שפּעטער, נאָך דעם ווי רבי גרשם איז מיט זיין ווייב דבורה פון דאָרטען אַנטלאָפען, אַ גרויסע מהומה אויסגעבראָכען.

עס איז געקומען דער טאָג, וואָס איז בעשטימט געווען דעם קערפּער פון דעם פערשטאָרבענעם פּריוואַטער פון הונגער־טהורם אַרויסצונעהמען אונד צו בעערדיגען, אונד ווי גרויס איז געווען דער שרעק אונד די איבעררשונג פון די געהיימע־דיענער, אַלס זיי האָבען דעם הונגער־טהורם אויפגעשלאָסען אונד האָבען דעם טויטען אַרעסטאַנט נישט געפונען.

נאָך גרעסער איז געװעזען זײער שרעק, אַלס זײ האָבען דערװעהן דעם פּריציען קבר נישט װײַט פון הונגער־טהורם אונד האָבען אין איהם די יונגע אונד די שעהנע בעליטטאַ ענטדעקט.

אין גאַנץ קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָט אַ גרױסע אױפרעגונג געהערשט אונד דער קײזער באַיל איז מיט אַ גרױסע סװיטע פון זײַנע הױכע בעאַמטע צום הונגער־טהורם געקומען, אום זיך צו איבערצײַגען, אױב דאָס איז אמת.

— זעהט איהר, מאַיעסטעט, — האָט זיך דער מיניסטער יאָהאַן אָבגערופען
— האָב איך אײַך דען פריהער נישט געזאָגט, אַז דער איד רבי גרשם איז אַ מכשף?

— ניין, ער איז קײן מכשף, — האָט דער קײזער געענטפערט — ער איז נאָר אַ גרױסער געלעהרטער, װאָס האָט נישט זײַן גלײַכען אין דער גאַנצער װעלט!... איך זאָג אײַך, מײַנע העררען, איך װעל נישט רוהען ביז איך װעל אױסגעפינען אױף װעלכער אַרט אונד װײַזע רבי גרשם האָט געקענט פון הונגער־טהורם אַנטלױפען.

אױף דעם קײזערס בעפעהל האָט מען געמאַכט אַ שטרענגע אונטערזוכונג אונד מען האָט אױסגעפונען, דאָס דבורה איז אַװעקגעפאָהרען צו אירע עלטערן אין מײַנץ.

— יעצט איז עס מיר קלאָר, — האָט דער קײזער בײַ זיך געטראַכט — געװיס געפינט זיך רבי גרשם אױך אין מײַנץ.

צו יענער צײַט איז אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל אָנגעקומען אַ שליח פון דעם דײַטשען קײזער הײנריך דער צװײטער אונד האָט דעם קײזער באַיל געבראַכט די בשורה, דאָס דער קײזער אָטטאָ דער דריטער איז געשטאָרבען.

אָטטאָ דער דריטער האָט געװאָלט חתונה האָבען מיט דער פּרינצעסין טהעאָדאָראַ, אונד נון איז ער עטליכע טעג פאַר דער חתונה פּלוצלונג געשטאָרבען.

דער שליח פון דעם דײַטשען קײזער איז געװעזען אַ געװיסער באַראָן פאָן װיטעלסבאַך, אונד נאָך דעם װי ער האָט דעם קײזער באַזיל די מעלדונג פון אָטטאָ דעם דריטענס טױט איבערגעגעבען, האָט איהם דער קײזער געבעטען, ער זאָל אין דײַטשלאַנד אָנפרעגען, אױב מען װײס דאָרטען, װאו רבי גרשם געפינט זיך, אונד װען מען װעט איהם אױסגעפינען, זאָל מען איהם איבערגעבען אַ בריעף, װעלכען ער האָט אַלײן מיט זײַן אײגענע האַנד געשריבען.

דער באַראָן פאָן װיטעלסבאַך האָט גענומען דעם קײזערס בריעף, האָט אױפגעשריבען אַ בריעף פון זיך צו דעם בישאָף פון מײַנץ אונד האָט עס אַװעקגעשיקט.

ליידך װי דער בישאָף האָט דעם בריעף ערהאַלטען, האָט ער געשיקט

רופען רבי גרשם'ן אונד האט איהם איבערגעגעבען דעם בריעף פון דעם קייזער באזל.

אין דעם בריעף האט איהם דער קייזער געשריעבען, דאס ער האט שוין לאנג חרטה געהאט איבער דעם אורטהייל, וואס ער האט איף איהם ארויסגעגעבען אונד עס פרעהט איהם זעהר, דאס ער איז ענטרונען געווארען פון טויט. ער האט איהם אין זיין שרייבען אויך פערזיכערט, דאס ער בלייבט איהם דער בעסטער פריינד אונד האט איהם געבעטען, ער זאל איהם ענטדעקען, אויף וועלכער ארט אונד וויזע ער איז אזוי גליקליך פון הונגער-טהורם ענטלאפען

רבי גרשם האט דעם קייזער געענטפערט מיט א בריעף, אין וועלכען ער האט איהם א דייטליכע ערקלערונג געגעבען איבער אלעם, וואס דער קייזער האט געוואלט וויסען.

אין א קורצע צייט ארום האט רבי גרשם א גאנצען קאסטען מיט פרעזענטע פון דעם קייזער באזל בעקומען אונד דערצו נאך א בריעף, אין וועלכען דער קייזער האט איהם פערזיכערט, דאס ער וועט איהם גרויס טאבען, ווען ער וועט נאר צוריק נאך זיין רעזידענץ קומען.

רבי גרשם האט דעם קייזער ווידער מיט א בריעף געענטפערט, האט איהם יעדאנקט פאר זיין גוט הארץ אונד האט איהם ערקלערט, דאס ער קען אויף קיין פאל נישט צוריקקומען נאך קאנסטאנטינאפאל, וואס איז א נעסט פאר אנטיסעמיטען אונד וואו ער האט אזוי פיעל אומזיסטע פיינד, וואס זוכען שטענדיג זיין אונטערגאנג. ער וויל בעסער לעבען בשלום ושלוה אין מיינץ אונד זארגען פאר די אינטערעסע פון זיין קהלה.

דיעזער בריעף האט אויף דעם גוטען קייזער א טרויעריגען איינדרוק געמאכט אונד ער האט זיך ענטשלאסען רבי גרשם אום יעדען פרייז צו זיך ארויבצו-ברענגען.

ער האט אנגעהויבען זוכען מיטלען אונד וועגען זיין פלאן אויסצופיהרען, אבער איידער ער האט געקענט וואס עס איז אונטערנעהמען איז ער קראנק געווארען אונד איז געשטארבען.

נאך דעם קייזער באזל'ס טויט איז זיין ברודער קאנסטאנטין דער אכטער צום קייזער געקרוינט געווארען.

נאר א קורצע צייט האט דער קייזער קאנסטאנטין געהערשט איבער זיין פאלק. איין אלטע קראנקהייט האט זיין לעבען אונטערגעראבען און נאך פאר זיין טויט האט ער זיין עלטערע טאכטער צאאע חתונה געמאכט מיט ראמאן ארגיר אפא-לוס, דער פריינד פון רבי גרשם. ראמאן האט מיט דער פרינצעסין צאאע בשום אופן נישט געוואלט חתונה האבען ווייל ער איז שוין פערהייראטהעט געווען מיט א געוויסע העלענע, אבער קאנסטאנטין האט איהם ערקלערט, אז ווען ער וועט מיט זיין טאכטער נישט חתונה האבען וועט ער איהם איינשליסען אין הונגער-טהורם. ראמאן האט שוין קיין ברירה נישט געהאט, ער האט זיין פרוי הע

לענגע אָװעקגעשיקט אין אַ נאָנען־קלויסטער אונד האָט חתונה געהאַט מיט דער פּרינצעסין צאָע.

נאָך קייזער קאָנסטאַנטינס טויט איז ראָמאַן געװאָרען צום קייזער געװעהלט

ער האָט אָבער קיין גליק געהאַט. ערשטענס איז ער צו גוט אונד צו שוואַך געװעזען צו רעגירען איבער זיין האַלב־װילדעס פאָלק אונד צװייטענס האָט ער שלעכטע מלחמות מיט די אַרומיגע פעלקער פערלאָרען אונד דאַרום איז ער ביי זיין פאָלק ניט בעליעבט געװעזען.

דער מיניסטער יאָהאַן, װאָס האָט שטענדיג געזוכט אַ גוטע געלעגענהייט צו רעגירען, האָט דיזעס פעריאָדע צייט פאַר גוט געפונען זיינע פערבאָרגענע פלענער מיט גוטען ערפאָלג אויסצופיהרען. ער האָט זיין פּלימעניק מיכאַיל מיט דער יונגער קייזערין צאָע צוזאַמענגעבראַכט אונד בעקאַנט געמאַכט. ער האָט געבויעט אויף מיכאַילס שעהנהייט אונד האָט געהאָפט, אַז די יונגע אונד ליידענשאַפטליכע קייזערין װעט זיך אין איהם פערליעבען אונד אויס ליעבע צו זיין פּלימעניק װעט ער יערען איהר ערשטע האַנד אין דער מלוכה.

אונד זיין חשבון האָט זיך אַרויסגעװיזען זעהר אַ קלאָרער. אין אַ קורצע צייט האָט אויפגעפלאַקערט אַ הייסע אונד אַ זינדיגע ליעבע צװישען דער קייזערין צאָע אונד צװישען דעם שעהנעם באַנדיט מיכאַיל. יענע שמוציגע ליעבע, װאָס זוכט נאָר גענוס אונד בעפרידיגונג אונד װאָס טרעט נישט צוריק פון קיין פערברעכען.

אויס ליעבע צו דעם נאַרדיסט מיכאַיל האָט די קייזערין צאָע איהר מאַן ראָמאַן פערגיפטעט. האָט נאָך זיין טויט מיט איהר געליעבטען חתונה געהאַט אונד האָט איהם געלאָזט קריינען צום קייזער, אונטער דעם נאָמען: מיכאַיל דער פּיערטער.

שוין דעם ערשטען טאָג, אין װעלכען מיכאַיל איז קייזער געװאָרען, איז אַ װאונדער געשעהן. װאָס האָט גאַנץ קאָנסטאַנטינאָפּאָל אויפגעקאָכט. אַלס ער איז אַרויפגעגאַנגען אויף דעם טהראָן, װעלכען רבי גרשם האָט פאַר דעם קייזער באַזונדער געמאַכט, זענען די זילבערנע לייבען אונד די זילבערנע אָדלערס רוהיג אויף זייער פּלאַץ געשטאַנען אונד האָבען זיך פון אָרט נישט געריהרט.

דאָס פאָלק האָט עס אָנגענומען פאַר אַ צייכען פון גאָט אונד אַלע האָבען געגלויבט, דאָס דער איינפאַכער נאַרדיסט מיכאַיל איז נישט ראוי קייזער צו זיין.

דעם קייזער מיכאַיל האָט דאָס זעהר געקרענקט. ער האָט געגלויבט אַז די בעריהמטע פּקידים פון מהראָן איז מבולבל געװאָרען אונד האָט איינגעלאַדען די גרעסטע קינסטלער פון זיין לאַנד, זיי זאָלען דאָס פעררעכטען. עס איז אָבער אומזיסט געװעזען. די מאַשינעריע האָט שוין מעהר נישט געאַרבייט.

ענדליך האָט ער זיך ענטשלאָסען צו רבי גרשם זיך צו װענדען אונד איהם בעטען, ער זאָל קומען דעם מהראָן פעררעכטען. רבי גרשם האָט איהם אָבער אויס

געלאכט אונד האט איהם געענטפערט, אז ער וועט זיך היטען צו קומען אין אזא לאגע, וואו עס רעגירט אזא לומפ ווי דער מיניסטער יאהאן.

אין א געוויסע צייט שפעטער, ווען מיכאיל האט געדארפט האבען געלד, אום מלחמות מיט זיינע פיינד צו פיהרען, האט ער דעם טהראן געלאזט צושמעלצען.

דערווייל האט דער מיניסטער יאהאן געשאלטעט אונד געוואלטעט איבער דאס גאנצע לאנד אונד איז מיט יעדען טאג אלץ גרעסער אונד וויכטיגער געווארען. די אונבעגרענצטע הערשאפט איז איהם אבער נאך אלץ צו ווענינג געוועזען. עס האט זיך איהם אויך פערגלוסט מיטראפאליט צו ווערען. ער האט אנגעהויבען צו מאכען שרעקליכע אינטריגעס אין דער מלוכה. די בעפעלקערונג האט זיך צוטהיילט אין פיעלע פארטייען, וואס האבען שטענדיג מלחמה געהאלטען צווישען זיך, ביז מען האט ענדליך אויסגעפונען, אז דער מקור פון אלע דיעזע פיינדזעליג־קייטען איז דער מיניסטער יאהאן!

מען האט איהם געלאזט ארעטירען אונד געשטעלט פאר א געריכט. דער פראצעס האט נישט געדויערט. די ריכטער האבען איהם פערארטהיילט צום טויט.

מען האט איהם איינגעשלאסען אין הונגער־טהורם אונד אין עטליכע טעג ארום איז ער געשטארבען פון הונגער.

אויך דער קייזער מיכאיל האט נישט לאנג געוועלטיגט. די בארבארישע אונ־טערדריקונגען, מיט וועלכע ער האט גאר אהן רחמנות זיין לאנד געפלאגט, זיין אויסגעלאסענעס לעבען אונד זיינע ווילדע פערשווענדערייען האבען דאס גאנצע פאלק געגען איהם אויפגערייצט אונד מען האט אנגעהויבען זוכען מיטלען, ווי אזוי איהם פון טהראן ארונטער צו שליידערן. א לאנגע צייט האט מען מיט איהם גאר נישט געקענט מאכען, ביז עס זענען די צוויי טעכטער פון דעם געשטארבענעם קייזער קאנסטאנטין אונטערגעוואקסען, דאן האט מען איינע פון זיי צו דער קייזערין פון לאנד פראקלאמירט אונד דעם קייזער מיכאיל האט מען געשטעלט פאר א געריכט.

מען האט איהם אין זעהר פיעלע פערברעכען בעשולדיגט אונד צום טויט פער־ארטהיילט. דאן האט מען איהם די אויגען אויסגעשטאכען אונד איינגעשלאסען אין א פינסטערן קעלער, וואו ער איז אין עטליכע טעג ארום געשטארבען...

רוהיג אונד פריעדליך האט רבי גרשם מיט זיין ווייב אין מיינץ געלעבט. אויך זיין העכסטער וואונש איז ערפילט געווארען: דבורה האט איהם אין פער־לויף פון עטליכע יאהר עטליכע קינדער געבוירען אונד מיט דעם איז דער בעכער פון זיין גליק פול געווארען.

טאג אונד נאכט איז ער געזעסען אונד האט געלערנט. יעצט, ווען ער האט שוין מעהר צייט געהאט, האט ער זיין גרויסען ביאור אויף דעם תלמוד געענדיגט אונד האט מיט איהם מרעיש עולם געוועזען.

זיין נאמען איז מיט יעדען טאג אין דער אידישער וועלט אלץ גרעסער געווארען אונד פון די וויטסטע שטעדט אונד מקומות זענען צו איהם תלמידים געקומען צו פון איהם תורה אונד חכמה צו לערנען.

די גרויסע רבנים אונד די בעריהמטע גאונים פון זיין צייט האבען אהם גע־פריינט מיט דעם נאמען: מאיר הגולה.

צעהן יאהר פאר זיין טויט האט ער אין מיינץ געלאזט צוזאמען־רופען א גרויסע אסיפה פון רבנים אונד גאונים פון דער גאנצער וועלט, אום געוויסע רעפאר־מען אין דער אידישער רעליגיאן צו מאכען.

עס זענען צוזאמענגעקומען אין מיינץ די גרעסטע שטערן פון דער אידישער וועלט אונד האבען אונטער דעם פארזיץ פון רבי גרשם זעהר פיעל נייע דינים אונד תקנות בעשלאסען.

איינע פון די וויכטיגסטע תקנות, וואס איז דאמאלס פון דיזער אסיפה ארויס: אז קיין איד טאר נישט נעהמען צוויי ווייבער.

אונד דיזע תקנה איז ביי אונז בעקאנט מיט דעם נאמען:

דער חרם פון רבינו גרשם.